

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN LOCUIREA HALLSTATTIANĂ TÎRZIE DE LA CURTENI-VASLUI

CONSTANTIN ICONOMU

Cu toată amploarea săpăturilor arheologice care urmăresc cunoaşterea Hallstattului târziu pe teritoriul Moldovei, această perioadă încă mai ridică o serie de probleme, ceea ce ne împiedică să considerăm lămurite o serie de detalii ale dezvoltării triburilor tracice din această regiune.

Ca atare, Muzeul de istorie a Moldovei din Iaşi a iniţiat efectuarea unor săpături arheologice în satul Curteni, comuna Oltenesti, judeţul Vaslui¹, pe pantele dealurilor din apropiere.

Notăm că această microzonă este relativ bogată sub raport arheologic, fapt stabilit însă în principal, prin cercetări de suprafaţă.

Faţă de punctele înregistrate anterior în monografia colectivă de N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, E.A., Buc., 1970, p. 318, şi în afară de săpăturile noastre proprii adăugăm următoarele materiale descoperite prin cercetări de suprafaţă sau apărute întîmplător, ca urmare a unor lucrări gospodăreşti.

1. În vatra satului, lîngă casa locuitorului Dumitru Agarici au apărut fragmente ceramice ce aparţin culturii Noua.

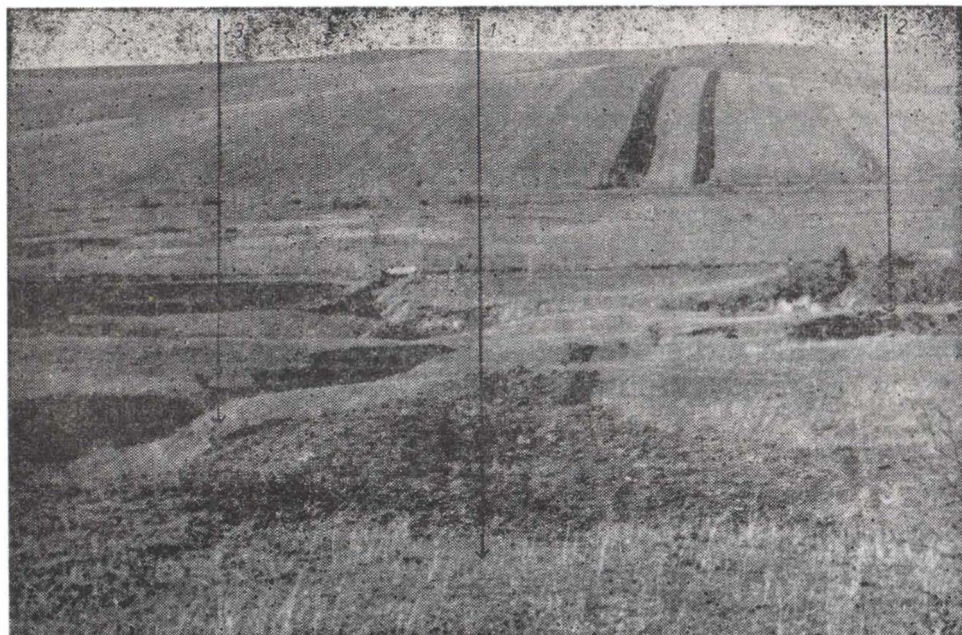
De asemenea, în cuprinsul gospodăriei lui Vasile Stoleru s-au descoperit fragmente ceramice ce pot fi atribuite Hallstattului târziu sau Latene-ului timpuriu. Aceleaşi fragmente se găsesc în punctul „La puţul sec” sau „Crama lui Vasile Mihai”.

2. La punctul „La Odaie — Rîpa Odăii”, lîngă şoseaua Crasna — Huşi, în malul lutăriei, la adîncimea de 1 m., a apărut un schelet avînd la cap un vas de lut cu toarta spartă din vechime, destul de lată dacă analizăm urma rupturii din vas. Pasta este de culoare gălbuie, inegal arsă (pl. IV/1 ; V/1).

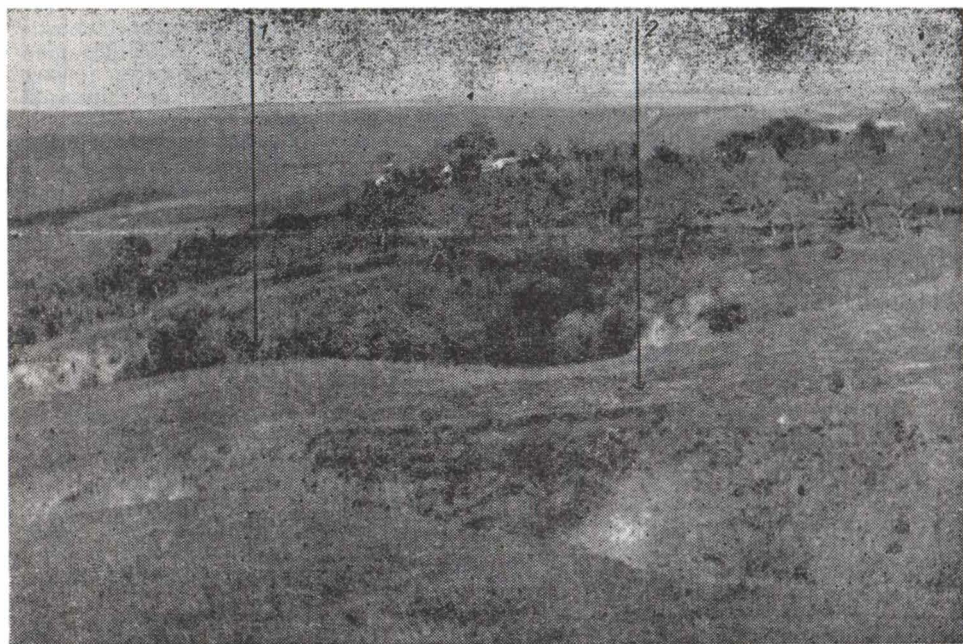
---

¹ Primele informaţii despre descoperirea unor resturi de cultură materială ce aparţin Hallstattului târziu de la Curteni, le datorăm regretatului Gh. Melinte, fostul director al Muzeului din Huşi, care ne-a semnalat urmele de locuire din punctele Valea Merilor şi Dealul Pietrăriei. De asemenea, informaţiile date de Gh. Melinte au servit la efectuarea unei săpături de salvare în vatra satului Curteni care a pus în evidenţă o serie de piese litice ce aparţin gravetianului. Cf. V. Căpitănu, *Carpica*, II, 1969, p. 13—15. O altă cercetare de suprafaţă, ulterioară, a confirmat descoperirea noastră de la Rîpa Odăii, unde s-a găsit un vas de tip Noua. Cf. Titus Udrescu, *Carpica*, VI, 1973—1974, p. 22.

De asemenea, o cercetare de teren a stabilit existenţa, în marginea de sud-vest a satului, a unor aşezări din secolele V—VI, VIII—IX şi X—XI e.n. Cf. Gh. Coman, *S.C.I.V.*, 2, 20, 1969, p. 289.

Pl. I. — Pantele de sud-est-nord-vest ale punctului — Valea Merilor unde s-au efectuat săpăturile (1). În dreapta imaginii ripa Negroaia (2) iar în stînga albiei izvorul (3) care a efectuat parțial locuirea din acest punct

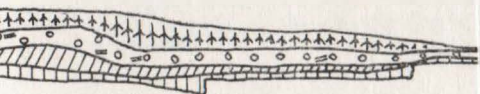

Pl. II — Marginea de sud-vest a satului Curteni, cu ripa Negroaia (1) și punctul Valea Merilor (2) unde s-au efectuat săpăturile

După vasul ce poate fi atribuit culturii Noua, cu reminiscențe Monteoru, se poate aprecia că mormintul, care eventual ar fi putut face parte dintr-o necropolă, aparține sfârșitului epocii bronzului.

3. Conform cu o informație dată de Gh. Melinte, în gropile de siloz și fundații ale grajdurilor C.A.P., în apropierea șoselei Crasna—Huși, au apărut vase gri lucrate la roată, aparținând unor morminte ale culturii Sintana de Mureș.

În cele ce urmează sunt

0 1

ampania
rea unei

se gă-
de valea

uri, sint
nul din-
și dis-
egroaia,
I, II).
uprafată
Deoa-
rma cu
prafată.
le frag-
descop-
sondaj
un nou
relativ
n unele
aicores-

ate de
grală a

stratul
negru,
apă cu
egulată
nuanțe
b stra-
n, pig-

apă au
gmente
metal,

nu s-a
or s-a
pici și
poteza

... cauze pământului corupte ... și a inventarului care a creat o ruptură în marginea de sud-vest a locuirii, producându-se scurgeri de material la vale, ca și datorită reutilizărilor vechi marea cantitate de material ceramic s-a păstrat foarte fragmentată, la restaurare putând fi întregite doar puține forme.

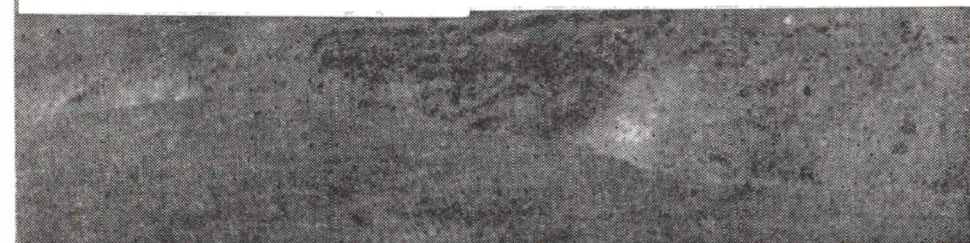
Din inventarul locuirii hallstattiene de la Valea Merilor, analizând în primul rând ceramica, putem constata existența a două mari categorii: ceramica lucrată cu mîna și ceramica lucrată cu roată.

Ceramica lucrată cu mîna.

Așa cum am arătat, datorită fragmentării materialului, nu totdeauna a fost ușor de stabilit tipul de vas din care face parte fiecare fragment mai caracteristic, constatare valabilă și pentru vasele lucrate la roată. Deși nu posedăm

F
e

Pl. II — Marginea de sud-vest a satului Curteni, cu ripa Negroaia (1) și punctul Valea Merilor (2) unde s-au efectuat săpăturile

După vasul ce poate fi atribuit culturii Noua, cu reminiscențe Monteoru, se poate aprecia că mormîntul, care eventual ar fi putut face parte dintr-o necropolă, aparține sfîrșitului epocii bronzului.

3. Conform cu o informație dată de Gh. Melinte, în gropile de siloz și fundații ale grajdurilor C.A.P., în apropierea șoselei Crasna—Huși, au apărut vase gri lucrate la roată, aparținînd unor morminte ale culturii Sintana de Mureș.

În cele ce urmează, vom prezenta doar rezultatele săpăturilor din campania anului 1973 întreprinse la Curteni, punctul „Valea Merilor“, în apropierea unei ripi denumită de localnici „Rîpa Negroaia“.

Groapa hallstattiană aflată în vecinătatea de nord a satului Curteni se găsește dispusă pe panta unui deal care coboară în terase spre drumul de pe valea Lohanului, ce unește Crasna de Huși.

Pantele dealului, acoperite, în vechime ca și astăzi, în parte de păduri, sînt fragmentate de izvoare și piraie, în fișii orientate pe direcția SE—NV. Unul dintre aceste riușoare scurgîndu-se la vale, și-a creat o albie care a sectionat și distrus una din marginile gropii aflate în punctul de la Valea Merilor, rîpa Negroaia, punînd în evidență numeroase fragmente ceramice și urme de cenușă (pl. I, II).

Cercetarea s-a făcut prin șanțuri lungi, flancate de casete. Din suprafața totală săpată de 170 m² s-au găsit resturi din cultură materială pe 110 m². Deoarece capetele șanțurilor au ajuns peste tot în pămîntul galben, putem afirma cu certitudine că groapa hallstattiană s-a aflat numai pe această mică suprafață.

Întrucît prin periegezele efectuate s-au recoltat în josul pantei unele fragmente ceramice, capetele șanțului lung au fost extinse, însă nu s-a descoperit un complex arheologic asemănător. În 1975 s-a încercat un mic sondaj într-un loc unde se găseau cîteva cioburi însă acestora nu le-a corespuns un nou nivel de cultură hallstattian. Se pare că gropile erau risipite la distanțe relativ mari unele de altele. Șiroirile de apă și lucrările agricole au determinat în unele cazuri deplasarea unor fragmente ceramice în josul pantei, acestora nemaicorespunzîndu-le, evident, un nivel mai vechi.

Deoarece în aceste condiții, săpăturile nu sînt întotdeauna încununete de succes și sînt costisitoare ne-am limitat deci numai la cercetarea integrală a gropii de la Valea Merilor-Negroaia.

Din punct de vedere stratigrafic, sub stratul vegetal de 0,20 m. apare stratul de cultură propriu-zis, gros de 0,30—0,40 m., alcătuit dintr-un pămînt negru, grăunțos și foarte ușor de săpat. Sub stratul de cultură se găsește o groapă cu diametrul maxim de 6 m. și adîncimea de 1 m., avînd o formă foarte neregulată în plan. În interiorul gropii, apar lentile subțiri de pămînt, de culori și nuanțe diferite, precum și multă cenușă care predomină în marginea de S.V. Sub stratul hallstattian propriu-zis, cît și spre fundul gropii, apare pămîntul galben, pigmentat cu cărbune și cioburi mici (pl. III).

În cursul săpăturii, atît în stratul de cultură hallstattian cît și în groapă au ieșit la iveală o cantitate impresionantă de mare de material arheologic—fragmente ceramice, fusaiole, idoli, resturi de chirpici și bucăți de vatră, obiecte de metal, piese de os și pietre fasonate, resturi de arsură.

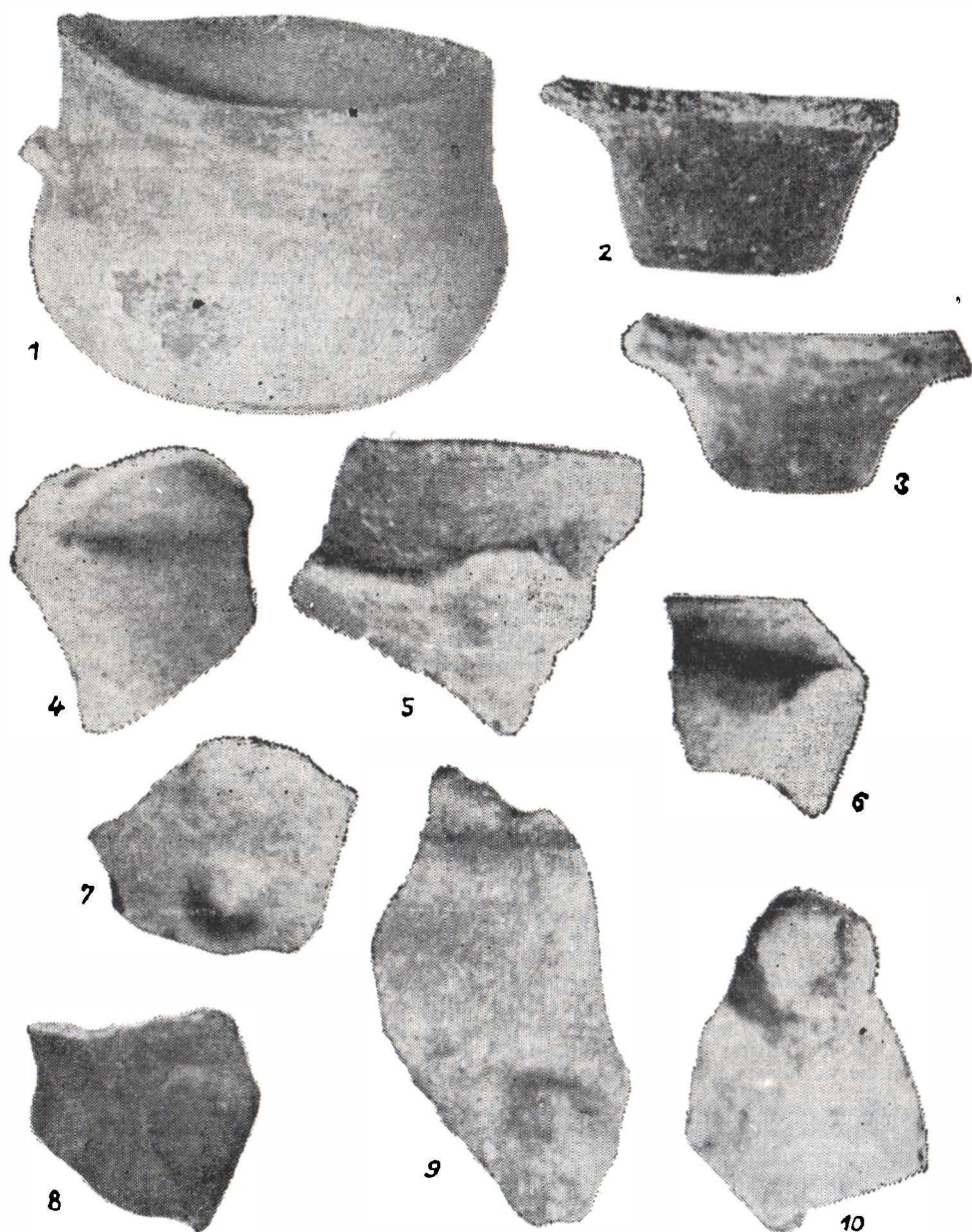
După răzuri și conturări repetate ale fundului șanțului și ale gropii nu s-a obținut un contur regulat. Deși prima impresie a fost că la Valea Merilor s-a găsit o groapă de deșeu, totuși, numeroasele fragmente de vatră, de chirpici și de pietre, constituie suficiente mărturii care să se permită a formula ipoteza existenței pe acest loc a unui bordei sau semibordei.

Atît din cauza pantei abrupte cît și a izvorului care a creat o ruptură în marginea de sud-vest a locuirii, producîndu-se scurgeri de material la vale, ca și datorită reutilizărilor vechi marea cantitate de material ceramic s-a păstrat foarte fragmentată, la restaurare puțînd fi întregite doar puține forme.

Din inventarul locuirii hallstattiene de la Valea Merilor, analizînd în primul rînd ceramica, putem constata existența a două mari categorii: ceramica lucrată cu mina și ceramica lucrată cu roata.

Ceramica lucrată cu mina.

Așa cum am arătat, datorită fragmentării materialului, nu totdeauna a fost ușor de stabilit tipul de vas din care face parte fiecare fragment mai caracteristic, constatare valabilă și pentru vasele lucrate la roată. Deși nu posedăm

Pl. IV

rici un exemplar întreg, fragmentele descoperite permit recunoașterea cu certitudine a tipului de vas bitronconic. Astfel, se întâlnesc apucători în formă de limbă sau dreptunghiulare (pl. IV/2—3; V/2—3) împreună cu partea de vas a diametrului maxim, precum și fragmente cu ornament de pastile rotunde aplicate pe umărul vasului (pl. IV/7—10; VI/1—4). Pasta acestui tip este neagră sau cenușie-cărămizie și întotdeauna poroasă, cu degresant și fără luciu. Uneori, în partea din interior a ciobului se observă un strat negru cenușiu în timp ce suprafețele sînt cărămizii.

Fragmentele amintite pot fi atribuite tipului I al vasului bitronconic din categoria ceramicii daco-getice, în tipologia lui I. H. Crișan, datat într-o perioadă îndelungată — din a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n. pînă la începutul secolului al III-lea î.e.n.². La Curteni această formă este slab reprezentată, ca de altfel în întreaga Moldovă, unde se întâlnește numai la Stîncești³, Bîrsești, (din secolul al V-lea î.e.n.)⁴ și în R.S.S. Moldovenească, la Butuceni (datată în secolele IV—III î.e.n.)⁵. În Transilvania este atestată numai la Ozun⁶ și Sanislău⁷ unde este datată larg, în secolele VI—IV î.e.n.⁸.

În Muntenia vasul bitronconic se întâlnește la Tigveni în secolul al V-lea î.e.n. eventual și mai tîrziu⁹, iar în Dobrogea la Hirșova, atribuit celei de a doua jumătăți a secolului al V-lea î.e.n.¹⁰ și la Ostrov¹¹ și Cernavoda unde vasul aparținînd acestui tip se încadrează între sfîrșitul secolului al VI-lea și jumătatea secolului al V-lea î.e.n.¹².

De asemenea, în Dobrogea vasul bitronconic este atestat la Tariverde¹³, Bugeac (unde este datat în secolul al IV-lea î.e.n.)¹⁴, Telița, (atribuit secolelor IV—III î.e.n.)¹⁵ și Enisala unde este încadrat în secolul al IV-lea î.e.n.¹⁶.

Observăm că descoperirile din Muntenia, Moldova și Dobrogea confirmă cronologia propusă de I. H. Crișan pentru acest tip de vas, cu excepția exemplarului de la Cernavoda, încadrat între sfîrșitul secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n.¹⁷.

Pentru vasul bitronconic, tipul I după I. H. Crișan, pe care îl identificăm în mod prezumtiv printre fragmentele ceramice de la Curteni, propunem secolele V—IV î.e.n. ca datare de bază a lui, atît pentru motivul că analogiile amintite sugerează această cronologie cît și pentru faptul că pasta cărămiziu-gălbuiie și fără lustru indică mai degrabă o etapă mai tîrzie decît una mai veche.

Vasul sac sau vasul cu profil aproape drept, în tipologia lui I. H. Crișan, este forma cea mai des întîlnită la Curteni-Valea Merilor. În afară de un număr foarte mare de fragmente ceramice, a putut fi reconstituit și un exemplar întreg avînd bine cunoscutele caracteristici ale tipului: corp cilindric, ușor curbat înspre gură și fund (pl. VII/1; VIII/1). Sub buză se găsește brîul alveolat, întrerupt de cele patru apucători dispuse simetric la capetele a două diametre perpendicu-

² I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, Ed. științifică, Buc., 1969, p. 69; în continuare se va cita *Ceramica*.

³ A. C. Florescu și S. Rață, *Studii și materiale*. Istorie, Suceava, 1969, p. 11—13, fig. 3/5.

⁴ S. Morintz, *Materiale*, VII, 1961, p. 204, fig. 1/1.

⁵ V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *Pamjatniki rannego železnogo veka*, Chișinău, 1974, p. 64, fig. 17/1—3.

⁶ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 69.

⁷ I. Nemeti, *Satu Mare. Studii și comunicări*, 1972, p. 135, pl. XXX/1; XXXVII/1.

⁸ Idem, p. 142.

⁹ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Dacia*, N.S., XVI, 1972, p. 84, fig. 12/1.

¹⁰ A. Aricescu, *Sesiunea muzeelor de istorie 1964*, Buc., 1971, vol. I, p. 222—223.

¹¹ Idem, p. 223—224.

¹² D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 288—290, fig. 7 și 8 dreapta.

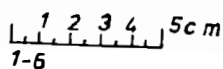
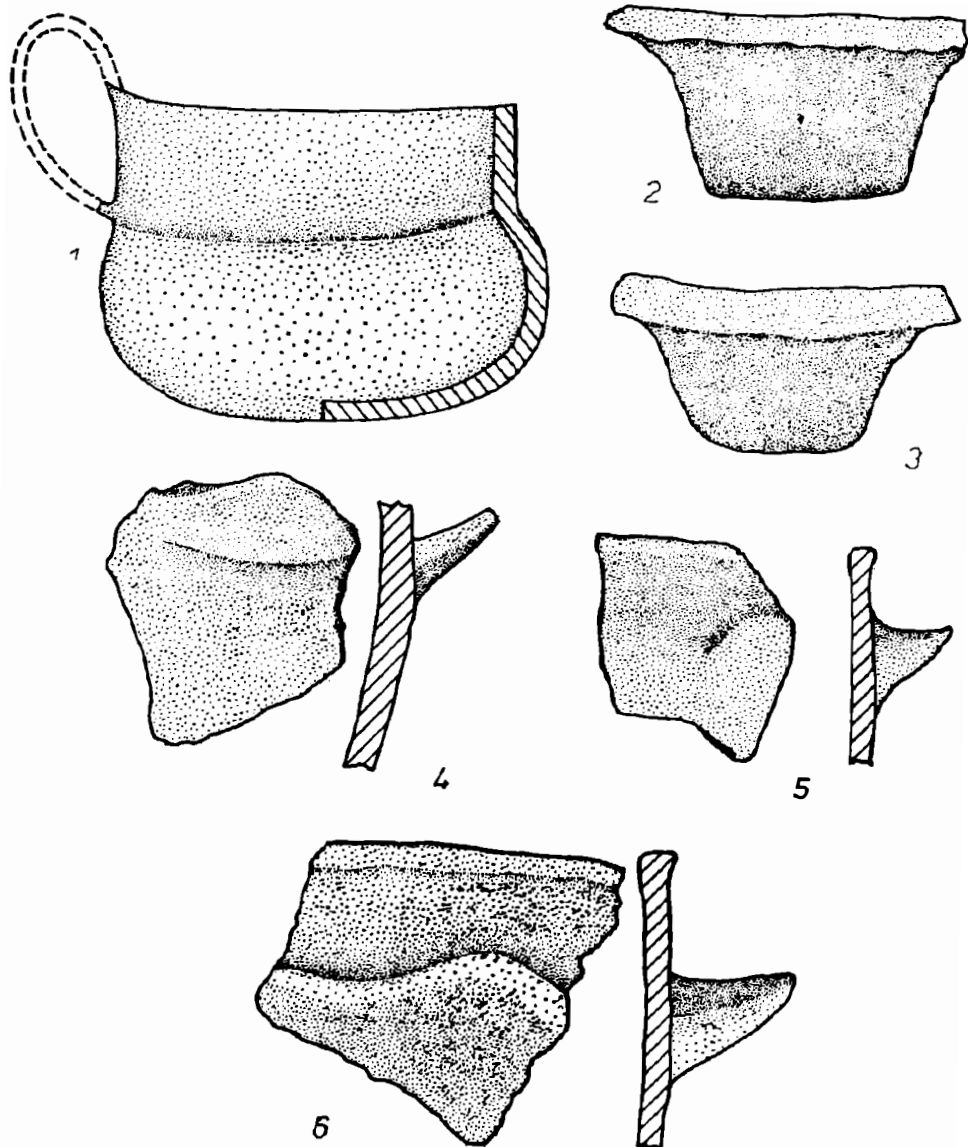
¹³ D. Berciu și C. Preda, *Materiale*, VII, 1961, p. 277, fig. 4.

¹⁴ M. Irimia, *Pontice*, I, 1968, p. 231, fig. 20; fig. 6, p. 194—195; p. 202; idem, *Pontice*, II, 1969, p. 24, fig. 2 și p. 39.

¹⁵ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Materiale* VIII, 1962, p. 379—381, fig. 3/2.

¹⁶ G. Simion, *Peuce* II, 1971, p. 85 și fig. 16/d.

¹⁷ D. Berciu, loc. cit.

Pl. V

lare. La Curteni, acestui tip îi aparține un număr foarte mare de forme de brii alveolate la care se asociază și briile crestate cu linii oblice (pl. VII/2—4; VIII/2—4, IX/1). Ambele tipuri de brii sînt întrerupte de apucători în formă de limbă (pl. IV/4—5; V/4, 6) sau apucători cu alveolă verticală care o împart în două (pl. VII/4; VIII/3). În cazuri speciale, se întîlnesc apucători fără briu (pl. IV/6; V/5) sau brii care de la apucătoare se lasă în jos pe corpul vasului (pl. VII/5—6; VIII/5; IX/2). Aceluiași tip îi pot fi atribuite și cîteva fragmente ceramice la care briul alveolat este înlocuit de un șir de adîncituri ovale așezate sub buză și întrerupte de apucători rotunde (pl. VII/8—9; IX/3, 5). După mărimea și grosimea fragmentelor descoperite, vasul sac era la Curteni de dimensiuni mici și mijlocii. Pasta, în majoritatea cazurilor cărămizie sau gălbuie și mai rar cenușie, este poroasă, rău arsă, avînd ca degresant nisip și microprundișuri. În spărtură, cioburile sînt de obicei negre la mijloc. Nici un vas sau fragment ceramic din acest tip nu este lustruit, ceea ce ne face să credem că toate aparțin fără excepție categoriei ceramicii rudimentare de bucătărie. Aprecierea potrivit căreia vasul cu pereții aproape drepți este o formă de bază a ceramicii tracice își găsește confirmarea¹⁸ și la Curteni, aici existînd o foarte mare cantitate de fragmente aparținînd acestui tip. Ca origine, el vine din epoca bronzului și se reîntîlnește în Hallstatt, inclusiv în cel tirziu¹⁹ cînd va cunoaște maxima dezvoltare. Încadrat în faza a I-a a ceramicii daco-getice, I. H. Crișan îl datează în general în secolele V—IV î.e.n.²⁰, fără a exclude prelungirea circulației lui și mai tirziu. Analogiile sînt numeroase: în Transilvania este atestat la Cluj-Mănăstur, Slimnic, Apahida, Cepari, Pecica²¹, Sanislău²².

În Moldova vasul sac cunoaște o largă răspîndire. Astfel, în așezările și necropolele de la Bîrsești²³, Popești²⁴, Căbești²⁵, acest tip este datat în secolele VI—V î.e.n., la Slobozia-Onesti în secolele V—IV î.e.n.²⁶, în timp ce la Ruginești²⁷, Căbești-Cociuba²⁸, Năzarioaia²⁹, Lichitișeni³⁰, Cucorani³¹ și Băiceni³² se întîlnește în contexte datate în secolele IV—III î.e.n. sau IV—II î.e.n. Circulația vasului sac este îndelungată, această constatare fiind valabilă nu numai pentru Transilvania ci și pentru Moldova unde se găsește atestat la Lunca Ciurei³³, în secolele III—II î.e.n. În afară de aceste centre, vasul cu pereții aproape drepți se întîlnește foarte des în așezări și morminte datate larg la sfîrșitul Hallstattului și în Latene și anume la Vaslui³⁴, Găiceana³⁵, Prisecani³⁶, Dădești³⁷, Movila

¹⁸ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 72.

¹⁹ Idem, p. 73.

²⁰ *Ibidem*, p. 77.

²¹ *Ibidem*, p. 72—73.

²² I. Nemeti, *op. cit.*, p. 142.

²³ S. Morintz, *Materiale V*, 1959, p. 357, fig. 2/2; *Materiale VII*, 1961, p. 205, fig. 5/6.

²⁴ M. Florescu și V. Căpitanu, *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, p. 262.

²⁵ Idem, p. 265.

²⁶ C. Buzdugan, *Carpica I*, 1968, p. 81 și urm.

²⁷ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 251.

²⁸ Idem, p. 269.

²⁹ *Ibidem*, p. 157—158, fig. 6/1—4; 7/5.

³⁰ *Ibidem*, p. 141—142; 157—158, fig. 3/1—10.

³¹ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 134—135, fig. 21/8, 11; 29/7; 23/1, 7.

³² A. László, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 83, fig. 17; p. 84, fig. 18/1, 3; p. 80—81, fig. 15—16.

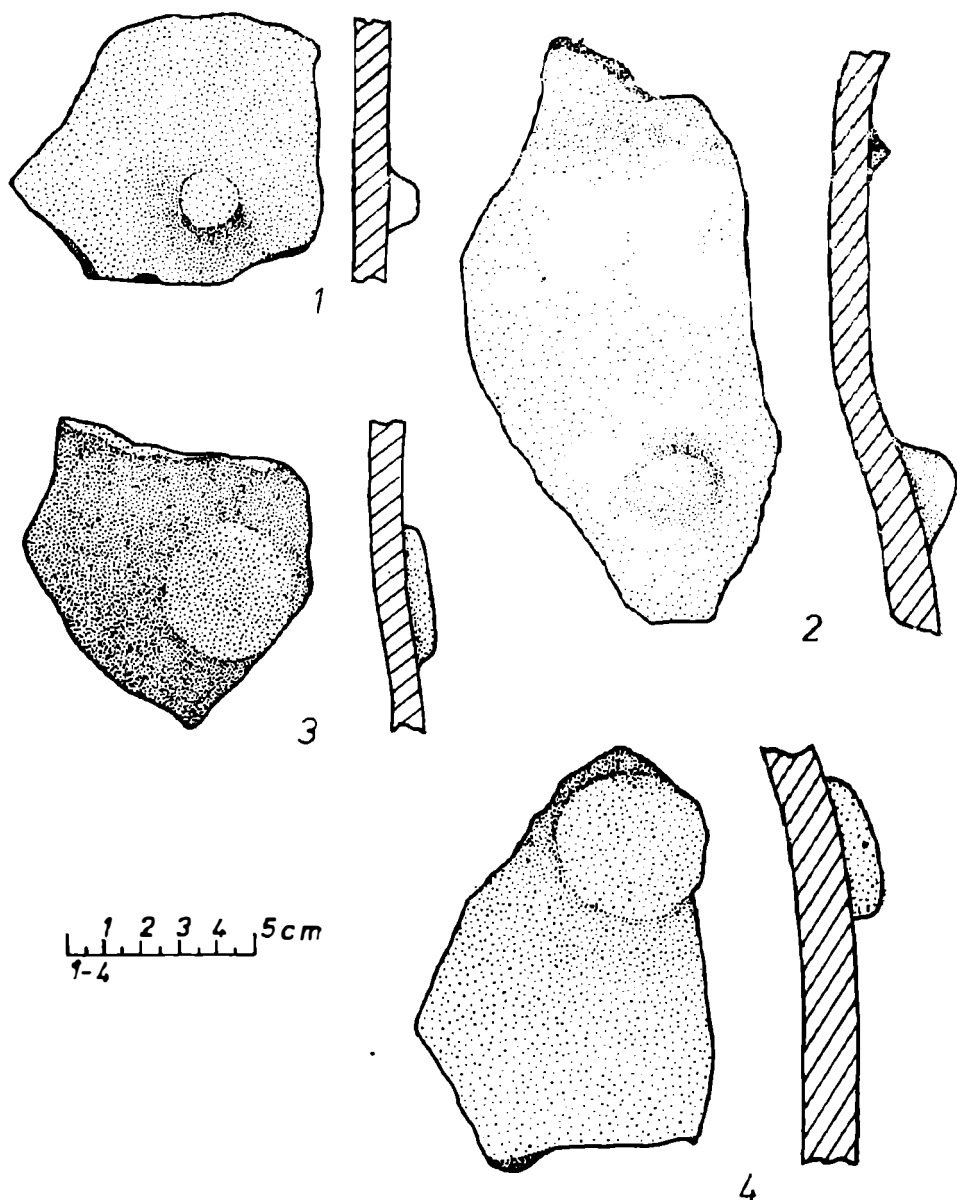
³³ A. Nițu, *S.C.I.V.*, 1—2, VI, 1955, p. 106—187, fig. 13/3; S. Teodor, *S.C.I.V.*, 1, 18, 1967, p. 27, 40; fig. 4/1—7; 7/1—2, 5.

³⁴ Al. Andronic, E. Neamțu și F. Banu, *Materiale*, VIII, 1962, p. 91, fig. 6/2.

³⁵ M. Florescu și V. Căpitanu, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 261.

³⁶ Idem, p. 267—268.

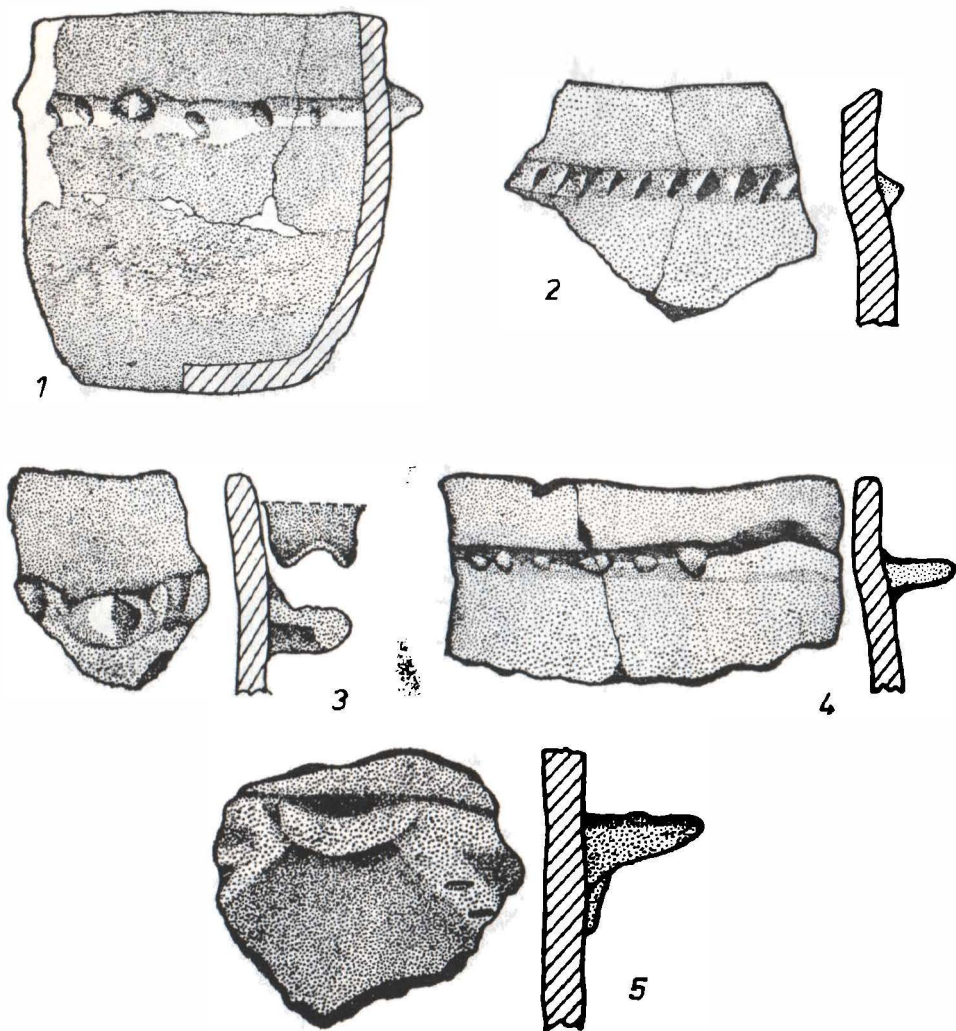
³⁷ M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica*, IV, 1971, p. 121, fig. 3, 6, 7/5.

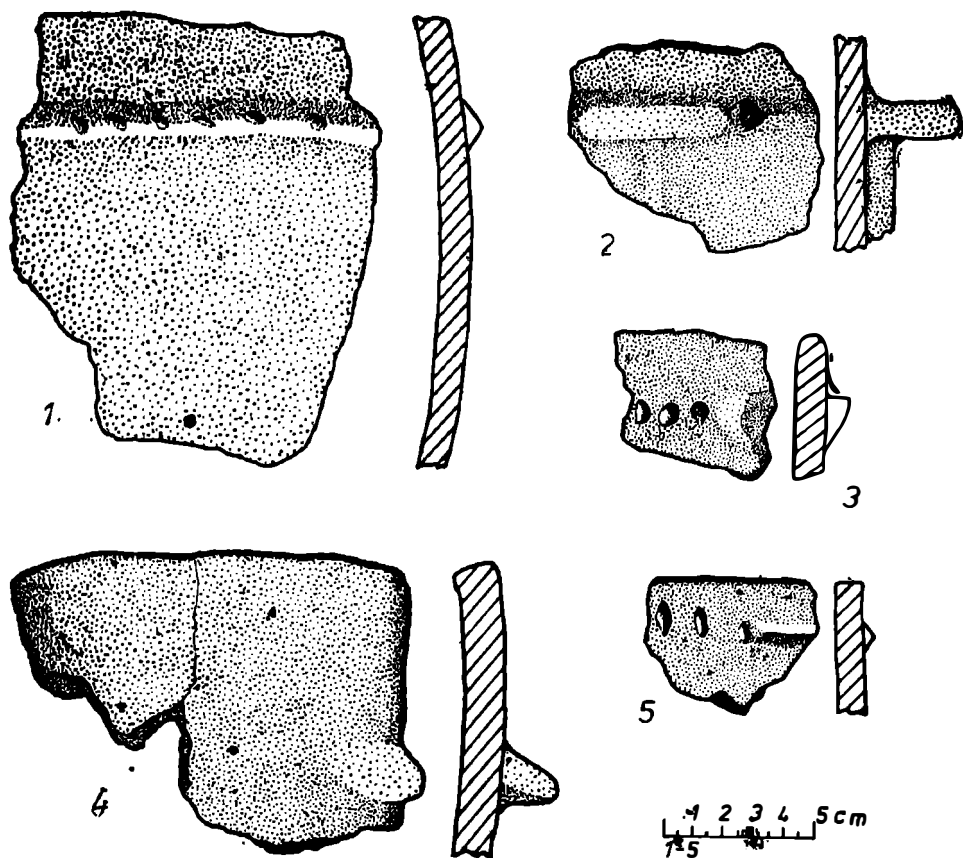
Pl. VI

PL. VII

Pl. VIII

Pl. IX

Sesul Jijiei³⁸, Holboca³⁹, Arsura⁴⁰, Poenești⁴¹, Poiana⁴², Hăbășești⁴³, Brăhășești⁴⁴, Pîrîul Hanului, Gropile Tătărăști⁴⁵ și Glăvănești Vechi⁴⁶. De asemenea, în spațiul dintre Prut și Nistru, în așezările tracice de la Hansca⁴⁷, Vihvaținți⁴⁸, Butuceni⁴⁹ și Soloceni⁵⁰, acest tip de vas se întâlnește în mod curent fiind datat în secolele IV—III î.e.n.

³⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *S.C.I.V.*, 1—2, IV, 1953, p. 32—33, fig. 19/3—5.

³⁹ *S.C.I.V.*, II, 1952, p. 104, fig. 10.

⁴⁰ S. Teodor, *Materiale*, X, 1973, p. 54, fig. 2/2, 4—5.

⁴¹ R. Vulpe, *Materiale*, I, p. 278, fig. 58, 59/2.

⁴² Radu și Ecaterina Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 289—295, fig. 49/1—8.

⁴³ Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, E.A., 1954, p. 485—487, pl. CXXX/1—19.

⁴⁴ M. Brudiu și P. Păltănea, *Arh. Mold.*, VII, 1972, p. 231, fig. 3/1; p. 233, fig. 4/1—4; 6—11.

⁴⁵ Idem, p. 235, fig. 6/13—15.

⁴⁶ *S.C.I.V.*, I, 1951, p. 67.

⁴⁷ A. I. Meliukova, *K.S.*, 94, 1963, p. 68—70.

⁴⁸ Idem, *K.S.*, 56, 1954, p. 66—67, fig. 31/1—7.

⁴⁹ Idem, p. 68.

⁵⁰ *Ibidem*, fig. 29/4—6, 31.

În Muntenia, în așezările și necropolele din intervalul secolelor VI—III î.e.n., vasul cu pereții aproape dreupți constituie o apariție frecventă. Acesta se găsește la Ferigile⁵¹, Tigveni⁵², Alexandria⁵³, Cernica⁵⁴, Zimnicea⁵⁵, Albești⁵⁶, Mătășaru⁵⁷ și la Bălănești⁵⁸.

În Dobrogea, această formă este întâlnită la Cernavoda⁵⁹, Satu Nou⁶⁰, Histria⁶¹, Enisala⁶², Bugeac⁶³, Telița⁶⁴, Murighiol⁶⁵ și Tariverde⁶⁶, în contexte arheologice datate în intervalul secolelor V—III î.e.n. Analogiile cu descoperirile din Bulgaria⁶⁷ ori Slovacia⁶⁸ nu fac decât să întărească această datare.

După cum am văzut, vasul cu pereții aproape dreupți circulă pe o arie largă și într-o perioadă îndelungată, care, cronologic corespunde sfârșitului Hallstattului și începutul Latene-ului, adică secolelor VI—III î.e.n., și ca atare acesta nu poate fi folosit ca mijloc pentru stabilirea unei cronologii mai stricte.

O variantă care derivă din vasul sac, dar care păstrează o anumită individualitate, este vasul de formă conică, cu pereții dreupți având plasați sub buză, la distanțe diferite, butoni conici, ascuțiți (pl. VII/10; XI/1) sau în formă de limbă (pl. VII/7; IX/4). Briul alveolar lipsește întotdeauna. Această variantă se întâlnește numai la vase cu dimensiuni mici și mijlocii.

În Moldova, în forme distincte, se găsește numai la Bîrsești⁶⁹, iar în Muntenia este atestată la Ferigile, unde apare însă și varianta cu briu alveolar⁷⁰.

Deși nu putem preciza cu certitudine tipurile din care fac parte o serie de fragmente ceramice, prezentarea lor avînd totuși o anumită importanță, le enumerăm aici :

Consemnăm, în primul rînd, un mare fragment ceramic din pastă cărămiziu-gălbuie, cu pereții foarte groși, lustruit la exterior, ce mai păstrează resturile unui decor alcătuit din trei brii alveolare, paralele, dispuse orizontal pe corpul vasului și care făcea parte dintr-un mare vas cilindric (pl. X/4; XI/3). Pentru analogie, cităm un vas din necropola de la Enisala care prezintă, de asemenea, brii paralele, orizontale și care în privința tipului, se apropie de vasul cu pereții aproape dreupți⁷¹, ca și un vas de la Grădiștea Călărași, de formă

⁵¹ Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, E.A., Buc., 1967, tip VI B, p. 52—53. În continuare se va cita *Ferigile*; idem, *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 81—111.

⁵² Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968, p. 28, fig. 4/2.

⁵³ C. Preda, *S.C.I.V.*, XI, 1, 1960, p. 29; idem, *Materiale*, VI, 1959, p. 253, fig. 3/1—3, 5, 7; p. 259; idem, *Materiale*, VII, 1961, p. 209.

⁵⁴ Em. Moscalu, *S.C.I.V.*, 2, 24, 1973, p. 295—296, fig. 3/2; 5/1—2, 4, 6—7; 6/1.

⁵⁵ *Istoria României*, E.A., 1960, vol. I, p. 222, fig. 51/5.

⁵⁶ D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 290 și urm.; p. 284—285, fig. 5/1; 7/1; 8/1; D. Berciu și Em. Moscalu, *S.C.I.V.*, 4, 23, 1972, p. 636.

⁵⁷ Gh. Bichir și Eug. Popescu, *Materiale*, IX, 1970, p. 274.

⁵⁸ Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968, p. 58.

⁵⁹ D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 284—285, fig. 5/2; 7/1; p. 281—282; 299—300.

⁶⁰ B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, VII, 1961, p. 286—287; *Materiale*, VIII, 1962, p. 371, fig. 1/2.

⁶¹ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 77, fig. 26/2—6; 8, 10.

⁶² G. Simion, *Peuce II*, 1971, p. 74—83, fig. 15/a; 23 d; 26/c, f; 28/e.

⁶³ M. Irimia, *Pontice* 1968, p. 202, 231, p. 219, fig. 26.

⁶⁴ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Materiale* VIII, 1962, p. 380—381, fig. 3/8—10, 17.

⁶⁵ E. Bujor, *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 248, fig. 3; idem, *Materiale* III, 1957, p. 247—251, pl. I; *Materiale* V, 1959, p. 375—376, fig. 2; idem, *Dacia* N. S., II, 1958, p. 141, fig. 3.

⁶⁶ D. Berciu și C. Preda, *Materiale* VII, 1961, p. 277, fig. 4.

⁶⁷ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 77.

⁶⁸ M. Dušek, *Izvestija arheologičeskija Institut*, Sofia, 1964, pl. IV, fig. 73, Chotin.

⁶⁹ S. Morintz, *Materiale* III, 1957, p. 221, fig. 2/1.

⁷⁰ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 53, pl. XXII, fig. 15 (6), 21 (42), tip VI C, p. 52, VI D.

⁷¹ G. Simion, *Peuce II*, 1971, p. 84, fig. 15/a.

cilindro-conică, cu briile paralele, dar și oblice, datat, ca și mormintele de acolo, în secolele IV—III î.e.n.⁷².

Cîteva fragmente ceramice pot fi atribuite formei de vas ce are prevăzut un uluc de scurgere a lichidului la buză (pl. XI/2). Ca tip, se apropie de vasul sac cu pereții aproape dreupți, însă ulucul amintit îi dă o anumită individualitate. Vase asemănătoare se găsesc numai în necropolele din Dobrogea de la Satu Nou⁷³, Enisala⁷⁴ și Murighiol⁷⁵.

Din puținele fragmente apărute în săpătură se poate totuși distinge o nouă formă — aceea a vasului cu pereții dreupți și cu buza îngroșată, ușor profilată (pl. X/6; XI/4—5). Analogiile sînt puține, vase asemănătoare găsindu-se doar la Cernica⁷⁶, Cîrligei — Bucovăț⁷⁷ și în Moldova la Lunca Ciurei⁷⁸. Numărul mic de fragmente din care nu se poate reconstitui în întregime forma vasului, cu toate analogiile citate, nu ne permite realizarea unei datări precise a lui.

Un alt tip de vas a cărei formă este refăcută ipotetic, după fragmente, o constituie oala cu corp globular (pl. X/3, 5; XII/2—3). Majoritatea resturilor ceramice aparținînd acestui tip provin alt de la buze răsfrînte în exterior cît și de la peretele vasului prevăzut uneori cu briu simplu și a cărei curbura sugerează forma globulară. Analogii se găsesc în Moldova, la Poienestii⁷⁹, dar mai ales în Muntenia, la Ferigile⁸⁰, unde oalele au apucători și briu alveolat, la Tigveni⁸¹, Cîrligei — Bucovăț⁸², Gogoșu⁸³ și în Dobrogea, la Histria⁸⁴.

Această formă ar putea aparține și unei variante la care corpul globular devine bitronconic (pl. X/2; XII/1), dar este posibil ca vasul acesta să derive și din forma clasică de vase bitronconic cu apucători. Analogii se găsesc la Gogoșu⁸⁵ și la Sanislău⁸⁶.

O altă categorie de vase reprezentată la Curteni — Valea Merilor sînt ceștile și cănițele lucrate cu mîna. Dintre cești, s-a descoperit un singur exemplar fragmentar, de formă bitronconică, cu buza ușor răsfrîntă în afară (pl. X/7; XIII/1). Toarta lată, în formă de panglică, se prindea în partea de jos de diametrul maxim, iar în partea superioară, vertical de buză, realizîndu-se în felul acesta o oarecare suprainălțare. Vasul are pereții subțiri, din pastă fină, bine arsă, de culoare neagră și cu luciu puternic la exterior. Această formă de vas poate fi încadrată în tipul II al ceștii cu o toartă suprainălțată, în tipologia lui I. H. Crișan⁸⁷, datată în secolele VI—V î.e.n.⁸⁸. Deși se apropie și de tipul cănilor cu o toartă, din tipologia lui I. H. Crișan, din aceeași epocă⁸⁹, totuși, prima încadrare pare mai apropiată. Ceașca cu toarta suprainălțată se întîlnește în forme identice în Moldova la Poiana⁹⁰ și Brăhășești⁹¹, în Muntenia la Ferigile⁹², iar în

⁷² V. Culică, *SCIV*, 19, 1, 1968, p. 142—143, fig. 2/2.

⁷³ B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, *Materiale* VII, 1961, p. 285, fig. 3/2.

⁷⁴ G. Simion, *Peuce* II, 1971, p. 117, fig. 30/a.

⁷⁵ E. Bujor, *Materiale* V, 1959, p. 374, pl. I/7.

⁷⁶ E. Moscalu, *op. cit.*, p. 295—296, fig. 7/4.

⁷⁷ Oct. Toropu, *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 6, 1953, p. 10, fig. 7/2.

⁷⁸ S. Teodor, *SCIV*, 1, 18, 1967, p. 30, fig. 4/5.

⁷⁹ R. Vulpe, *Materiale* I, p. 278, fig. 59/4.

⁸⁰ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 51—53, tip VI B, fig. 16/8; pl. XII, 8, 10—11.

⁸¹ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Dacia* N. S., XVI, 1972, fig. 6/5, 8.

⁸² Oct. Toropu, *op. cit.*, p. 10, fig. 7/1.

⁸³ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 59.

⁸⁴ *Idem*, p. 76, fig. 26/7.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 59, fig. 19/1.

⁸⁶ I. Nemeti, *op. cit.*, p. 135, pl. XXXVII/1.

⁸⁷ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 47, pl. VIII/6.

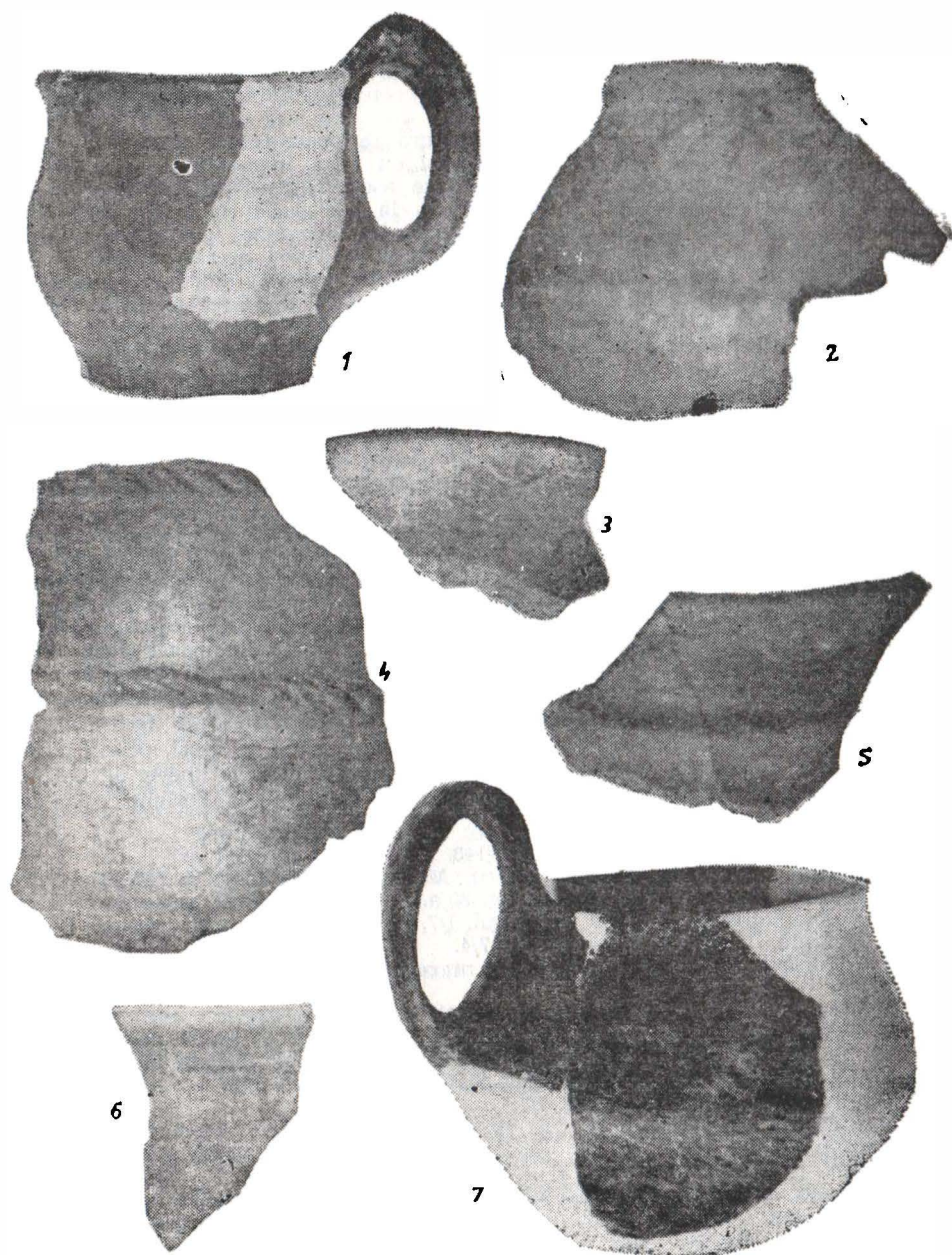
⁸⁸ *Idem*, p. 47—48.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 48, varianta 1, pl. IX/4.

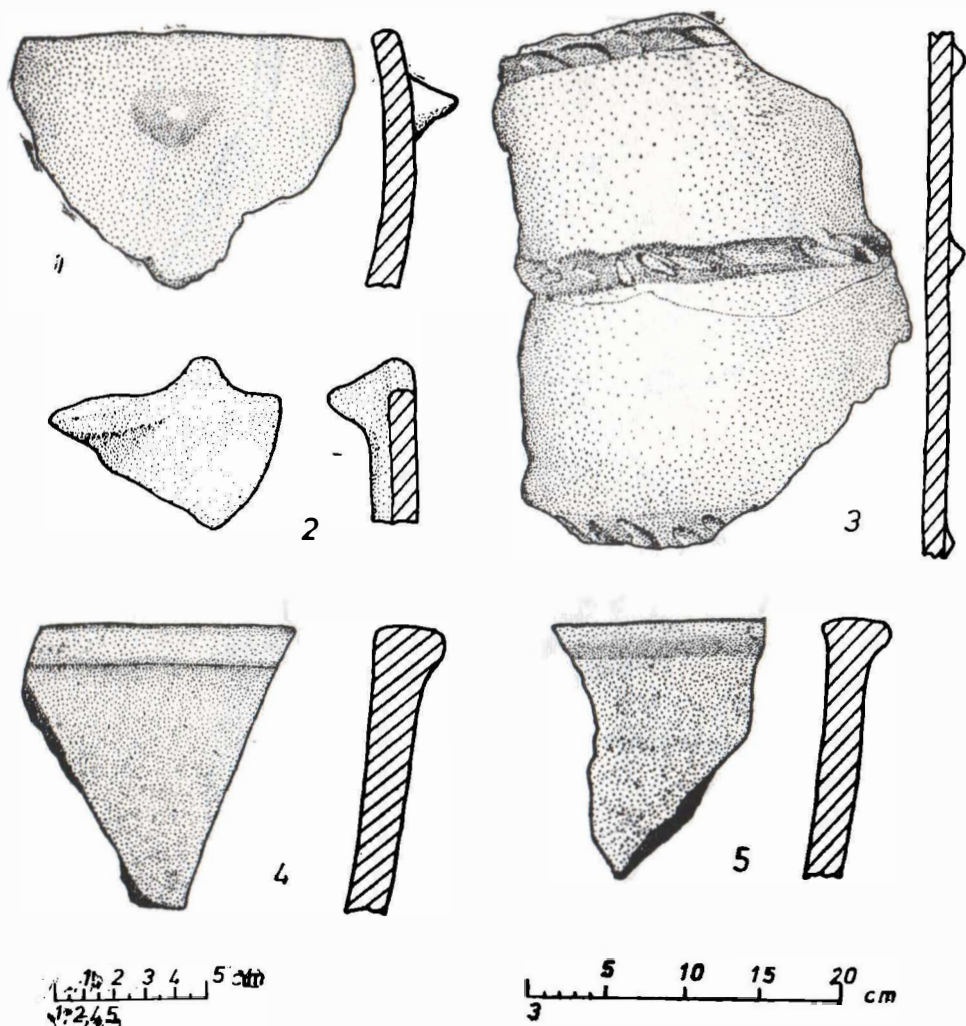
⁹⁰ R. și E. Vulpe, *Dacia* III—IV, 1927—1932, fig. 79/6.

⁹¹ M. Brudiu și P. Păltănea, *Arh. Mold.*, VII, 1972, p. 235, fig. 6; aici toarta nu este suprainălțată.

⁹² Al. Vulpe, *Ferigile*, tip III B, p. 47—49, pl. VII/2 (1); VII/8 (52).

Pl. X

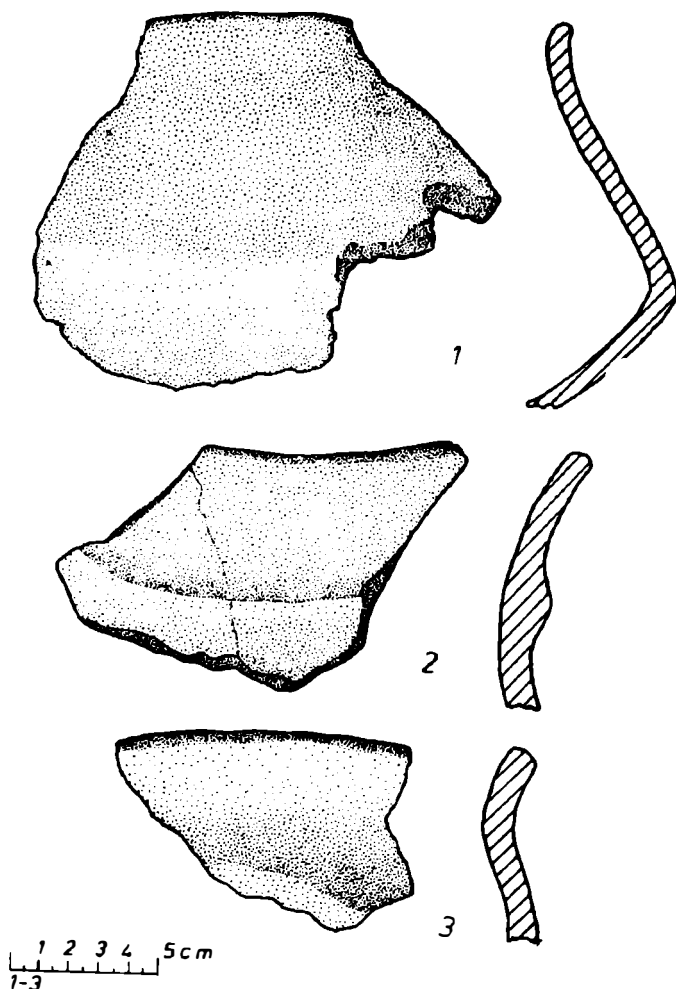
Pl. XI

Transilvania la Tg. Mureș⁹³ și Ciombrud, într-un context datat în secolele VI—V î. e. n.⁹⁴. Atât prin formă, cât și prin tehnica deosebit de îngrijită cu care a fost executată, ceașca cu toartă suprainălțată se detașază net de celelalte materiale, aceasta alăturându-se obiectelor și formelor ceramice care aparțin celei mai vechi etape de locuire de la Curtenei.

Cealaltă formă este cănița, din care distingem, cu toată dificultatea legată de fragmentarea materialului, două variante: varianta bitronconică cu diametrul maxim egal cu înălțimea și toarta ușor suprainălțată, ovală în secțiune (pl. X/1; XIII/2) și varianta cu toarta în formă de panglică, la care suprainălțarea este

⁹³ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 47, pl. VIII/6.

⁹⁴ Șt. Ferenczi, *AMN*, II, 1965, p. 99, fig. 14/2 și p. 25—26.

Pl. XII

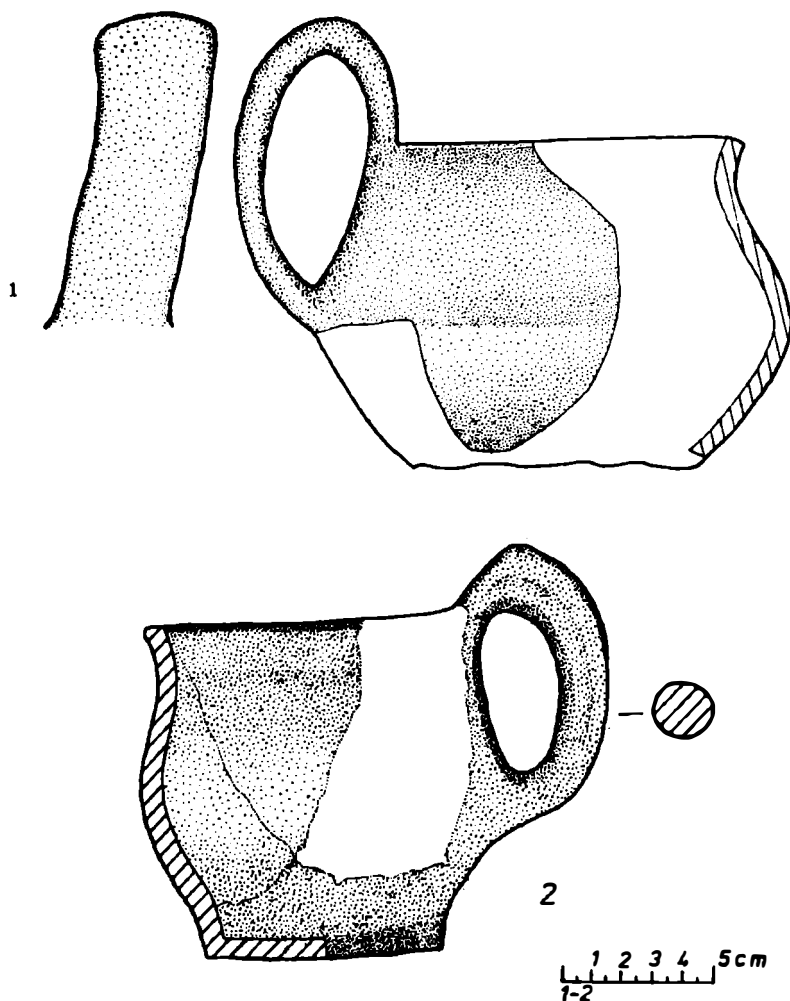
ceva mai accentuată (pl. XIV/1, 3; XV/2—3). Din nefericire din a doua variantă nu posedăm decât torți, astfel încît nu putem întregi forma vasului din care face parte.

Din prima variantă posedăm o căniță aproape întreagă din pastă cenușie, fină, lustruită mat, de formă bitronconică, cu buza ușor răsfrîntă în afară (pl. X/1; XIII/2). Toarta ușor suprainălțată, ovală în secțiune, este prinsă cu partea de jos de diametrul maxim, iar partea de sus cade oblic pe buză. Acestei forme îi aparțin mai multe fragmente de torți dintre care unul se deosebește prin existența unui pinten (pl. XIV/2; XV/1).

În tipologia lui I. H. Crișan, cănița cu toarta suprainălțată se datează în secolele VI—V î.e.n.⁹⁵, dar se întâlnește și în faza următoare⁹⁶. În Moldova, aceasta

⁹⁵ I. H. Crișan, *Ceramica*, varianta 2, p. 49, pl. IX, 2.

⁹⁶ Idem, p. 83—84.

Pl. XIII

apare la Slobozia — Onești, în secolele V—IV î.e.n.⁹⁷ și la Lunca Ciurei, unde este atribuită, cu întreg complexul, secolelor III—II î.e.n.⁹⁸. În spațiul dintre Prut și Nistru a fost găsită în așezarea de la Hansca⁹⁹, datată în secolele IV—III î.e.n.

Aceeași câniță, dar cu toarta mult supraînălțată, se mai întâlnește la Ferigile¹⁰⁰ și la Tigveni¹⁰¹, unde se încadrează în secolele VI—V î.e.n.¹⁰², precum și la

⁹⁷ C. Buzdugan, *Carpica* I, 1968, p. 81—82, fig. 5/2.

⁹⁸ S. Teodor, *SCIV*, I, 18, 1967, p. 34, varianta a, fig. 8/5.

⁹⁹ A. I. Meliukova, *KS*, 94, 1963, pl. 20/5.

¹⁰⁰ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 51, pl. VIII/8 (106); VIII/9 (107); VIII/15 (107); idem, *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 92.

¹⁰¹ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968, p. 26, fig. 3/3; idem, *Dacia* N. S., XVI, 1972, fig. 4/7.

¹⁰² Idem, *Dacia* N. S., XVI, 1972, p. 83—84.

Histria¹⁰³ și Murighiol¹⁰⁴. Întrucât circulă o perioadă îndelungată, această formă este improprie pentru datări strînse. Totuși, existența lustrului, cît și forma bitronconică, puțin înaltă, cu toarta ușor supraînălțată, o apropie mai degrabă de cînițele din secolele V—IV î.e.n. decît de cele mai noi.

O categorie foarte bine reprezentată la Curteni, judecînd după numărul mare de fragmente descoperite o constituie strachina, care după formă se poate împărți în două tipuri: strachina cu buza aplecată spre interior și strachina cu buza evazată. De asemenea, în categoria străchinilor pot fi incluse și o serie de fragmente ceramice din care nu s-a păstrat decît porțiunea bombată, fără buză și fund, caracterizată prin pastă groasă, grea, neagră la exterior, cu luciu mat, asemănătoare ca tehnică de lucru cu fragmentele ceramice incluse în forma de vas bitronconic. Strachina cu buza aplecată în interior este din aceeași pastă poroasă, grosolană, cu microprundișuri în compoziție, avînd culoarea cenușie sau cărămizie, neuniformă. Se observă uneori la unele fragmente și o lustruire superficială, făcută cu o spatulă, fără ca vasul să capete prin acest procedeu un luciu strălucitor. Acestui tip îi aparțin la Curteni, două variante: cea la care arcuirea buzei se face printr-un unghi astfel încît se obține un umăr bine delimitat (pl. XIV/4, 6, 7; XV/4, 6; XVI/1). La această variantă muchia buzei este tăiată în majoritatea cazurilor drept. Sub linia de maximă rotunjime se găsesc plasate apucători ovale, găurite, dispuse orizontal. Fundul este tăiat drept sau este foarte ușor conturat.

Cea de a doua variantă are buza curbată lin spre interior (pl. XIV/8—9; XVI/2—3), muchia buzei rotunjită sau dreaptă, fundul tăiat drept și apucătoarea dispusă ca și la varianta precedentă. Printre excepții, amintim un fragment ceramic cu ușoare impresiuni oblice, plasate la exterior pe umărul vasului (pl. XIV/5; XV/5) un altul cu apucătoare tubulară, orizontală, dispusă pe diametrul maxim (pl. XIV/10; XVI/4), și un fragment cu o mică margine trasă mult din buză înăuntru toate încadrîndu-se în cea de a doua variantă prin buza curbată lin spre interior.

Strachina cu buza întoarsă înăuntru, varianta cu umărul drept, de la Curteni, se încadrează în tipul I, varianta a 3-a a ceramicii protodacice în tipologia stabilită de I. H. Crișan pentru această formă¹⁰⁵. Întîlnită în Transilvania la Ciumburd, Simeria și Teiuș aceasta se datează din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. și pînă la începutul secolului al V-lea î.e.n.¹⁰⁶.

Varianta a doua de la Curteni, cu buza adusă lin înspre interior, corespunde cu tipul I, varianta I a ceramicii protodacice în clasificarea lui I. H. Crișan, avînd aceeași datare — secolele VI—V î.e.n.¹⁰⁷. Strachina cu buza întoarsă înăuntru se continuă și pe parcursul fazei dacice, după tipologia lui I. H. Crișan, dar numai varianta avînd umărul cu unghi drept, pînă în secolul I î.e.n. lucru dovedit de descoperirile din Transilvania, Moldova, Muntenia și Dobrogea¹⁰⁸. Străchinile cu buza întoarsă înăuntru sînt nelipsite din așezările și necropolele hallstattiene tîrzii. În Moldova acestea se întîlnesc la Bîrsești¹⁰⁹, Stîncești¹¹⁰ și Popești¹¹¹, în contexte datate în secolele VI—V î.e.n., iar la Slobozia¹¹², Frumușița¹¹³ și Băr-

¹⁰³ M. Coja, *Pontica* III, 1970, p. 110—112, fig. 4/47, dateate în sec. III—II î. e. n.

¹⁰⁴ E. Bujor, *Materiale* III, 1957, p. 251, pl. I/1; idem, *Dacia* N. S., II, 1958, fig. 5/1.

¹⁰⁵ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 52—53.

¹⁰⁶ Idem, loc. cit.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 52.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 78—80.

¹⁰⁹ S. Morintz, *Materiale* VI, 1939, p. 234.

¹¹⁰ A. C. Florescu și S. Rață, *Studii și materiale de istorie*, Suceava, 1969, p. 11—13, fig. 3/1; I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 78.

¹¹¹ M. Florescu și V. Căpitanu, *Arh. Mold.* VI, 1969, p. 262.

¹¹² C. Buzdugan, *Carpica* I, 1968, p. 86, fig. 2/2—3, 5; 3/2—3; 4/4—5.

¹¹³ M. Petrescu-Dîmbovița, *SCIV*, I, 1950, p. 65; idem, *Studii și cercetări științifice*. Acad. R.P.R., Filiala Iași, 1—4, IV, 1953, p. 498, fig. 3/2; D. Berciu, *Materiale* IV, 1957, p. 298.

boasa ¹¹⁴ sint încadrate în secolul al V-lea sau în secolele V—IV î.e.n. Acest tip de strachină este atestat și în secolele următoare — IV—III î.e.n. — la Cucorâni ¹¹⁵, Cucuteni — Băiceni, (punctul Cetățuia) ¹¹⁶, Băiceni — Mlada ¹¹⁷, Vaslui ¹¹⁸, Lichițișeni ¹¹⁹, Ruginești ¹²⁰ și Căbești ¹²¹. Străchini aparținând acestui tip au fost găsite și în așezările din Moldova care au fost atribuite, în general, Hallstattului târziu și Latene-ului timpuriu. Amintim aici descoperirile de la Arsura ¹²², Năzarioaia ¹²³, Poienesti ¹²⁴, Poiana ¹²⁵, Dădești ¹²⁶, Brăhășești ¹²⁷ și Hăbășești ¹²⁸.

Strachina cu buza întoarsă înăuntru, varianta cu umărul unghiular se regăsește și la Lunca Ciurei în așezarea datată în secolele III—II î.e.n. ¹²⁹. În afară de Moldova, această formă cunoaște o largă răspindire și în Muntenia, unde este atestată în așezările și necropolele hallstattiene din secolele VII—IV î.e.n. de la Balta Verde ¹³⁰, Gogoșu ¹³¹, Ferigile ¹³², Tigveni ¹³³, Alexandria ¹³⁴, Bălănești ¹³⁵ și Govora ¹³⁶. Mai amintim apoi străchinile de la Cernica, datate în secolele IV—III î.e.n. ¹³⁷ și cea de la Odobești încadrată, de asemenea, în Hallstattul târziu ¹³⁸.

În Transilvania, străchinile din faza ceramicii protodacice sint întâlnite la Ciumbrod, Simeria și Teiuș ¹³⁹, iar cele din faza I a ceramicii daco-getice la Cluj — Mănăstur ¹⁴⁰. Într-o perioadă mai largă, secolele VI—IV î.e.n., sint încadrate străchinile de la Sanislău ¹⁴¹.

În Dobrogea, acest tip este rar cunoscut atit în necropola din secolele VI—V î.e.n. de la Cernavodă ¹⁴² cit și în cea de la Telița de la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. și începutul secolului al III-lea î.e.n. ¹⁴³.

¹¹⁴ M. Florescu și V. Căpitanu, *Sesiunea de comunicări a Muzeelor de istorie*, 1964, vol. I, Buc., 1971, p. 212—213.

¹¹⁵ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 134, fig. 22/6.

¹¹⁶ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 78, nota 225.

¹¹⁷ A. László, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 77—78, fig. 13.

¹¹⁸ Al. Andronic, E. Neamțu și Fl. Banu, *Materiale* VIII, 1962, p. 92—93, fig. 6/1.

¹¹⁹ M. Florescu și V. Căpitanu, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 259—260, fig. 21/3—4; idem, *Carpica*, IV, 1971, p. 157—158; 142—144.

¹²⁰ Idem, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 251.

¹²¹ *Ibidem*, p. 269.

¹²² S. Teodor, *Materiale* X, 1973, p. 54.

¹²³ M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica* IV, 1971, p. 153—154, fig. 7/1, 6.

¹²⁴ R. Vulpe, *Materiale*, I, p. 316—317.

¹²⁵ R. Vulpe și E. Vulpe, *Dacia* III—IV, 1927—1932, p. 281—289, fig. 28/1; 74/4.

¹²⁶ M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica* IV, 1971, p. 121.

¹²⁷ M. Brudiu și P. Păltânea, *Arh. Mold.*, VII, 1972, p. 232 și 234, fig. 3/3—4.

¹²⁸ Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 485—487, fig. 52/3—15.

¹²⁹ S. Teodor, *SCIV*, 1, 18, 1967, p. 37.

¹³⁰ D. Berciu și E. Comșa, *Materiale* II, 1956, p. 377, fig. 111; p. 329, fig. 58/4—5; 59/2; 120/2.

¹³¹ Idem, p. 442, fig. 167/7; p. 430, fig. 178/1—2; p. 416, fig. 139/6—7 și 482.

¹³² Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 87—91, fig. 13, p. 38, I A₁—A₄.

¹³³ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, 1968, Pitești, p. 23—27, fig. 4/1, 3; 3/5; idem, *Dacia* N. S., XVI, 1972, fig. 4/10; 5/3—4; 9/5, 8, 11; 10/4, 7; 12/8; 14/13.

¹³⁴ C. Preda, *Materiale* VII, 1961, p. 209—211.

¹³⁵ Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968, p. 63, fig. 6.

¹³⁶ Gh. I. Petre, *SCIV*, 4, 22, 1971, p. 561—563, fig. 2/1, 6; 5/10.

¹³⁷ E. Moscalu, *SCIV*, 2, 24, 1973, p. 292; 295—296.

¹³⁸ D. Berciu, *Apulum* I, 1946, p. 136—144, fig. 1; *Istoria României*, EA, 1960, I, p. 224.

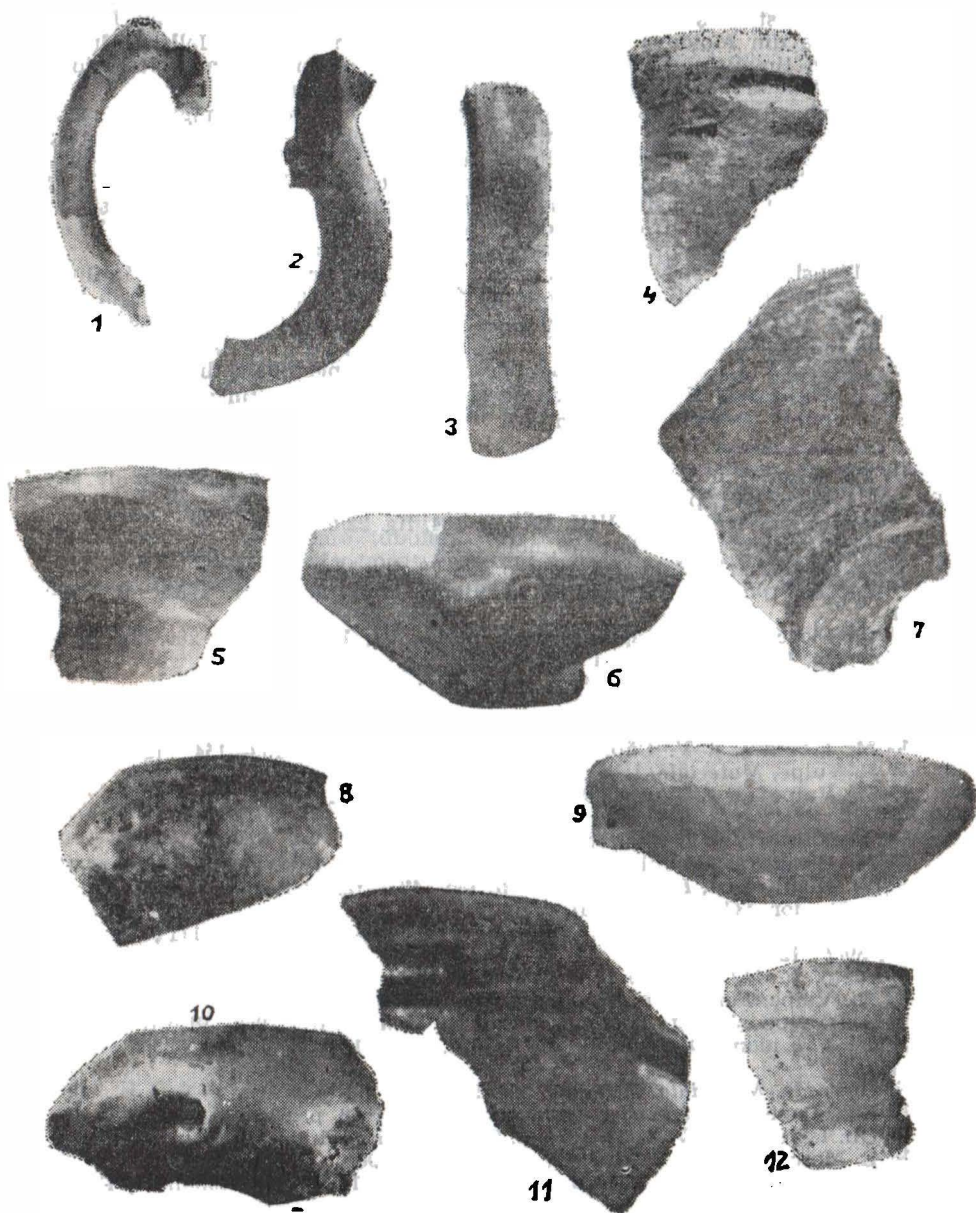
¹³⁹ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 52—53.

¹⁴⁰ Idem, p. 78.

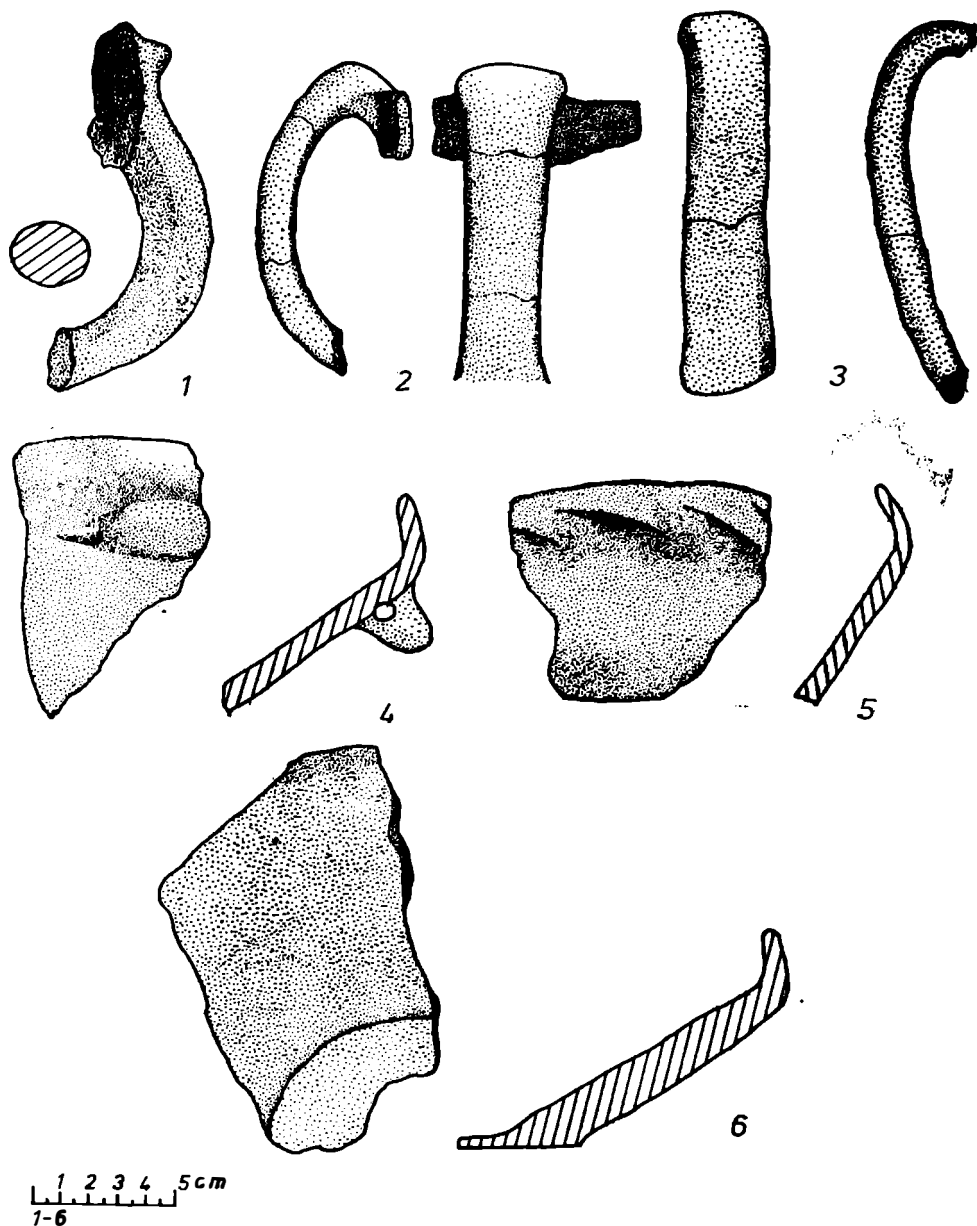
¹⁴¹ I. Nemeti, *op. cit.*, p. 134—135, fig. XXXI/2; XXXV.

¹⁴² D. Berciu, *Materiale* IV, 1957, p. 289, fig. 13; 299—300.

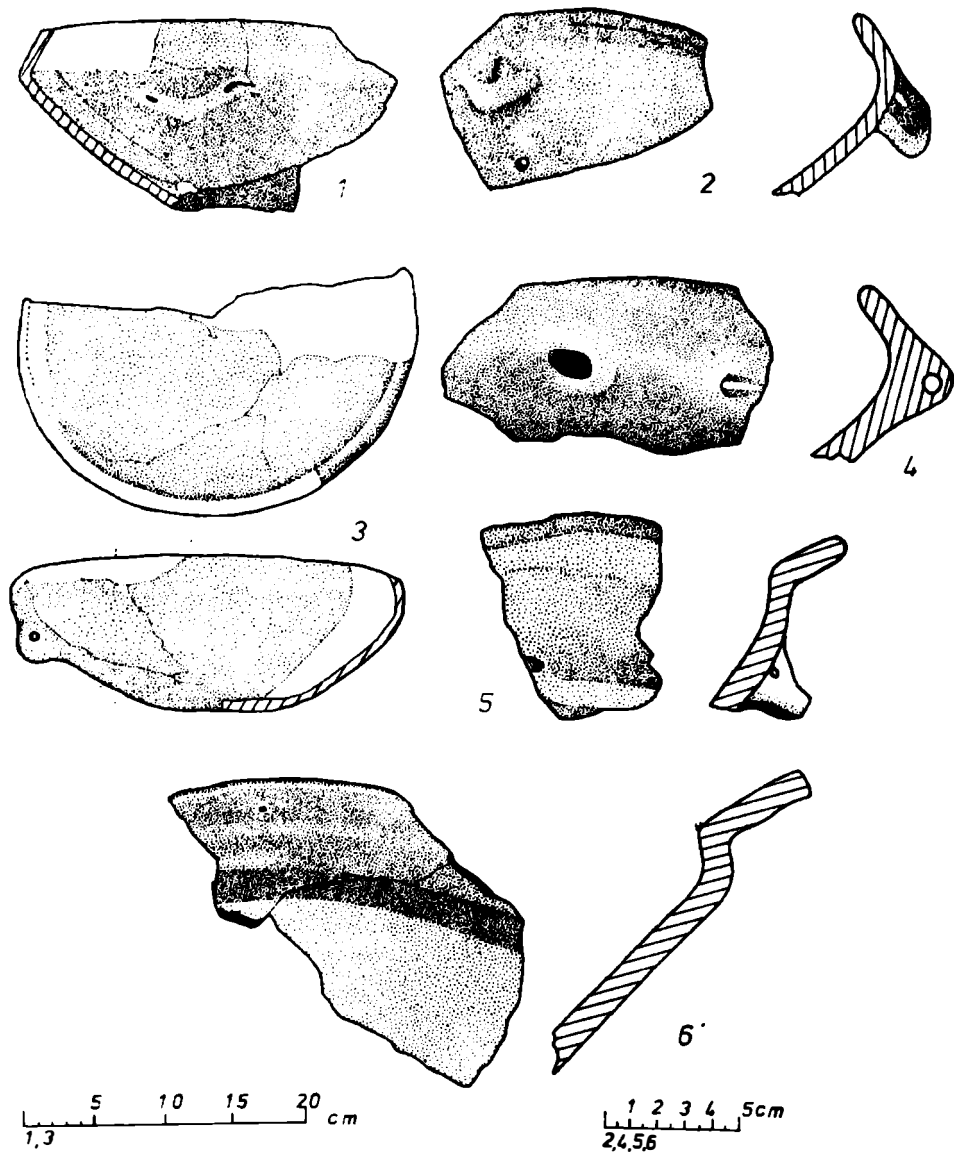
¹⁴³ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Materiale* VIII, 1962, p. 380, fig. 3/4—5.

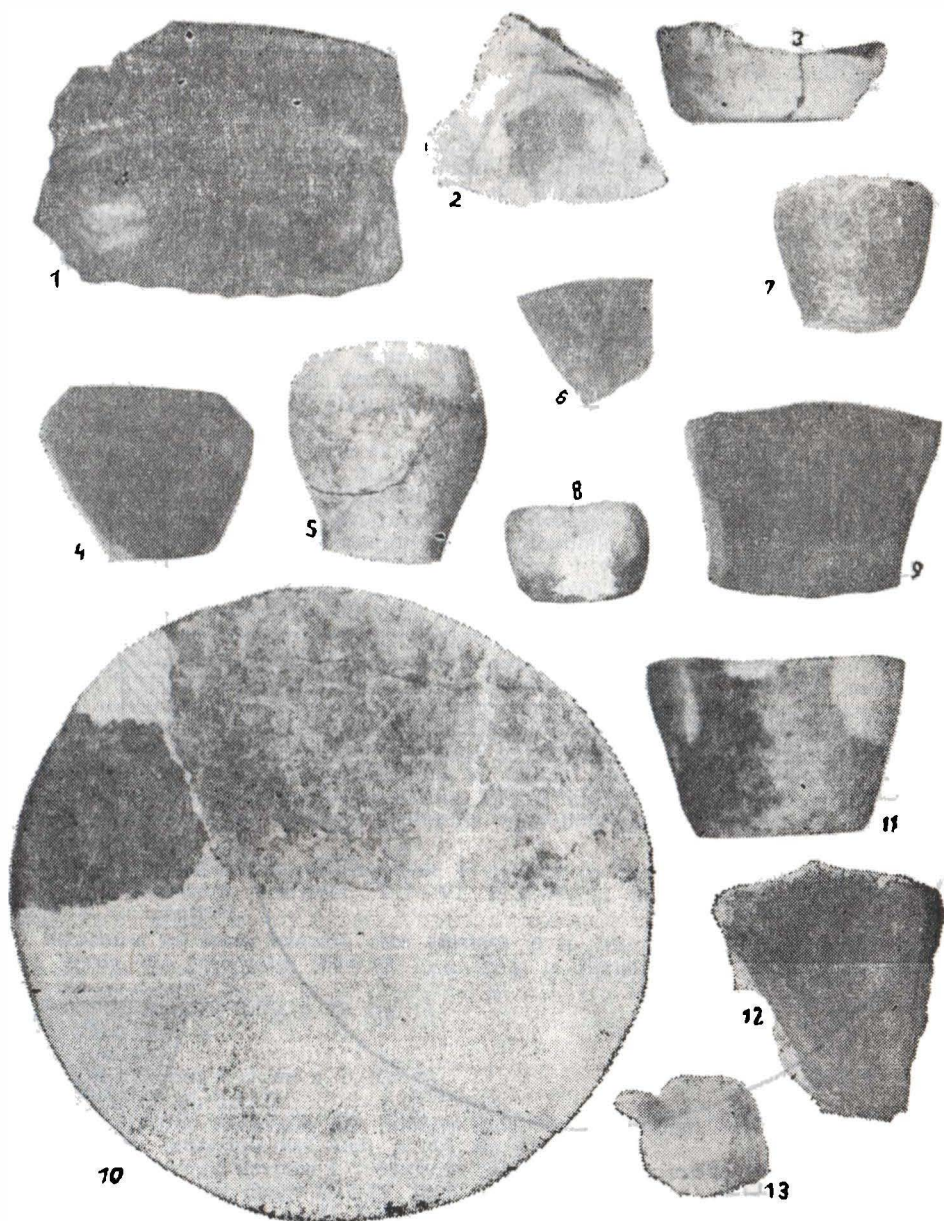
Pl. XIV

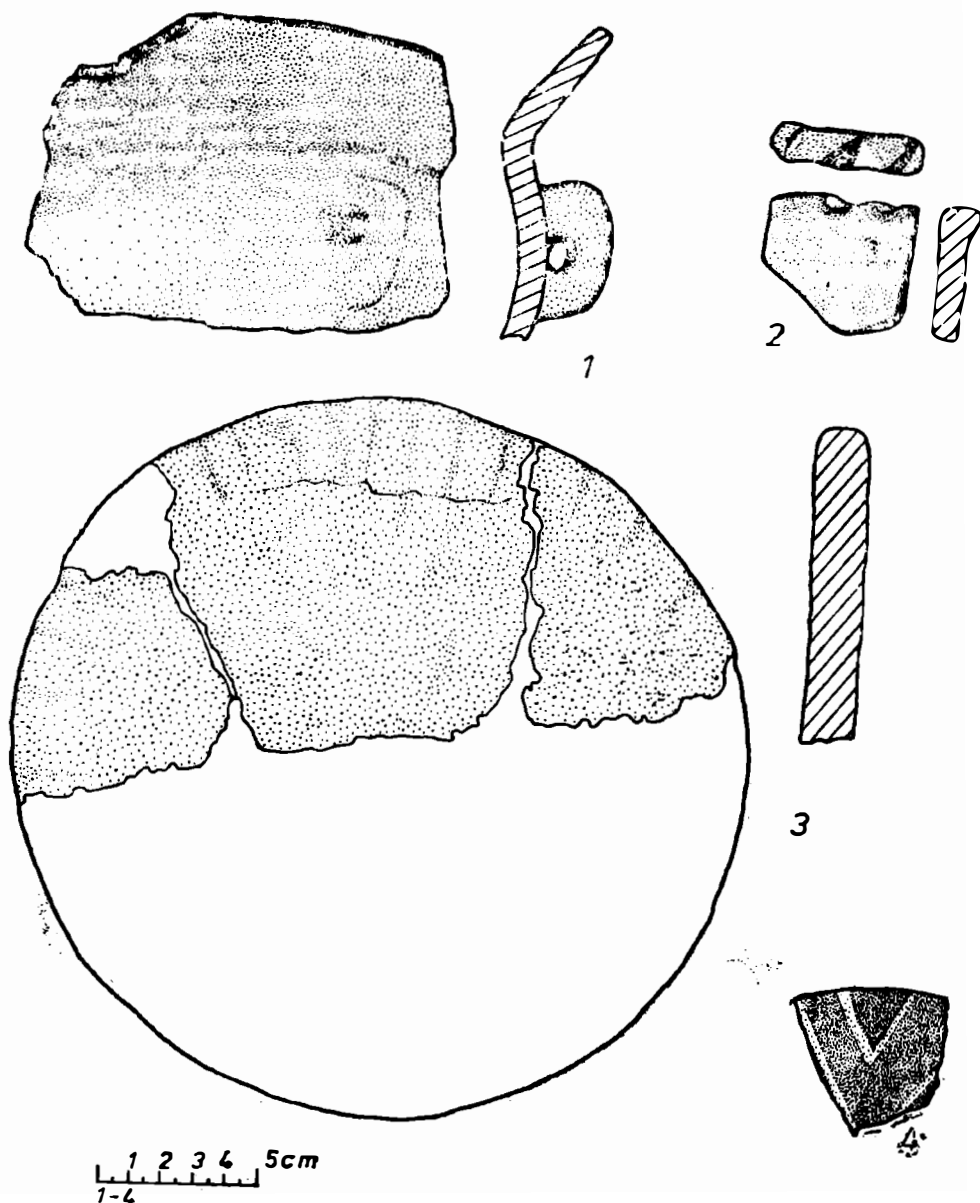
Pl. XV

Pl. XVI

Pl. XVII

Pl. XVIII

Pe baza analogiilor de mai sus, putem data în mare tipul de strachină cu buza aplecată înăuntru de la Curteni în secolele VI—IV î.e.n.

Cea de a doua formă de strachină de la Curteni, cea cu buza evazată, este atestată numai prin fragmente ceramice. Ca forme se disting trei variante:

Prima are buza lată, oblică și corpul cu pereții bombați, cu umărul foarte slab conturat. Toarta semiovală, găurită, este aplicată vertical (pl. XVII/1; XVIII/1). Corespunde din punct de vedere tipologic cu variantele Da₁ și Da₂ de la Ferigile¹⁴⁴.

Varianta a doua are buza lată, oblică, bine delimitată de restul vasului, iar corpul strachinii formează imediat sub buză un umăr precis conturat (pl. XIV/11; XVI/6). Corespunde cu variantele Da₃ și Da₄ de la Ferigile¹⁴⁵.

Ultima variantă are buza oblică aflată aproape în prelungire cu corpul înclinat al vasului și corespunde tipologic cu variantele Db de la Ferigile, în special cu varianta Db₃¹⁴⁶.

Primele două variante au pasta neagră, cenușie sau cenușiu-gălbuie, cu lustru, și cu pasta poroasă, relativ mai fină ca a celorlalte vase. Variantei a treia îi este caracteristică pasta grosolană, poroasă, gălbuie sau cărămiziu-cenușie și niciodată lustruită. Există și unele tipuri hibride, întâlnite numai în cite un exemplar, cum ar fi fragmentul cu buza îngustă, corpul oval și apucătoarea plată, orizontală, cu orificiu (pl. XIV/12; XVI/5) și un fragment de buză cu decor incizat în forma literei V (pl. XVII/6; XVIII/4).

Din nefericire nu s-a găsit nici o piesă întreagă care să illustreze vreuna din cele trei variante, astfel încât nu putem reconstitui în întregime forma vasului.

Străchinile cu buza evazată se încadrează în tipologia lui I. H. Crișan la tipul al II-lea al străchinilor din faza protodacică. Această nu este atestată până acum în Transilvania, ci numai în așezările și necropolele din zona extracarpatică¹⁴⁷. Străchini cu buza evazată se întâlnesc și în faza I veche a ceramicii daco-getice, însă ca formă nu pot fi apropiate de cele de la Curteni¹⁴⁸.

În Moldova, străchinile cu buza evazată cunosc o răspindire relativ mare. Astfel, numai în necropola de la Bîrsești, datată în a doua jumătate a secolului al VI-lea până în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., se cunosc douăzeci de exemplare¹⁴⁹. Din aceeași perioadă, de la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al V-lea î.e.n., se mai cunoaște un exemplar la Recea¹⁵⁰, iar pentru secolele următoare strachina aceasta este atestată la Poiana¹⁵¹, Găiceana¹⁵², Cușorâni¹⁵³ și Brăhășești¹⁵⁴. Tradiția acestor străchini se menține și în Latene-ul timpuriu, după cum o dovedesc descoperirile de la Lunca Ciurei unde au apărut câteva exemplare cu buza evazată¹⁵⁵, dar și mai târziu cînd ea constituie sursa de inspirație pentru unul dintre cele mai răspindite vase din repertoriul ceramicii dacice — strachina fructieră.

Această formă se mai întâlnește și la răsărit de Prut, la Seliște I, unde este datată în intervalul secolelor VII—VI î.e.n.¹⁵⁶, și în Bucovina de nord la Kruglic — Cernăuți¹⁵⁷.

Strachina cu buza evazată este atestată și în Muntenia, în necropola de la Balta Verde, din intervalul 650—500 î.e.n.¹⁵⁸, și la Ferigile unde se cunoaște într-o

¹⁴⁴ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 38, fig. 13.

¹⁴⁵ Idem, *loc. cit.*

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 53—54.

¹⁴⁸ Idem, p. 80, tip III.

¹⁴⁹ S. Morintz, *Materiale* III, 1957, p. 223, fig. 2/4; idem, *Materiale* VI, 1959, p. 235, fig. 1/2; *Materiale* VII, 1961, p. 204, fig. 1/3; 5/4.

¹⁵⁰ C. Buzdugan, *Carpica* I, 1968, p. 74—75, fig. 1/2.

¹⁵¹ R. și E. Vulpe, *Dacia* III—IV, 1927—1932, fig. 74/2.

¹⁵² Inedită. Amintită de Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 43, nota 68.

¹⁵³ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 134—135.

¹⁵⁴ M. Brudiu și P. Păltănea, *Arh. Mold.*, VII, 1972, p. 235, fig. 6/10.

¹⁵⁵ S. Teodor, *SCIV*, 1, 18, 1967, p. 29, fig. 3/1.

¹⁵⁶ V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaiă, *op. cit.*, p. 23, 4/9.

¹⁵⁷ G. I. Smirnova, *AR*, XVII, 1965, 1, p. 76—90, fig. 34.

¹⁵⁸ D. Berciu și E. Comșa, *Materiale* II, 1956, p. 482, fig. 96/4; p. 367.

gamă largă de variante (Da₁—Da₄; Db₁—Db₃)¹⁵⁹. De asemenea, enumerăm străchinile de la Tigveni¹⁶⁰, Cernica¹⁶¹, Mătăsaru¹⁶² și Albești¹⁶³ unde au apărut exemplare decorate cu motive în forma literei V, dar în relief.

Încheind prezentarea analogiilor pentru această formă, mai amintim străchinile descoperite la Piatra Frecăței¹⁶⁴.

După cum s-a văzut, străchinile cu buza evazată care apar în spațiul extracarpatic, acolo unde sint date, se încadrează cu precădere la sfârșitul sau în a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. până în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. Acestei datări îi putem atribui primele două variante de la Curteni unde analogiile sint evidente.

Se pare însă că strachina cu buza evazată se găsește și mai târziu în secolele următoare. La Cernica, aceasta se întâlnește în medii Latene date din a doua jumătate a secolului al IV-lea până în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n.¹⁶⁵ și în Moldova la Lunca Ciurei în secolele III—II î.e.n., în forme intrucitva diferite față de cele din etapa imediat anterioară.

Un alt tip de vas ceramic, relativ des întâlnit la Curteni, este discul sau tipsia de lut folosită drept capac sau suport de vase (pl. XVII/10; XVIII/3). Deși s-au descoperit numai fragmente, acestea nu pun probleme în privința reconstituirii forme. Tipsiile sint rotunde, cu diametrul de 20—25 cm. și grosimea de 1—2 cm., cu marginile tăiate drept sau ușor ascuțite. Pasta este poroasă, grosieră, întotdeauna de culoare cărămizie, cu degresant alcătuit din microprundișuri. Unele piese prezintă o lustruire superficială, realizată cu o spatulă îngustă. Această formă nu apare înscrisă în tipologia ceramicii daco-getice a lui I. H. Crișan. Ea se întâlnește rar în Muntenia (numai la Grădiștea Călărași¹⁶⁶) și lipsește în Dobrogea, aceasta fiind tipică mai degrabă pentru regiunile est-carpătice din Hallstattul târziu sau Latene-ul timpuriu. Astfel, în Moldova tipsia se găsește în așezările de la Cucorani¹⁶⁷, Băiceni-Mlada¹⁶⁸, Botoșana¹⁶⁹, Năzarioaia¹⁷⁰, Dădești¹⁷¹, Stințești¹⁷² și Lunca Ciurei¹⁷³. De asemenea, în spațiul dintre Prut și Nistru, aceasta este atestată la Lukașovka¹⁷⁴, și Teterevka¹⁷⁵. Tipsia este caracteristică Hallstattului târziu și începutului Latene-ului, ea apărând mai des în nivelele date în secolele IV—III sau III—II î.e.n. Întrucît la Valea Merilor nu apare nimic care să poată fi atribuit aspectului Lunca Ciurei, din secolele III—II î.e.n., tipsiilor de la Curteni li se poate stabili, o datare mai veche.

În încheierea prezentării ceramicii lucrate cu mîna, enumerăm ceșcuțele conice, bitronconice sau globulare de mici dimensiuni (pl. XVII/3—5; 7—9, 11; 13; XIX/3—11) insuficient de tipice și de întrebuințare incertă.

¹⁵⁹ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 41, fig. 13, pl. II/13—15, 17, 19—20; pl. III/1—7; 11—12, 17; pl. XXVIII/24.

¹⁶⁰ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Dacia N. S.*, XVI, 1972, fig. 3/5; 13/7.

¹⁶¹ E. Moscalu, *SCIV*, 2, 24, 1973, fig. 7/5.

¹⁶² Gh. Bichir și Eug. Popescu, *Materiale IX*, 1970, p. 27/3, fig. 3/11; strachina de aici aparține cu probabilitate unei perioade mai vechi, eventual culturii Basarabi.

¹⁶³ D. Berciu și Em. Moscalu, *SCIV*, 4, 23, 1972, p. 636.

¹⁶⁴ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 43 și nota 68.

¹⁶⁵ Em. Moscalu, *SCIV*, 2, 24, 1973, p. 295—296.

¹⁶⁶ V. Culică, *SCIV*, 19, 1, 1968, p. 138—140.

¹⁶⁷ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 134—135, fig. 23/5—6; 25/4.

¹⁶⁸ A. László, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 77—78; p. 82—85.

¹⁶⁹ S. Teodor, *SCIV*, 20, 1, 1969, p. 38, fig. 3/3.

¹⁷⁰ M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica*, IV, 1971, p. 153—154.

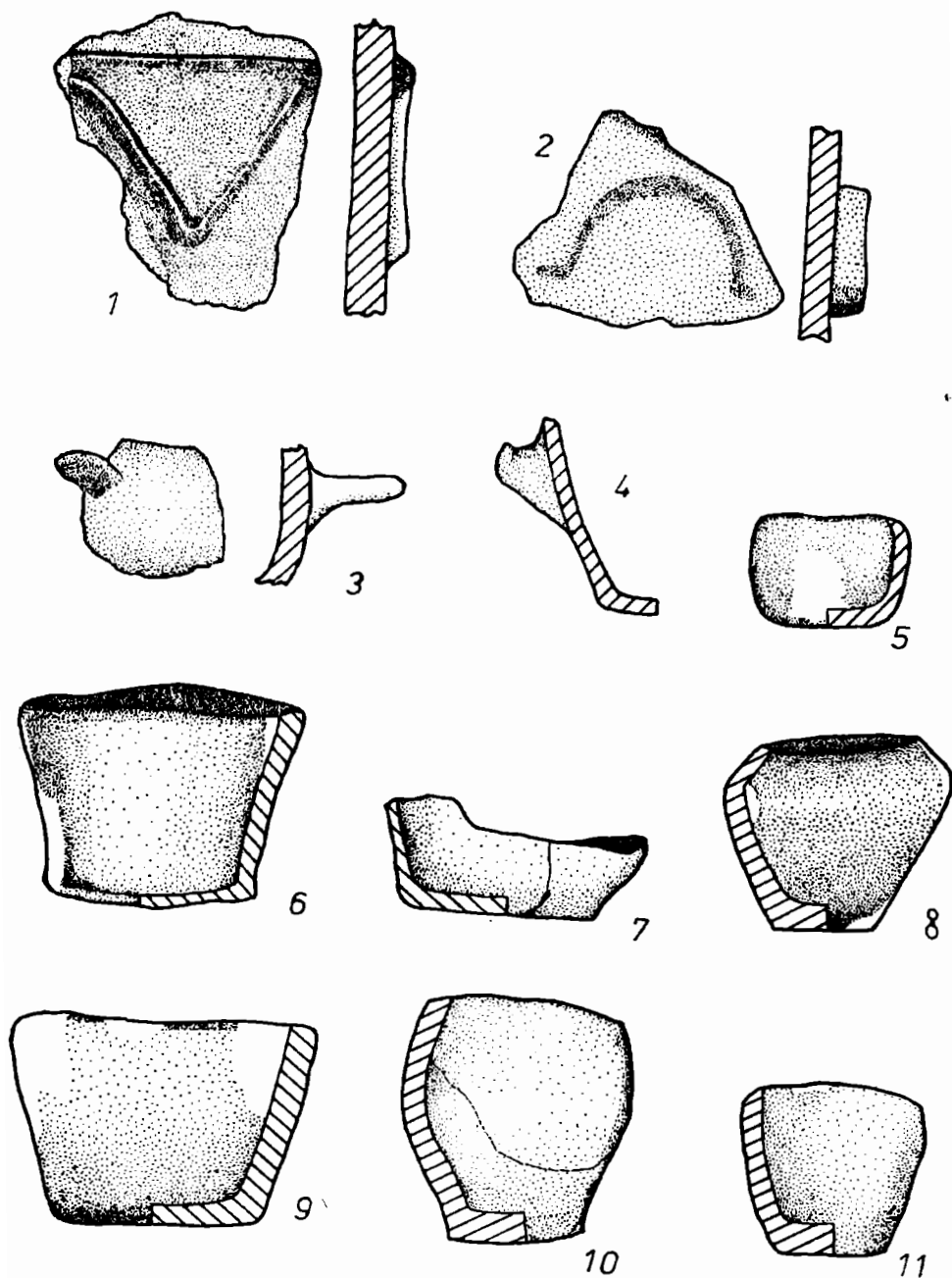
¹⁷¹ Idem, p. 121.

¹⁷² S. Teodor, *SCIV*, I, 18, 1967, p. 35.

¹⁷³ Idem, p. 35, fig. 5/8—9.

¹⁷⁴ M. Romanovskaia, *SA*, 3, 1962, p. 293; G. B. Fedorov, *SCIV*, X, 1969, 2, p. 376, fig. 2/7—9.

¹⁷⁵ B. A. Cuza, *KSIA*, 102, 1964, fig. 12/9.

1 2 3 4 5 cm
1-11

Frecvența categoriilor ceramice*

	<i>ceramică lucrată cu mîna</i>	<i>ceramică lucrată la roată</i>			<i>total</i>
<i>cifre</i>	13028	<i>ceramică gri</i>	<i>amfore</i>	<i>ceramică elenă de lux</i>	13381
		174	169	10	
<i>procentaj</i>	97,36	1,30	1,26	0,07	99,99

* Se au în vedere numai fragmentele ceramice

Pl. XX

Tot aici prezentăm și un fragment ceramic cu creștături pe muchia buzei (pl. XVIII/2), apoi un alt fragment din pastă groasă, poroasă, negru la exterior, cu luciu mat și cenușiu în interior, care are aplicat pe suprafață sa un triunghi plastic ce reprezintă stilizarea la maximum a capului unui animal (pl. XVII/12 ; XIX/1). Relieful este păstrat incomplet, iar la două din cele trei capete ale triunghiului se observă spărturi putîndu-se presupune existența unor coarne reprezentate plastic. Din nefericire nu se poate preciza forma vasului, care ar putea fi un vas sac, bitronconic sau clopot, apreciînd după pastă. Un fragment ce reprezintă plastic, în relief, un motiv ornamental de toartă ce derivă din tradiția vaselor de metal importate încheie prezentarea ceramicii lucrată cu mîna (fig. XVII/2 ; XIX/2).

Ceramica lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată se găsește la Curteni-Valea Merilor într-o cantitate mult mai mică decît cea lucrată cu mîna (pl. XX). Aceasta se împarte în două mari categorii : ceramica gri-cenușie și ceramica grecească.

Din categoria ceramicii din pastă gri-cenușie fac parte străchinile, cănițele cu toarta supraînălțată, ulcelele cu corpul globular și gît drept și două fragmente de buză de la un vas mare, decorat cu motive de val.

Străchinile lucrate la roată sînt cu buza evazată și cu buza răsfrîntă în interior. Străchinile cu buza evazată se împart, după formă și pastă, în patru variante :

Prima are pasta gri, amestecată cu nisip cu bobul mare și microprundișuri, acoperită cu slip gros de 1 mm. de culoare neagră care a căpătat luciu prin prelucrarea la roată rapidă. Uneori se întîlnesc și exemplare la care pasta deschisă este acoperită cu angobă gălbuie. Această variantă are buza evazată, lăfită, aproape orizontală sub care se găsește un perete aproximativ vertical, după care urmează corpul propriu-zis al castronului (pl. XXI/5, 7, 9 ; XXII/3, 6 ; XXIII/2, 4).

A doua variantă este din pastă gri, acoperită cu angobă gri-cenușie, mată sau lustruită prin prelucrare la roată. Buza lată este evazată și înclinată oblic. Sub ea urmează imediat corpul străchinii (pl. XXI/4 ; XXII/5).

A treia variantă este din pastă gri-deschis, cu angobă de aceeași culoare. Din cele cîteva fragmente, unul singur este lustruit prin același procedeu de pre-

lucrarea la roată. Buza evazată, lată este orizontală, sub ea găsimu-se un perete oblic, ușor profilat, după care urmează corpul străchinii propriu-zise (pl. XXI/1, 3, 6; XXII/1, 4; XXIII/1). Acestei variante pare să-i aparțină un fragment de buză ce păstrează un rest de apucătoare ovală cu capetele ridicate (pl. XXI/2; XXII/2) și o porțiune dintr-un fund de vas din pastă gri, fină, lustruit în interior, avind baza inelară, profilată, net detașată de corpul vasului.

Printre străchinile lucrate la roată de la Curteni, Valea Merilor un loc aparte îl ocupă o străchină cu aspect deosebit găsită într-un singur exemplar și care constituie a patra variantă. Din nefericire îi lipsește fundul, astfel încât nu putem preciza cu certitudine forma acestui tip de vas. Strachina amintită are buza lată, orizontală, trasă în afară și corpul conic. Pasta este gri, acoperită cu angobă neagră ce a fost lustruită radial, în interior, cu o spatulă. La exterior nu se observă urme de lustruire ci doar semnele făcute cu prilejul prelucrării și care arată că vasul a fost confecționat la roata rapidă (pl. XXIV/1; XXV).

Străchinile cu buza evazată lucrate la roată au fost descoperite în Moldova numai la Birsești, într-un mediu arheologic datat între a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. și prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n.¹⁷⁶.

În Muntenia, strachina cu buza evazată apare în forme asemănătoare, decorată cu motive de valuri, la Alexandria, unde este datată, ca și întregul complex arheologic, în secolul al VI-lea î.e.n. sau la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n.¹⁷⁷, precum și la Orlea¹⁷⁸, Zimnicea¹⁷⁹ și Gostinu¹⁸⁰.

În Dobrogea, numărul descoperirilor de străchini cu buza evazată este mult mai mare. Amintim fragmentele de la Tariverde¹⁸¹ aparținând unor nivele posteroare secolului al VI-lea î.e.n. și piesele asemănătoare de la Sarinasuf, de asemenea din secolul al VI-lea î.e.n.¹⁸². Din același secol se cunoaște la Istros un castrom din pastă gri, acoperit cu slip de culoare neagră atît la exterior cît și în interior însă cu buza orizontală și toate verticale¹⁸³. Strachina cu buza evazată se întâlnește, în forme evolute și în secolele IV—III î.e.n. la Enisala¹⁸⁴ și Murighiol¹⁸⁵.

De asemenea, descoperirile de străchini cu buza evazată sînt foarte numeroase în necropolele și așezările tracice din Bulgaria¹⁸⁶.

Analizînd ceramica gri-cenușie lucrată la roată, ce reproduce forme de vase grecești, Petre Alexandrescu stabilește mai multe tipuri de vase. Forma de străchină este încadrată în categoria de lekane prin analogie cu forma grecească pe care o imită (*les lékanai à marli*)¹⁸⁷. Tipul de lekane este împărțit de Petre Alexandrescu în trei variante: lekanai cu torți aplicate pe buză, lekanai cu torți oblice, dispuse pe umăr și lekanai fără torți¹⁸⁸. Fragmentarea materialului de la Curteni ne împiedică să comparăm cu exactitate cele patru variante de străchini de la Curteni cu tipul și variantele stabilite de Petre Alexandrescu. Remarcăm

¹⁷⁶ S. Morintz, *Materiale*, VI, 1959, p. 232, 235, fig. 1/1.

¹⁷⁷ B. Mitrea și C. Preda, *Materiale*, V, 1959, p. 178, fig. 2; C. Preda, *Materiale*, VI, 1959, p. 256—257, fig. 6/1—4; idem, *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 29, fig. 1/8; 2/11.

¹⁷⁸ Petre Alexandrescu, *Les modes grecs de la céramique thrace tournée*, Dacia, N.S., XXI, 1977, p. 123, nr. 17.

¹⁷⁹ *Istoria României*, I, 1960, p. 222, fig. 51/2.

¹⁸⁰ D. Berciu și colab., *Materiale*, VII, 1961, p. 292, fig. 1/9.

¹⁸¹ C. Preda, *Materiale*, VI, 1959, p. 258; cf. D. Berciu și C. Preda, *Materiale*, IV, 1957, p. 80, fig. 59.

¹⁸² Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Buc., 1967, p. 93 și nota 192, P. Alexandrescu, *Thraco-dacica*, p. 122, nr. 55—57; idem, Dacia, N.S., XXI, 1977, p. 120, 129.

¹⁸³ M. Coja, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 306, fig. 6/2; P. Alexandrescu, *Histria*, IV, nr. 706, p. 109, fig. 25.

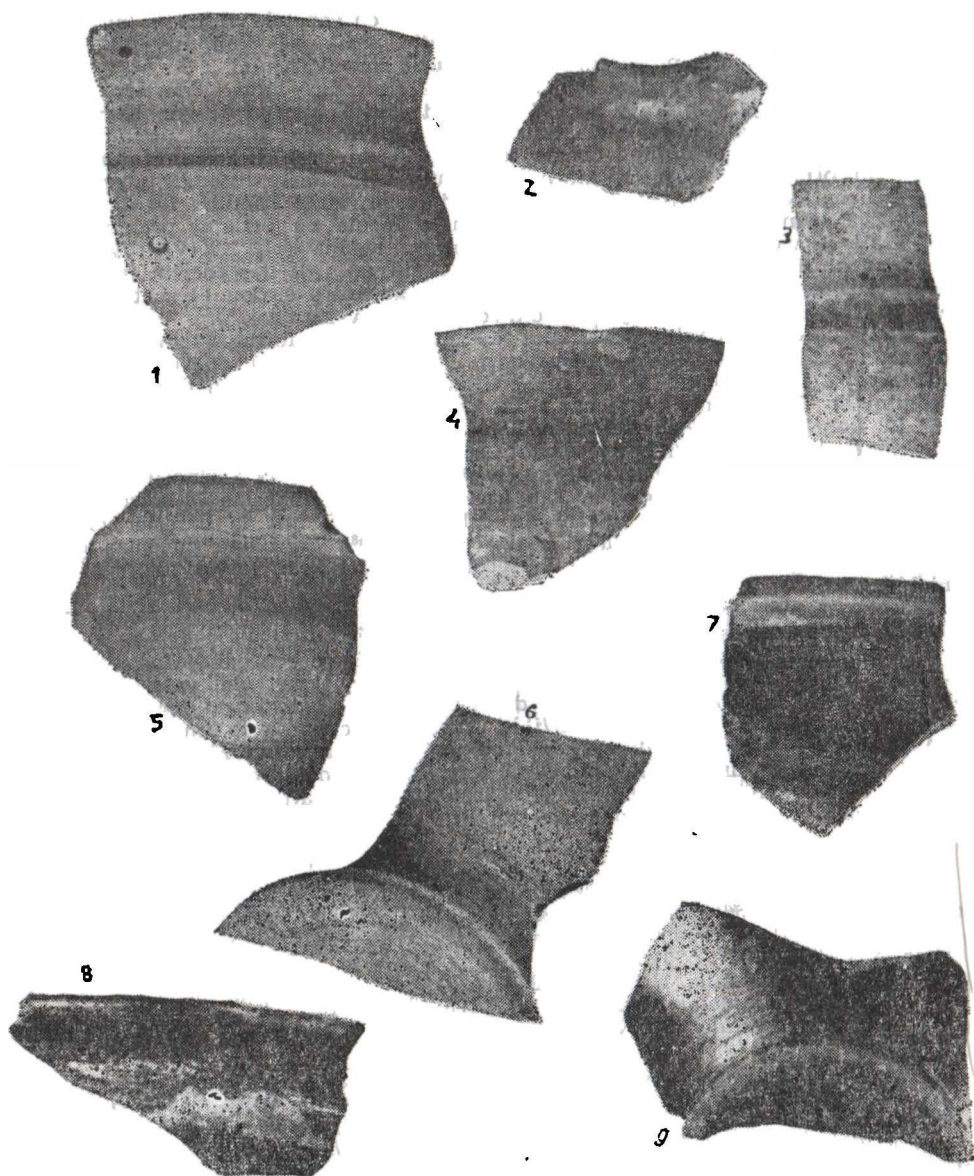
¹⁸⁴ G. Simion, *Peuce*, II, p. 124—125, fig. 18/d.

¹⁸⁵ E. Bujor, *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 248; idem, Dacia, N.S., II, 1958, p. 141, fig. 5/6, pl. I/4.

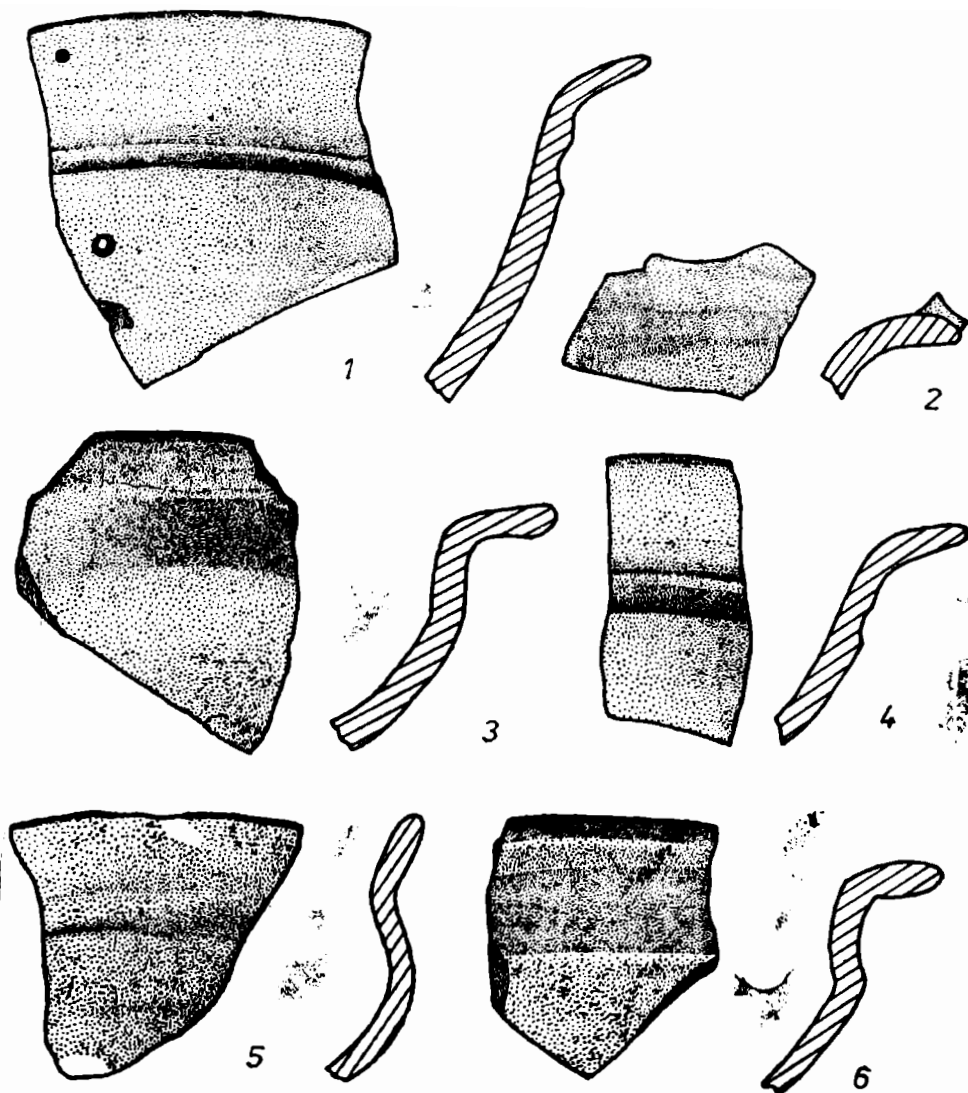
¹⁸⁶ P. Alexandrescu, Dacia, N.S., XXI, 1977, p. 121—124; 128—130.

¹⁸⁷ Idem, p. 121—124.

¹⁸⁸ *Ibidem*, loc. cit.; cf. P. Alexandrescu, *Histria*, IV, nr. 704, 706, fig. 25, p. 109.

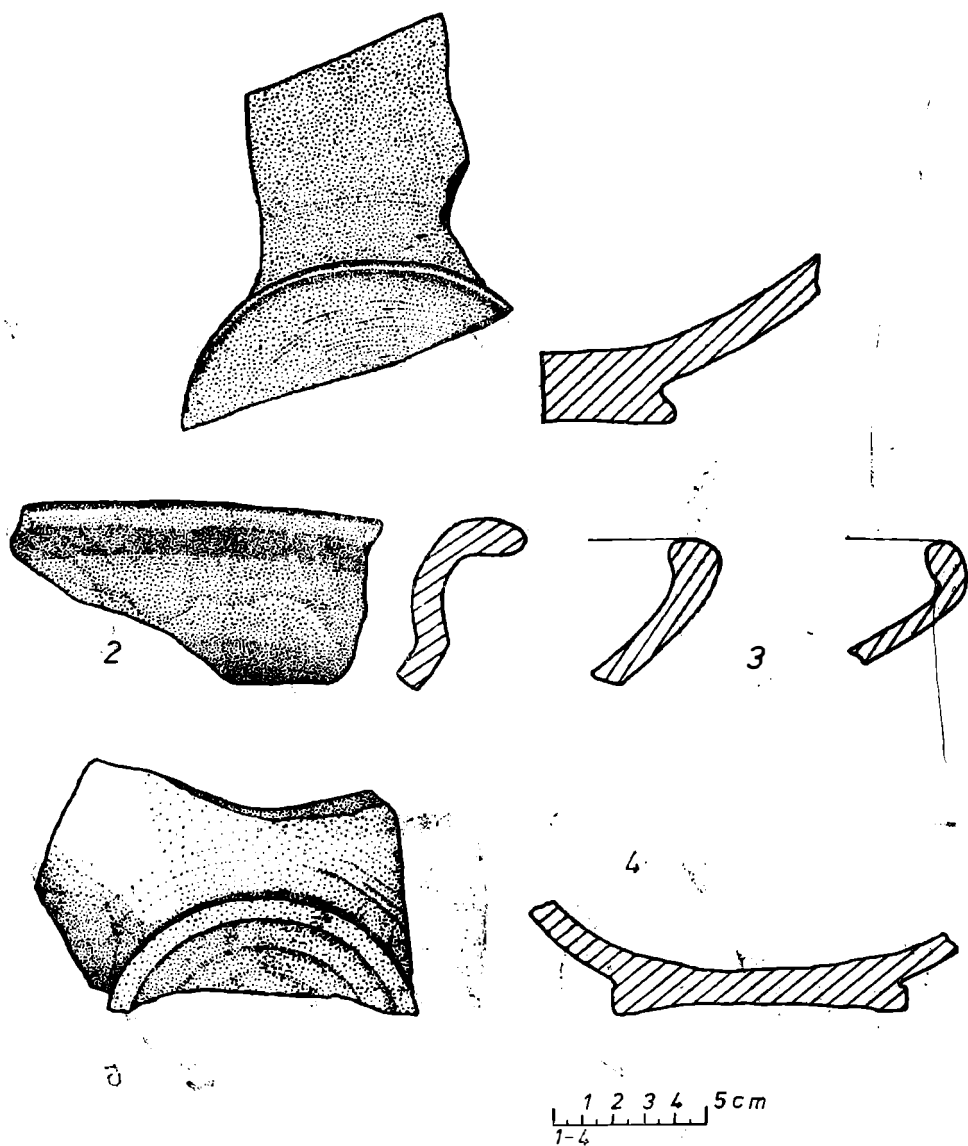

PL. XXI

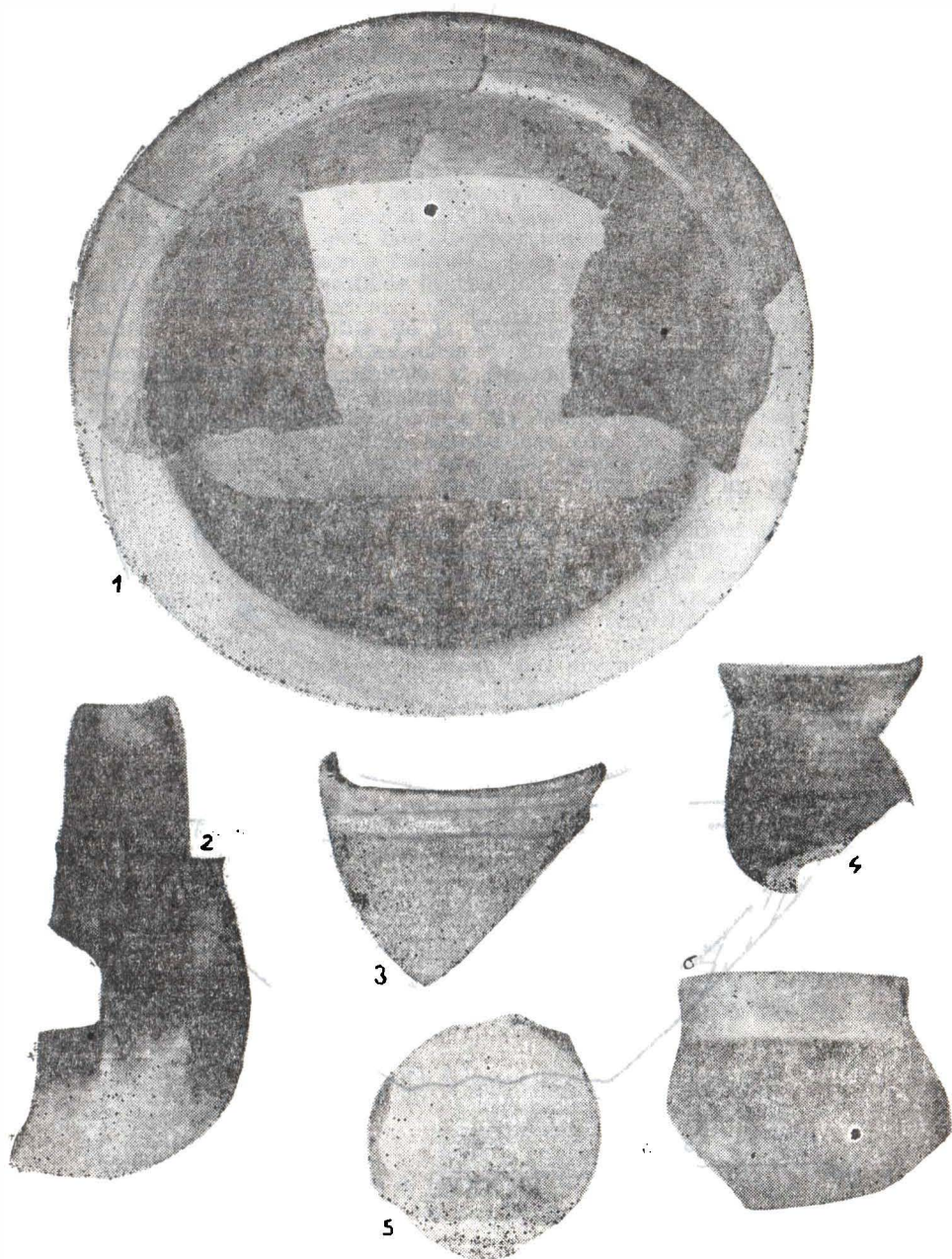

1-6 1 2 3 4 5 cm

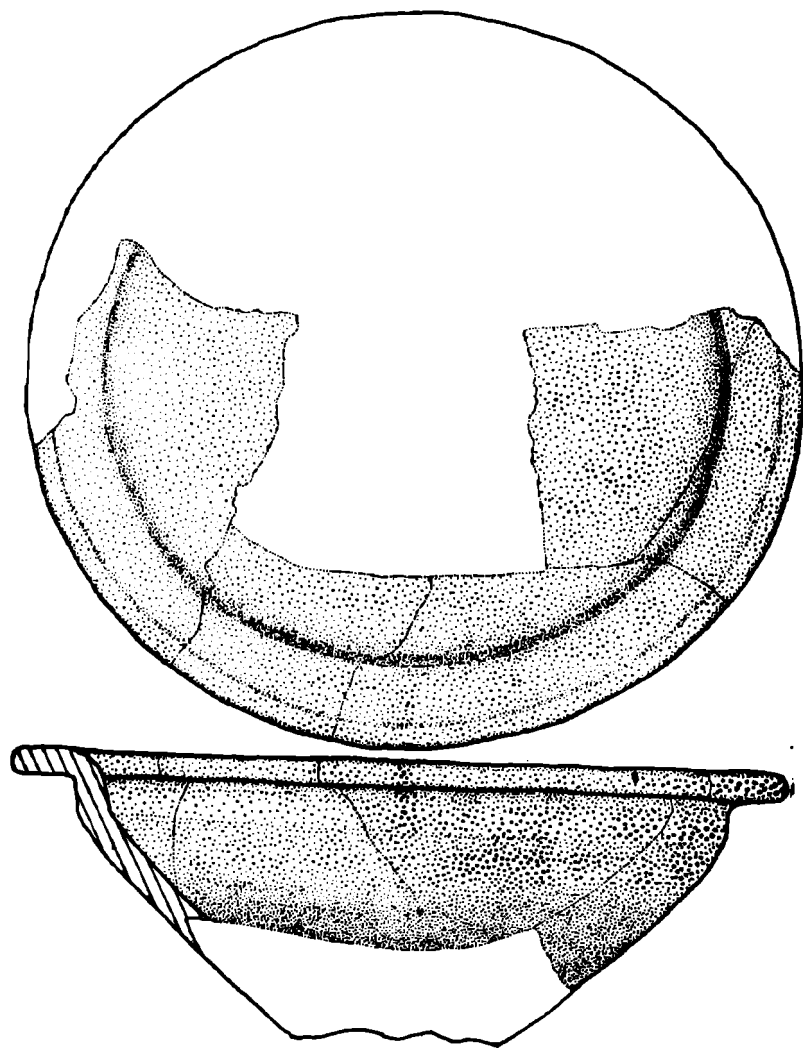
Pl. XXII

Pl. XXIII

PL. XXIV

1 2 3 4 5 cm

Pl. XXV

doar că prima variantă de strachină cu buza evazată de la Curteni poate fi apropiată ca formă de strachinile din prima variantă din tipologia lui Petre Alexandrescu (*les anses appliquées sur le marli*)¹⁸⁹.

Varianta a doua și a patra de la Curteni nu au asemănări printre formele de la tipul de lekane (*les lékanat à marli*).

Varianta a treia de la Curteni corespunde, de asemenea, ca formă, cu strachinile ce aparțin primei variante din tipologia lui Petre Alexandrescu¹⁹⁰. Ca datare, strachina evazată (*les lékanat à marli*) își începe evoluția la sfârșitul secolului al VI-lea și circulă până în secolul al IV-lea î.e.n.¹⁹¹. Varianta întâia din tipul de lekane, cea care are cele mai multe analogii cu fragmentele de strachini de la Curteni, se datează, pe baza materialului descoperit la Istros, către sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n. — secolul al V-lea î.e.n. și chiar mai târziu¹⁹².

În același mod se pot face unele apropieri și cu forma de strachină (*les jattes*) din aceeași tipologie a lui Petre Alexandrescu¹⁹³. Pledează pentru aceasta atât unele asemănări la profilele de vase cât și absența aproape completă a torților la strachinile de la Curteni.

Astfel, cu varianta întâia de la Curteni, sînt analoage ca formă vasele de la Sarinasuf, Murighiol și Alexandria¹⁹⁴. Cu varianta a doua de la Curteni se aseamănă strachinile de la Enisala și Bugeac¹⁹⁵. În sfârșit, varianta a treia de strachină de la Curteni are analogii la o piesă descoperită la Grădiștea Călărași¹⁹⁶. După P. Alexandrescu, acest tip de vas a fost fabricat într-un atelier grecesc vest-pontic după modele hallstattiene, dar în privința cronologiei absolute mai sînt necesare încă unele elemente pentru stabilirea ei, strachinile (*les jattes*) datîndu-se în mare, de la sfârșitul secolului al VI-lea pînă în secolul al IV-lea î.e.n.¹⁹⁷.

Datorită apropiierilor mai strînse atât în privința formei cât și a tehnicii de prelucrare din care deosebit de caracteristic apare procedeul acoperirii pastei gri cu slip de culoare mai închisă și faptului că se găsesc în complexul arheologic cu materiale hallstattiene tîrzii, credem că strachinile cu buza evazată de la Curteni pot fi apropiate de descoperirile mai vechi din secolele VI și VI—V î.e.n. decît de cele mai noi din secolele IV—III î.e.n. Este drept că datorită fragmentării mari a vaselor ceramice, aceste analogii sînt grevate de un anumit grad de imprecizie, materialul de la Curteni fiind alcătuit din bucăți de buză cu corp, părți inferioare și numai o buză prevăzută cu o toartă parțial păstrată. Acest din urmă fragment, la care toarta semiovală are capetele ridicate ce imită torțile vaselor de metal (pl. XXI/2; XXII/2), are analogii la o lekane de la Istros, datată în jurul anilor 550 î.e.n.¹⁹⁸.

Din categoria strachinilor lucrate la roată cu buza răstrîntă în interior, nu există decît fragmente de buză (pl. XXIII/3), fundurile sau torțile acestui tip de vas lipsind cu desăvîrșire. Pasta este gri, acoperită cu angobă neagră-cenușie, într-un singur caz apărînd o lustruire de liniițe radiale, dese, executate de la margini spre centru. Buza este îngustă, umărul ușor conturat. La un fragment buza este teșită orizontal iar la celălalt este rotunjită.

Pentru datarea acestei forme ne putem servi de o serie de analogii. Astfel, în Moldova, strachinile cu buza aplecată în interior, lucrate la roată, apar numai la Bîrsești, într-o groapă datată în secolul al IV-lea î.e.n.¹⁹⁹ și la Poiana²⁰⁰, iar în spațiul dintre Prut și Nistru, în așezările din secolele IV—III î.e.n. de la

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 121—122, fig. 7/1, 6.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 121—122, fig. 7/7.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 121—124.

¹⁹² *Ibidem*, p. 121.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 128—130.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 128, fig. 13/3, 8, 14.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 128, fig. 13/12, 15.

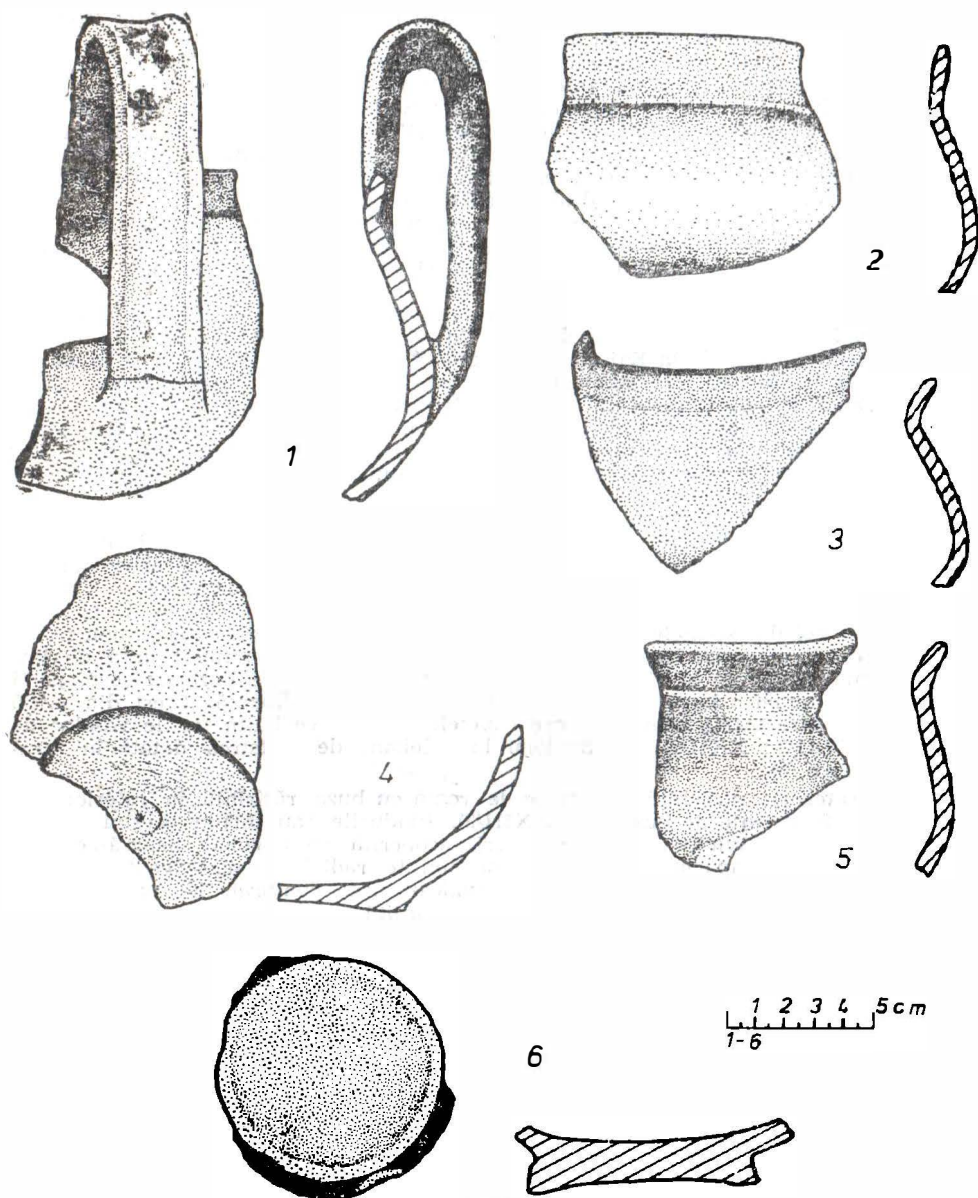
¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 128, fig. 13/10.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 129—130.

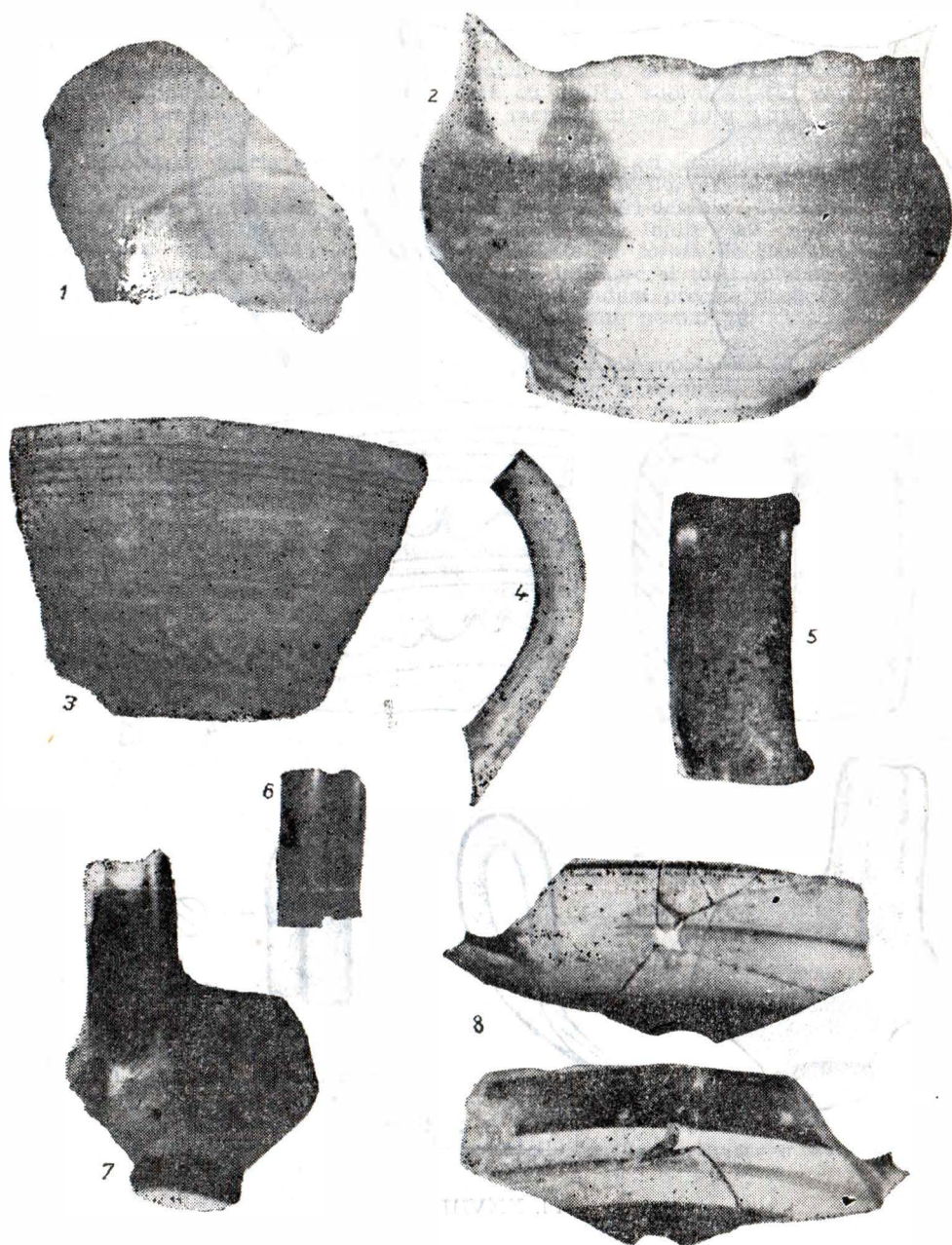
¹⁹⁸ P. Alexandrescu, *Histria*, IV, nr. 701, fig. 25, p. 109.

¹⁹⁹ S. Morintz, *Materiale*, VII, 1961, p. 205—206, fig. 5/3.

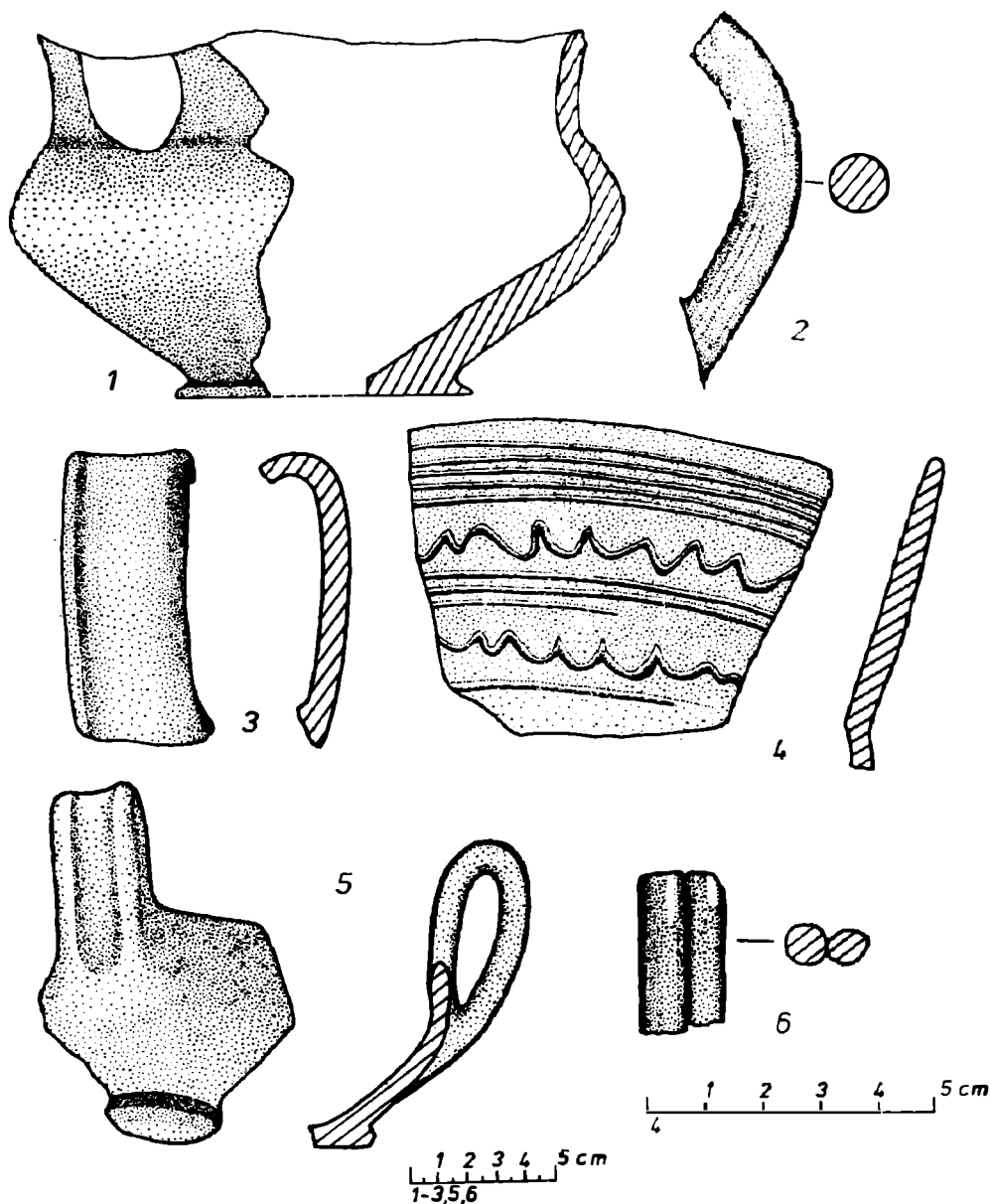
²⁰⁰ R. Vulpe, *SCIV*, III, 1952, p. 203, fig. 16.

Pl. XXVI

Pl. XXVII

Pl. XXVIII

Hansca²⁰¹ și Butuceni²⁰². În Dobrogea, străchinile și castroanele cu buza aplecată spre interior, lucrate la roată sînt cunoscute din perioade mai vechi și evoluează mai mult timp. La Istros se cunosc exemplare datate în secolele VI și V—IV î.e.n.²⁰³ care se apropie ca formă de cele două fragmente descoperite la Curteni.

De asemenea, din categoria ceramicii lucrate la roată fac parte căniile și ceștile. Tipologic, avem la Curteni căni cu toarta suprainălțată, vase cu două torți (cu probabilitate) suprainălțate și recipientul cu gura largă și gîtul vertical.

Căniile cu toarta suprainălțată sînt din argilă gri, acoperită cu angobă neagră, groasă, lustruite sau mate. La Curteni-Valea Merilor există și căni din argilă gri-cărămizie cu angobă de aceeași culoare sau gri-deschis. Ca formă, cănițele sînt în general globulare dar există și cănițe mai înalte sau mult turtite (pl. XXIV/2—6; XXVI/1—6; XXVII/1). Toarta este în formă de panglică lată, sîntuită la mijloc sau cu nervură dar uneori se întîlnesc și torți rotunde în secțiune. Datorită stării fragmentare a materialului, nu putem preciza dacă există și căni cu două torți, ori dacă se întîlnește în exclusivitate numai varianta cu o singură toartă (pl. XXVII/4—5; XXVIII/2—3).

În Moldova, această formă este atestată în necropola de la Slobozia de la sfîrșitul secolului al V-lea î.e.n. și prima jumătate a secolului al IV-lea î. e. n.²⁰⁴ și, în spațiul dintre Prut și Nistru, la Calfa, unde se întîlnește într-o așezare getică din secolele IV—III î.e.n.²⁰⁵

În Muntenia, cănița bitronconică lucrată la roată este înregistrată la Alexandria²⁰⁶, Gogoșu²⁰⁷, Govora²⁰⁸ și Hotărani²⁰⁹ în contexte datate în secolele VI—IV î.e.n.

În Dobrogea, acest tip se întîlnește, de asemenea, într-un număr mare de centre: la Istros²¹⁰ în mai multe exemplare din secolele VI—V î.e.n., la Tari-verde²¹¹, din secolul al V-lea î.e.n., la Sarinasuf, unde este atribuit celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea pînă la începutul secolului următor²¹², la Ostrov²¹³, Murighiol²¹⁴ și Enisala²¹⁵ într-o perioadă mai nouă — secolele IV—III î.e.n.

În necropolele tracie din Bulgaria această formă este des întîlnită, cele mai numeroase și mai tipice vase fiind atestate în necropola de la Ravna, într-un număr mare de exemplare unde sînt lucrate cu mina și la roată²¹⁶.

²⁰¹ V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *Pamjatniki rannego železnogo veka*, Chișinău, 1974, p. 56, fig. 16/1—2.

²⁰² Idem, p. 56, fig. 16/3—4.

²⁰³ M. Coja, *Dacia*, N.S., XII, 1968, p. 306—307, fig. 1/1—2; P. Alexandrescu, *Historia*, IV, tip 1 b, nr. 789—794, fig. 34, p. 120—121.

²⁰⁴ C. Buzdugan, *Carpica I*, 1968, p. 83, fig. 5/1.

²⁰⁵ V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *op. cit.*, p. 56, fig. 16/6.

²⁰⁶ C. Preda, *Materiale*, VI, 1959, p. 258, fig. 4/13; 6/7.

²⁰⁷ D. Berciu și E. Comșa, *Materiale*, II, 1956, p. 417—418, fig. 140 și 141/6.

²⁰⁸ Gh. I. Petre, *SCIV*, 4, 22, 1971, p. 563—565, fig. 1/1.

²⁰⁹ D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 82.

²¹⁰ Vl. Zirra, *Materiale*, IX, 1970, p. 215—216, fig. 29; P. Alexandrescu, *Dacia*, N.S., XVI, 1972, p. 117; idem, *SCIVA*, 2, 25, 1974, p. 214; idem, *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 130—134, fig. 15/1.

²¹¹ D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 82.

²¹² P. Alexandrescu, *SCIVA*, 2, 25, 1974, p. 214; idem, *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 131 și fig. 15/7.

²¹³ A. Aricescu, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie 1964*, Buc., 1971, vol. I, p. 223—224.

²¹⁴ E. Bujor, *Dacia*, N.S., II, 1958, fig. 5/4, 7.

²¹⁵ G. Simion, *Peuce*, II, 1971, fig. 18/c; idem, *Thraco-dacica*, Buc., 1976, fig. 6/10, p. 153.

²¹⁶ M. Mirceva, *Izvestija na arch. Inst.*, XXV, 1962, p. 101, fig. X/6; XIV/16; XV/3; XX/2 etc.; pentru restul descoperirilor din Bulgaria, cf. P. Alexandrescu, *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 130—133.

După cum se vede, câmile cu toarta supraînălțată lucrate la roată, din pastă gri și acoperite cu slip cenușiu sau negru sînt curenți răspîndite în așezările și necropolele traco-getice din secolele VI—III î.e.n. iar în Moldova în secolele V—III î.e.n. Cămile cu toarta supraînălțată de la Curteni se pot raporta și la tipul de ceașcă, cu toarta supraînălțată stabilit de Petre Alexandrescu (*les tasses à anse surélevée*), varianta cu piciorul jos, datată în secolele VI—IV î.e.n., formele tipice sud-tracice apărînd în secolele V—IV î.e.n.²¹⁷

O variantă apropiată de cămile cu toarta supraînălțată este vasul cu toarta supraînălțată (pl. XXVII/7; XXVIII/5). Acestea are formă conică, buza dreaptă, toarta în formă de panglică cu albiere mediană și baza profilată. Pasta este gri, acoperită în interior cu slip negru, lustruit. Datorită fragmentării materialului nu putem aprecia dacă acest unic exemplar a avut una sau două torți. Absența analogiilor ne împiedică să încercăm o datare mai strînsă dar forma și tehnica de execuție o apropie de cămile cu toarta supraînălțată.

Din categoria ceramicii gri lucrate la roată face parte și recipientul mare, cu gura largă. Exemplarul nostru, din care s-a păstrat o mare parte, are diametrul gurii mai mare ca al buzei. Pasta este gri, acoperită cu angobă neagră, cenușie la exterior și lustruită. Corpul vasului este bitronconic, rotunjit, deasupra căruia se înalță vertical gîtul clar delimitat de urnă de o fațetare oblică, după care urmează buza, ușor înclinată la exterior din care lipsește marginea superioară (pl. XXVII/2; XXVIII/1). În continuare semnalăm două fragmente aparținînd tipului de cană cu buza ușor evazată, decorată cu linii orizontale la exterior, incizate, ce alternează cu motivul de valuri (pl. XXVII/3; XXVIII/4). Căni întrucîtva asemănătoare se întîlnesc la Hansca, însă cu buza mai evazată²¹⁸ și la Poiana²¹⁹, dintr-o etapă mai nouă.

În Muntenia sînt atestate exemplare identice la Cirligei-Bucovăț²²⁰, iar în Dobrogea la Adamclisi²²¹, unde sînt datate în secolele V—IV î.e.n. Atît ca tehnică de lucru cît și în privința cronologiei, cămile cu gura largă se asociază celorlalte forme din categoria ceramicii gri-cenușii lucrate la roată. Încheiem enumerarea cănilor, amintind și un fragment de toartă bifidă, din pastă neagră, de la un vas a cărui formă nu o putem deocamdată întregi (pl. XXVII/6; XXVIII/6).

A doua categorie de ceramică lucrată cu roata din locuirea de la Curteni o constituie ceramica grecească de import. Aceasta se poate împărți în vase de lux și amfore. Vasele de lux sînt puține și numai într-o stare extrem de fragmentară. Astfel, se întîlnește un fragment de cupă grecească orientală, ce cuprinde o porțiune de bază și corp, cu început de toartă. Argila este roz-deschis, acoperită cu slip de aceeași culoare. Firnisul este brun, trecut parțial în roșcat sau spre brun închis cu luciu metalic. La exterior se află o dungă neagră, subțire, pe marginea superioară a buzei; o dungă îngustă, brună, la partea mijlocie a vasului, iar sub toartă, o dungă lată, neagră, trecută în brun, în partea inferioară. În interior se găsește o dungă neagră, lată, pe buză și la partea inferioară o altă de culoare brun-închis iar la mijloc o dungă subțire brun deschis. Toarta are firnis negru și brun roșcat la exterior (pl. XXVII/8; XXIX/1). Piesa se datează pe baza analogiilor, în al doilea sfert al secolului al VI-lea î.e.n.²²²

Al doilea exemplar reprezintă un fragment de pansă cu început de buză și fără margine. Firnisul negru-mat a fost aplicat atît la interior cît și la exterior (pl. XXIX/3; XXX/2). Fragmentul provine de la un cup-skyphos (?) atît și se datează cu tot grupul din care face parte (nr. 573—579) în anii 490—470 î.e.n.²²³

²¹⁷ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 130—134.

²¹⁸ V. I. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *op. cit.*, p. 56, fig. 16/5.

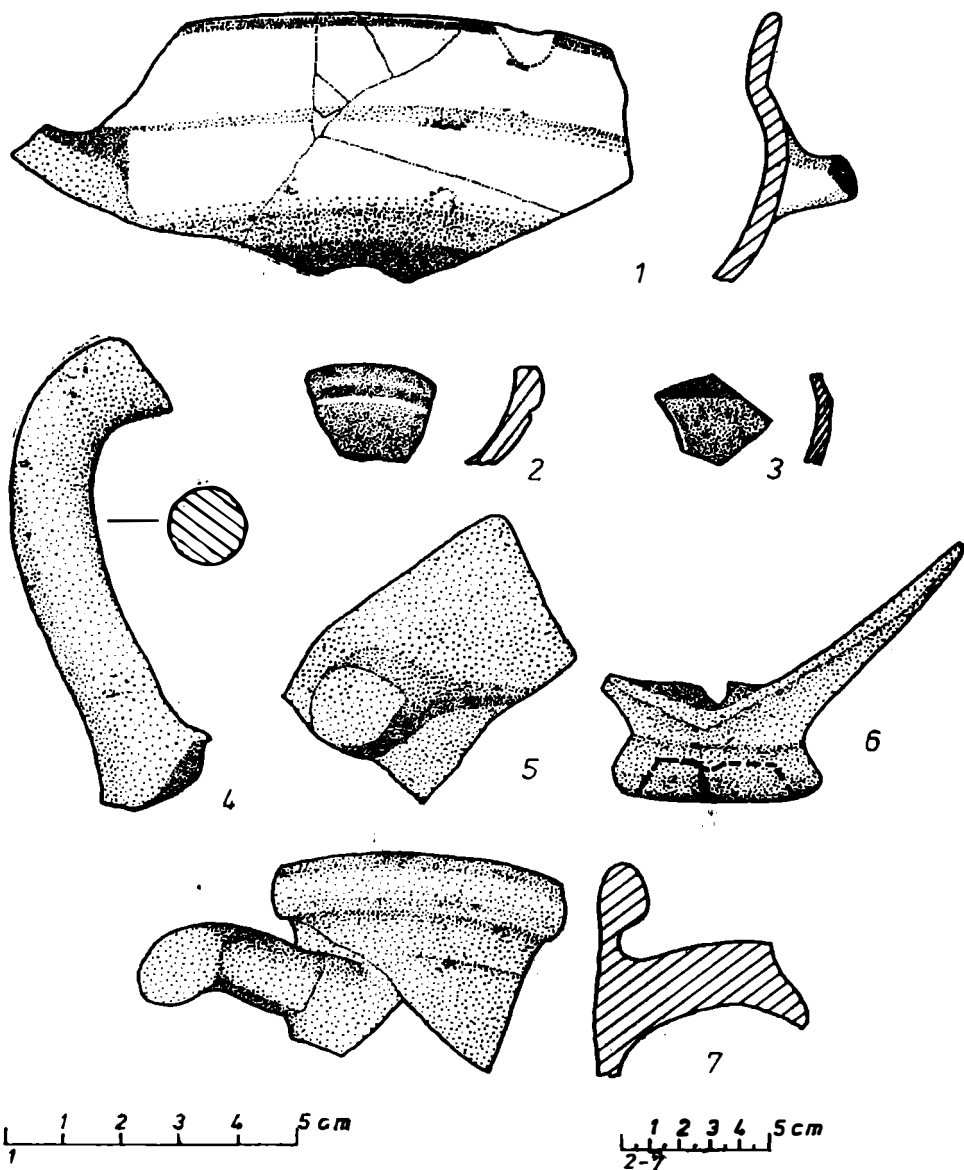
²¹⁹ R. și E. Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 295—310, fig. 60/15.

²²⁰ O. Toropu, *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 6, 1973, p. 10, fig. 7/1.

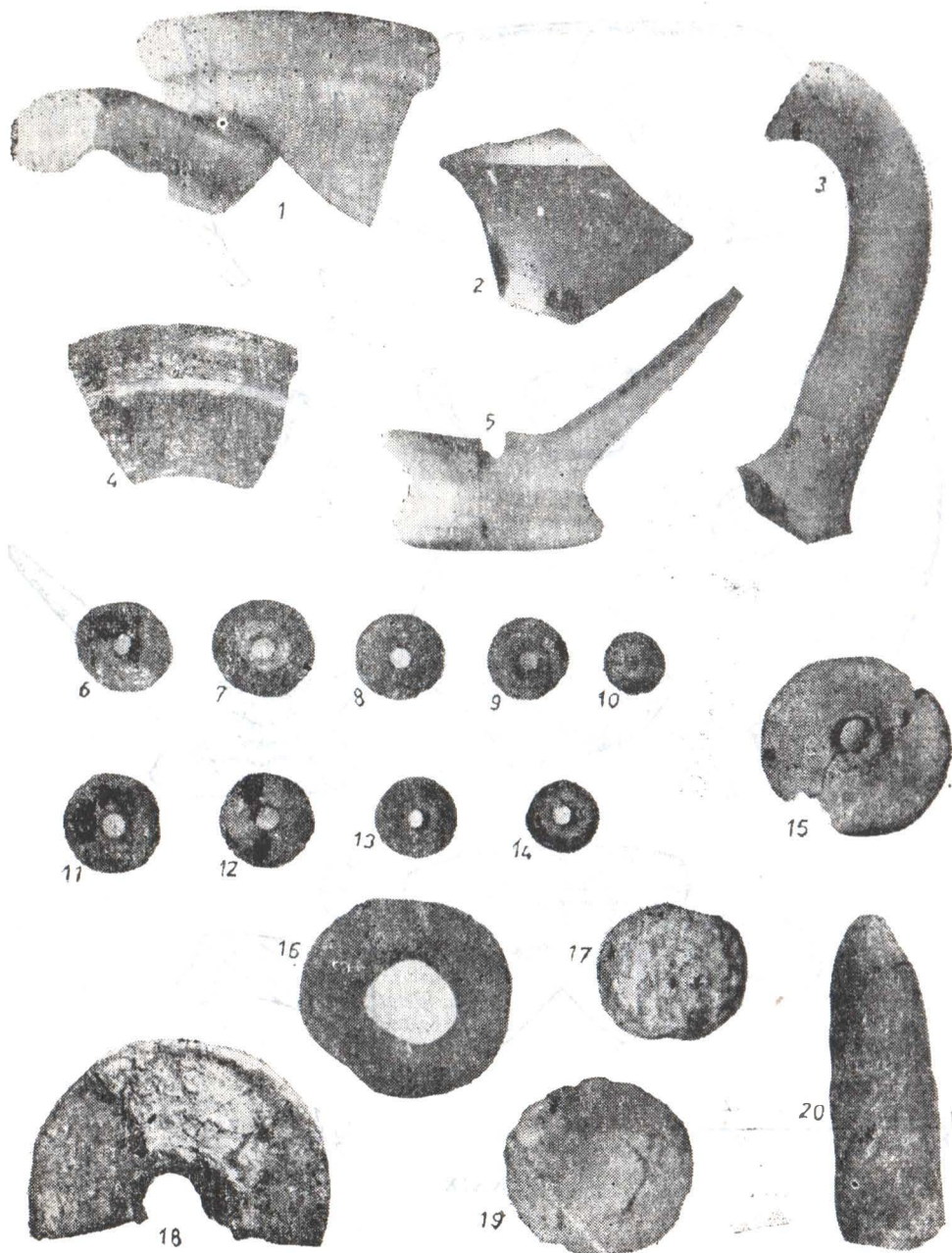
²²¹ M. Irimia, *Pontica*, VI, 1973, p. 27—29, pl. II/4.

²²² P. Alexandrescu, *Histria*, IV, nr. 759—763, mai apropiat 759, p. 117 și listă de depozitelor de la p. 126.

²²³ Brian Sparkes, Lucy Talcott, *Black and Plain Pottery. The Athenian Agora*, XII, 1970, nr. 573—579, p. 109—110.

PL. XXIX

Pl. XXX

Al treilea fragment poate fi atribuit unei farfurii cu picior atică (*stemmed dish*, tipul *convex small*) și reprezintă un fragment de buză și corp. Firnisul este negru cu luciu metalic și ușor granulos în interior, mai mat și cojit în exterior. Muchia buzei este rezervată. Sub buză se găsește un șanț circular, rezervat în jumătatea inferioară (pl. XXIX/2; XXX/4). Piesa se datează în jurul anului 525 î.e.n.²²⁴

În ansamblul descoperirilor de vase grecești de lux din Moldova, piesele de la Curteni-Valea Merilor par a fi dintre cele mai vechi, lor alăturându-li-se cei cițiva lekythoi cu figuri negre și roșii de la Barboși²²⁵, cupa joasă atică de la Frumușița datată în al doilea sfert sau mijlocul secolului al V-lea î.e.n.²²⁶ și fragmentele de la Bârboasa²²⁷ și Poiana²²⁸ acestea din urmă aparținând unei epoci mai noi — secolelor IV—III î.e.n.

Amforele descoperite la Curteni se găsesc, din nefericire, într-o stare foarte fragmentară, cele mai tipice cioburi aparținând unei bucăți de buză cu mănășă și unei părți inferioare ce cuprinde și baza. Celelalte fragmente, relativ numeroase, de dimensiuni mici, provin de la amfore ce aparțin unor tipuri și centre diferite, dacă avem în vedere compoziția pastei. Majoritatea bucăților de amfore sînt din pastă roz dar se întîlnesc și exemplare arse neuniform, ciobul fiind cenușiu în spărtură și roz la exterior. Se întîlnesc, de asemenea, și fragmente de culoare galbenă, cu mică în pastă. Remarcăm că nici-una din puținele torți păstrate nu este stampilată.

Cel mai tipic fragment provine de la o amforă cu gura ovală, avînd buza înconjurată de un manșon, gîtul cilindric, pe care s-a incizat o linie circulară și toarta ovală în secțiune. Pasta este fină, bine arsă, densă, de culoare gălbuie (pl. XXIX/7). Pentru această formă nu avem analogii decît printre amforele grecești orientale de import, atestate la Istros, dateate în perioada arhaică — sfîrșitul secolului al VII-lea — secolul al VI-lea î.e.n.²²⁹. Un alt fragment aparține unui fund de amforă ce se termină printr-o bază de formă conică, fațetată pe marginile exterioare și cu scobitură în interior. Pasta este roz cărămizie, acoperită cu angobă roz-albicioasă (pl. XXIX/6; XXX/5). Notăm că bucata de amforă cu fundul terminat cu o bază conică are analogii printre amforele de Samos²³⁰ și Lesbos, dateate la Istros între 560 î.e.n. și ultimul deceniu al secolului al VI-lea î.e.n.²³¹. Tot aici, amintim un fragment la care mănășa cilindrică are o nervură la bază (pl. XXIX/5) și care poate fi atribuit Lesbos-ului ca și un fragment de toartă cilindrică, cenușie în secțiune, la exterior roșie, acoperită cu angobă roz-gălbuie și cu mică în pastă (pl. XXIX/4; XXX/3). Celelalte fragmente pot aparține altor centre și epoci însă starea fragmentară a lor nu permite o identificare precisă.

Descoperirile de amfore grecești arhaice descoperite în Moldova din Hallstattului tirziu sînt puțin numeroase, pînă acum cunoscîndu-se doar o amforă de Chios

²²⁴ Idem, nr. 966—985.

²²⁵ C. Schuchardt, *AEM*, IX, 1885, p. 207; Gh. Ștefan, *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 347; R. Vulpe, *HAD*, p. 68; I. T. Dragomir, *Danubius*, I, 1967, p. 182—183; I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 22—23.

²²⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, *Studii*, I, 2, 1949, p. 106; idem, *SCIV*, I, 1950, p. 65; idem, *Studii și comunicări științifice*, Acad. R.P.R., Filiala Iași, 1—4, IV, 1953, p. 506, fig. 2; D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 298 unde o datează în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n.; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 22—23; P. Alexandrescu, *Thraco-dacia*, p. 120; idem, *Histria*, IV, nr. 519, p. 83; M. Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, 1978, p. 123.

²²⁷ M. Florescu și V. Căpitanu, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 256; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 22.

²²⁸ R. Vulpe, *SCIV*, I, 1950, p. 48; idem, *SCIV*, III, 1952, p. 193; idem, *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 156; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 22.

²²⁹ Ș. Dimitriu, *Histria*, II, Buc., 1966, p. 49, nr. 556 și 557 și pl. 56.

²³⁰ Idem, nr. 424—427, pl. 53 și p. 48.

²³¹ Determinarea cronologică și tipologică a ceramicii grecești, inclusiv a amforelor s-a făcut cu amabilul concurs al lui Petre Alexandrescu. Îi aducem aici mulțumirile noastre.

de la sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n. sau începutul secolului al V-lea î.e.n., provenită de la Stîncești²³².

În afară de vasele de la Curteni, în groapa de la Valea Merilor au apărut și alte obiecte din ceramică. Enumerăm în primul rând fusaiiolele care în privința numărului depășesc 40 de bucăți și din care se pot stabili două tipuri de bază: bitronconice și în formă de sferă turtită. O singură piesă este tronconică și o alta cubică. Fusaiiolele bitronconice, în număr de 34 sînt de două categorii în privința mărîmii: cele mari cu diametrul de 3—4 cm. și înălțimea de 2—3 cm. și cele mici cu diametrul de 2,5 cm. și înălțimea de 2 cm. (pl. XXX/6—10; XXXI/1—5). Aceeași împărțire după mărime se poate face și la fusaiiolele sferice: mari, cu diametrul de 3—4 cm. și înălțimea de 2—3 cm. și mici cu diametrul de 2—3 cm. și înălțimea de 2 cm. (pl. XXX/11—14; XXXI/7—10).

Fusaiiolele constituie o apariție obișnuită în mediile de cultură hallstattiene și lateniene geto-dacice. În general, acestea nu servesc la stabilirea cronologiei deoarece formele sînt asemănătoare pentru perioade îndelungate²³³. În Moldova, astfel, de piese se întîlnesc în așezările hallstattiene tirzii de la Băiceni-Mlada²³⁴ unde apar fusaiiole conice sau sferice, Hăbășești²³⁵, de unde provin fusaiiole plate și rotunde, Cucorâni, unde sau găsit fusaiiole bitronconice sau rotunde-plate²³⁶, precum și la Năzarioaia²³⁷, unde sînt atestate fusaiiole conice. Mai amintim și exemplarele similare de formă bitronconică sau plată de la Lunca Ciurei, dar dintr-o epocă mai tirzie²³⁸. Din celelalte regiuni, enumerăm fusaiiolele tronconice și bitronconice de la Alexandria²³⁹, Enisala²⁴⁰ și Tariverde²⁴¹. Din categoria fusaiiolelor ar putea face parte și un inel de lut ars (pl. XXX/16; XXXI/12) cu analogii numai la Poiana²⁴², precum și cîteva roți de lut, groase de 2—3 cm. și cu diametrul de 10 cm. sau 6,5 cm. (pl. XXX/15; 18; XXXI/11, 16).

Notăm apoi și existența altor obiecte a căror utilizare nu se poate preciza: dintre acestea remarcăm un mic disc de lut cu diametrul de 3 cm., bombat pe o față, iar pe cealaltă parte plat, avînd un ornament sau o reprezentare umană (pl. XXX/19; XXXI/13). Discurile miniaturale de lut cu diametrul de 4—6 cm. apar des în complexul Gáva-Holihady²⁴³ dar se reintîlnesc și în așezări hallstattiene tirzii sau în Latene II, cum ar fi la Poiana²⁴⁴ și Hansca²⁴⁵.

Enumerăm apoi o mîrgică cilindrică de lut cu ornament de linii paralele incizate (pl. XXXI/6), avînd analogii la Cucorâni²⁴⁶ și Telița²⁴⁷, un phallus de lut miniatural (pl. XXX/20; XXXI/14) și cîteva sfere de lut cu diametrul de 5 cm. care ar putea fi proiectile sau jucării (pl. XXX/17; XXXI/15).

Dintre piesele ceramice o categorie aparte o constituie idolii, care, la Curteni, au o formă deosebită. Cei trei idoli descoperiți aici, din care numai unul întreg, au aspect de prismă dreptunghiulară. Prima piesă, cea intactă, are o șanțuire în partea superioară și la spate ce sugerează coafura (pl. XXXII/1; XXXV/1). În față se găsește o adîncitură rotundă în care s-au practicat trei găuri dispuse în triunghi; mai apar apoi două incizii superficiale care pleacă de la adîncitura cir-

²³² N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Buc., 1970, p. 264, fig. CXL/29, p. 516.

²³³ I. H. Crișan, *Ceramica*, p. 60 și 90.

²³⁴ A. László, *op. cit.*, p. 74—75, fig. 9/1—4, 6.

²³⁵ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 487—488, fig. 51/9.

²³⁶ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 133—134.

²³⁷ M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica*, IV, 1971, p. 150, fig. 8/1—4, 6, 9.

²³⁸ SCIV, 1—2, VI, 1955, p. 186.

²³⁹ C. Preda, *Materiale*, VI, 1959, p. 253, fig. 3/8.

²⁴⁰ G. Simion, *Peuce*, II, 1971, p. 125—126.

²⁴¹ Em. Condurachi și colab., *Materiale*, IV, 1957, p. 79.

²⁴² R. și E. Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 315—319.

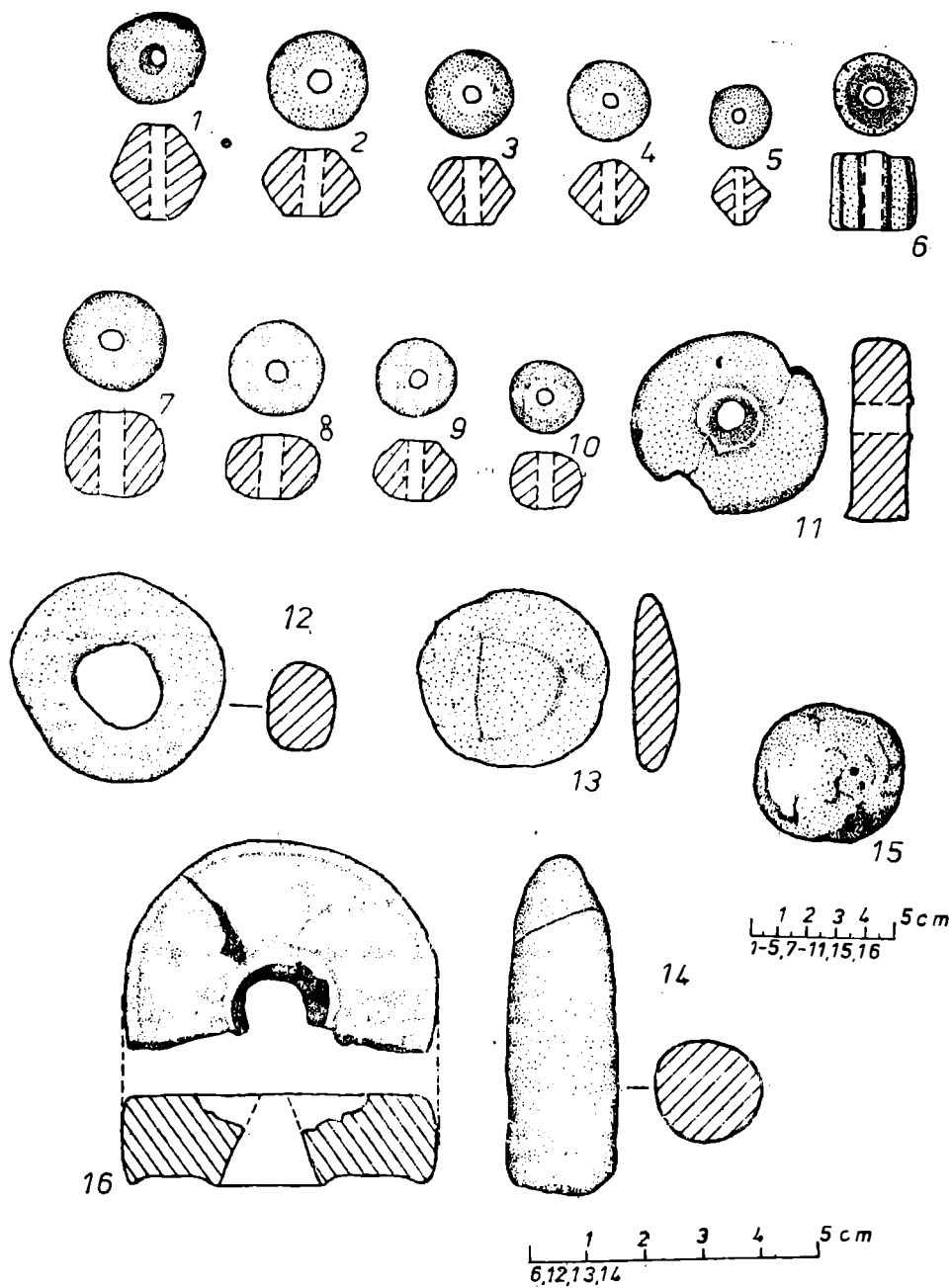
²⁴³ G. I. Smirnova, *SCIVA*, 25, 3, 1974, p. 366; I. Mitrofan, *AMN*, 4, 1967, p. 436, fig. 2/2.

²⁴⁴ R. și E. Vulpe, *op. cit.*, p. 315—319, fig. 129/17—18.

²⁴⁵ A. I. Meliukova, *KS*, 94, 1963, p. 68, fig. 19/9.

²⁴⁶ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 133—134.

²⁴⁷ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *Materiale*, VIII, 1962, p. 379—380

Pl. XXXI

culară în scopul de a figura niște coarne. Cel de al doilea idol, fragmentar, din care se păstrează partea superioară, prezintă pe o față o proeminență triunghiulară (pl. XXXII/3; XXXV/3; în partea de sus are aceeași șanțuire ca și idolul precedent, dar mai accentuată și care coboară în spatele figurinei. Al treilea exemplar are partea superioară lipsă dar se mai observă în porțiunea păstrată două mici proeminențe obținute prin ușoara apăsare a prizmei pe margini înainte de ardere (pl. XXXII/2; XXXV/2).

Caracterul fragmentar al pieselor și lipsa de analogii ne împiedică să putem stabili cu precizie destinația acestor piese. Cel mai posibil este să fie idoli antropomorfi, judecând după figurina întreagă, la care inciziile ar figura în mod rudimentar fața umană iar șanțuirea din partea superioară și de la spate ar reprezenta coafura.

În general, idolii cunosc o răspîndire relativ restrînsă, în epoca hallstattiană fiind cunoscuți mai ales cei zoomorfi de la Lechința de Mureș, Cuci, Teleac²⁴⁸, Popești²⁴⁹, Mătăsaru²⁵⁰ și Enisala²⁵¹.

În Moldova, se cunosc idoli zoomorfi la Cucurani²⁵² și antropomorfi la Băiceni-Mlada²⁵³ și Poiana, dar de la începutul Latene-ului²⁵⁴. Menționăm totuși o singură analogie posibilă — este vorba de idolul de la Angheluș (Transilvania) de formă aproximativ prizmatică, cu detalii anatomice redată sumar — care ar întări ipoteza potrivit căreia figurinele de la Curteni ar fi idolii antropomorfi²⁵⁵. Idolul de la Angheluș a fost descoperit într-o așezare daco-getică din Latene II²⁵⁶ adică într-o epocă nu prea îndepărtată de etapa în care se datează complexul de la Curteni-Valea Merilor.

Altă categorie atestată în săpăturile de la Curteni-Valea Merilor sînt obiectele de metal — fier și bronz. Dintre piesele de fier s-au descoperit două lame de cuțit fragmentare și un împungător de fier. Una dintre ele păstrează caracteristicile cuțitelor cu muchia dreaptă și mînerul aflat în prelungirea lamei (pl. XXXIII/5; XXXV/7). Cuțitele de fier sînt o apariție obișnuită în așezările și necropolele hallstattiene tîrzii. Acestea sînt drepte sau curbe, cu mînerul aflat în prelungirea lamei. În Moldova sînt atestate la Slobozia²⁵⁷, Hăbășești²⁵⁸, Băiceni²⁵⁹, Cucurani²⁶⁰, Poiana²⁶¹ și, între Prut și Nistru, la Hansca²⁶². În Moldova, cuțitele de fier se întîlnesc și în etapa anterioară la Stoicani²⁶³ și, la începutul Latene-ului, la Lunca Ciurei²⁶⁴ și, eventual, Poiana²⁶⁵. Cuțitele de fier apar și în alte localități cum ar fi Enisala²⁶⁶, Telița²⁶⁷, Satu Nou²⁶⁸, Cernavoda²⁶⁹, Ferigile²⁷⁰, Tig-

²⁴⁸ I. Mitrofan, *AMN*, 4, 1967, p. 436, nota 7, fig. 2/1—3.

²⁴⁹ R. Vulpe, *SCIV*, 1—2, 6, 1955, p. 543—548.

²⁵⁰ Gh. Bichir și Eug. Popescu, *Materiale*, IX, 1970, p. 274, fig. 4/4.

²⁵¹ G. Simion, *Peuce*, II, 1971, p. 125—126.

²⁵² S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 136.

²⁵³ A. László, *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 79, fig. 19/4—5.

²⁵⁴ S. Teodor, *op. cit.*, p. 136.

²⁵⁵ Silviu Sanie îi consideră idoli dubli la fiecare piesă fiind reprezentanți opozant cuplul bărbat-femeie.

²⁵⁶ Zoltan Szekely, *Thraco-dacica*, Buc., 1976, p. 232—233, fig. 3/2.

²⁵⁷ C. Buzdugan, *Carpica*, I, 1968, p. 85—86.

²⁵⁸ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 487—488, fig. 51/8.

²⁵⁹ A. László, *op. cit.*, p. 74—75, fig. 11/4—6.

²⁶⁰ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 133—134.

²⁶¹ R. și E. Vulpe, *op. cit.*, fig. 115/17—23, 25, 33, 36, 38, 41 drepte.

²⁶² V. L. Lăpușnean, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *op. cit.*, p. 54, fig. 15/2.

²⁶³ M. Petrescu-Dîmbovița, *Materiale*, I, p. 191—192, fig. 12/1.

²⁶⁴ Idem, *SCIV*, 1—2, VI, 1955, p. 186.

²⁶⁵ Dintre cuțitele enumerate în nota 261 o parte, credem că aparțin Latene-ului.

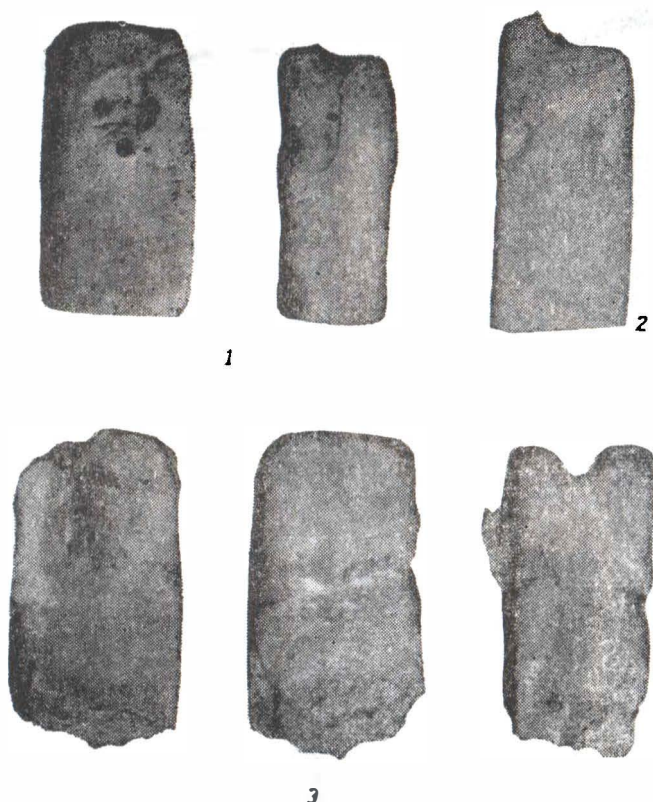
²⁶⁶ G. Simion, *Peuce*, II, 1971, p. 125—126.

²⁶⁷ G. Simion și Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 373—374, fig. 5.

²⁶⁸ B. Mitrea, C. Preda și N. Angheliescu, *Materiale*, VIII, 1962, p. 371.

²⁶⁹ D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 288—290, fig. 11/1—2.

²⁷⁰ Al. Vulpe le împarte în trei tipuri după curbura lamei: A, B, C; cf. Al. Vulpe, *Ferigile*, pl. XVIII, p. 62.

Pl. XXXII

veni²⁷¹ și Sanislău²⁷². Întrucît cuțitele cu muchia lamei dreaptă sau curbă circulă pe perioade mai lungi, acestea nu pot servi la obținerea unor datări mai strînse. La acestea se adaugă și caracterul fragmentar și numărul redus de piese de la Curteni-Valea Merilor.

Alte obiecte de fier, atestate la Curteni, sînt împungătoarele cu secțiunea pătrată, utilizate probabil și ca burghie. În așezările hallstattiene tîrzii sînt întilnite numai la Hăbășești²⁷³ și Ferigile²⁷⁴.

Obiectele de bronz descoperite în săpătura de la Curteni-Valea Merilor sînt puține, acestea reducîndu-se la o brățară și două ace fragmentare. Brățara, inițial rotundă, dar turtită încă din vechime, cu diametrul maxim de 6,5 cm., face parte din categoria celor cu secțiunea plan-convexă (în forma literei D), cu capetele petrecute și tăiate drept (pl. XXXIII/1; XXXV/5). Brățările de bronz au cunoscut o largă circulație începînd din epoca Bronzului pînă în Latene. Amin-tim, pentru Moldova, pe cele din etapa anterioară reprezentată de necropola de la Stoicani, unde astfel de obiecte apar într-un număr mare²⁷⁵ și, din Hallstattul

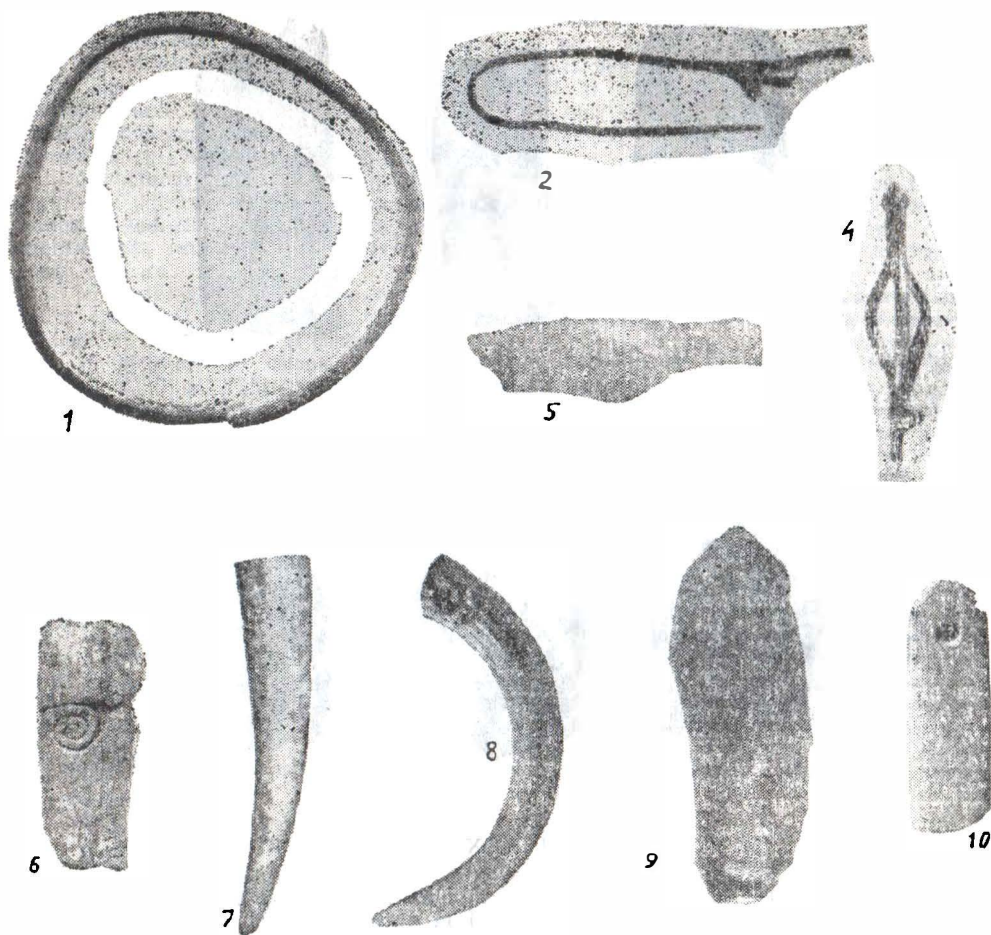
²⁷¹ Al. Vulpe și Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968, p. 24—25, fig. 1/3; 2/2, 4.

²⁷² I. Nemeti, *op. cit.*, p. 139.

²⁷³ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 487—488, fig. 51/4.

²⁷⁴ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 65—66, pl. XXVI/20—21.

²⁷⁵ M. Petrescu-Dimbovița, *Materiale*, I, p. 192, fig. 12.

Pl. XXXIII

tirziu, două brățări descoperite într-un mormint de la Huși²⁷⁶. Piese asemănătoare se cunosc la Gogoșu, unde s-au documentat brățări cu capetele petrecute²⁷⁷ și la Balta Verde unde există mai multe variante, inclusiv cele cu capetele petrecute²⁷⁸. Brățări întrucitva identice sînt atestate într-un număr mare de forme și la Ferigile, unde se încadrează în trei tipuri după aspectul secțiunii. Din tipul A fac parte cele cu secțiunea plan convexă, variantă care se întîlnește și la Curteni²⁷⁹. La Sanislău se întîlnesc brățări cu secțiunea rotundă și capetele subțiate — desfăcute sau suprapuse ca și la Ciumbrud, Batoș etc.²⁸⁰.

Acele de bronz sînt întîlnite numai fragmentar, în două exemplare. Cu ajutorul celor două fragmente se poate, credem, reconstitui forma unei piese întregi a cărei lungime ar putea atinge 15—16 cm. Acest tip (pl. XXXIII/2, 4 ; XXXV/4, 6),

²⁷⁶ C. D. Vasiliu, *Arta și arheologia*, 9—10, 1933—1934, p. 18—19.

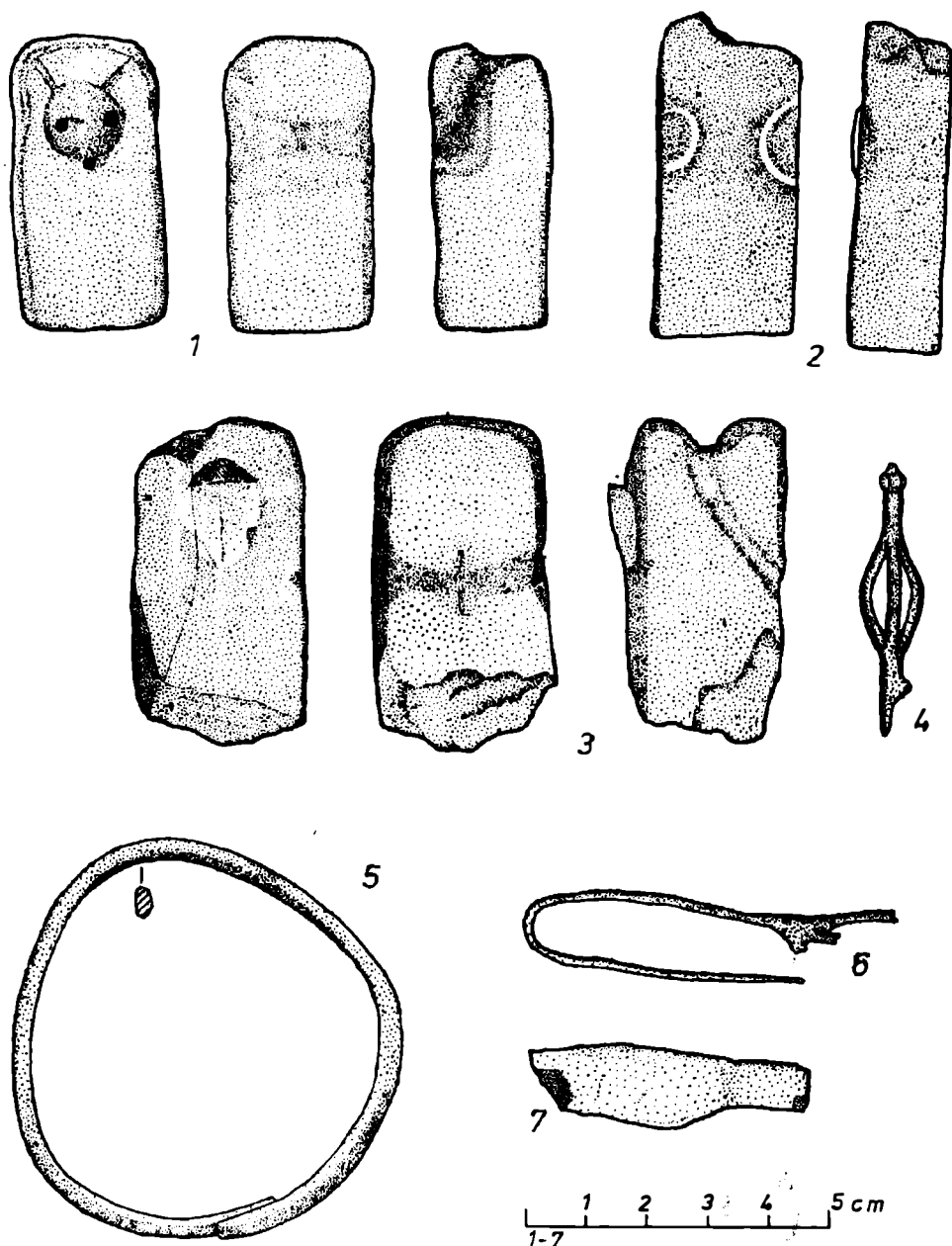
²⁷⁷ D. Berciu și E. Comșa, *Materiale*, II, 1956, p. 414, 437, 445, 448, 452, 459.

²⁷⁸ D. Berciu și E. Comșa, *op. cit.*, p. 356—357, 367, 372, 397.

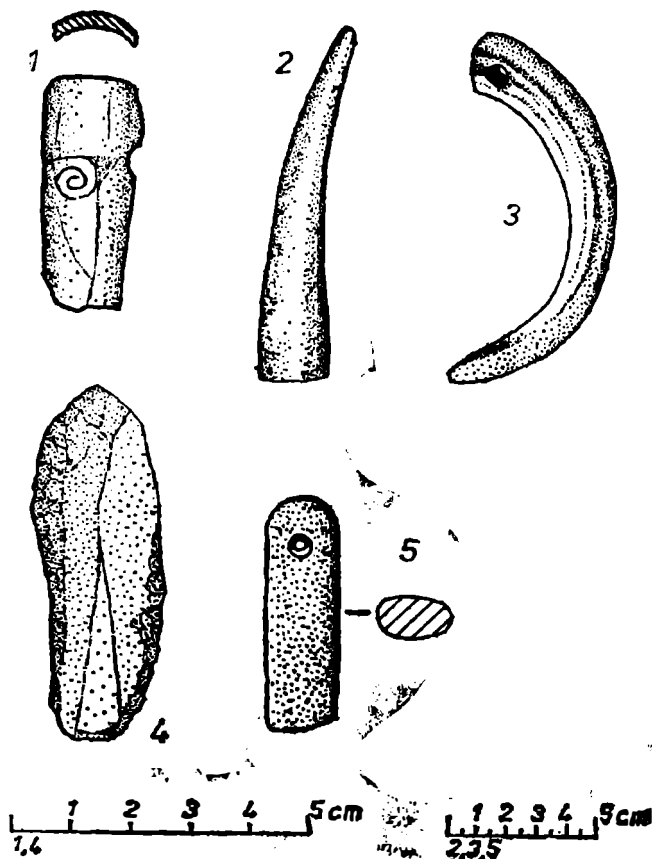
²⁷⁹ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 73, pl. XXV/13—14, 16, 18, 22.

²⁸⁰ I. Nemeti, *op. cit.*, p. 139—140.

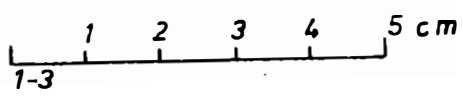
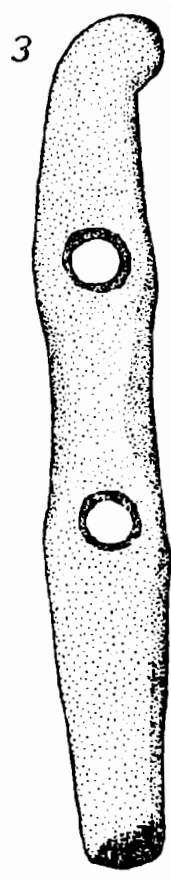
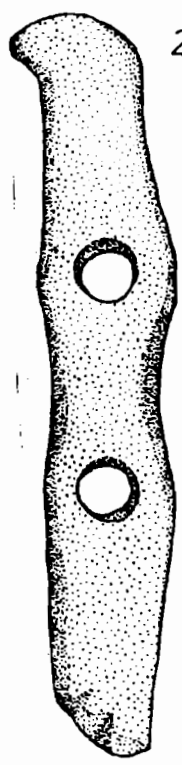
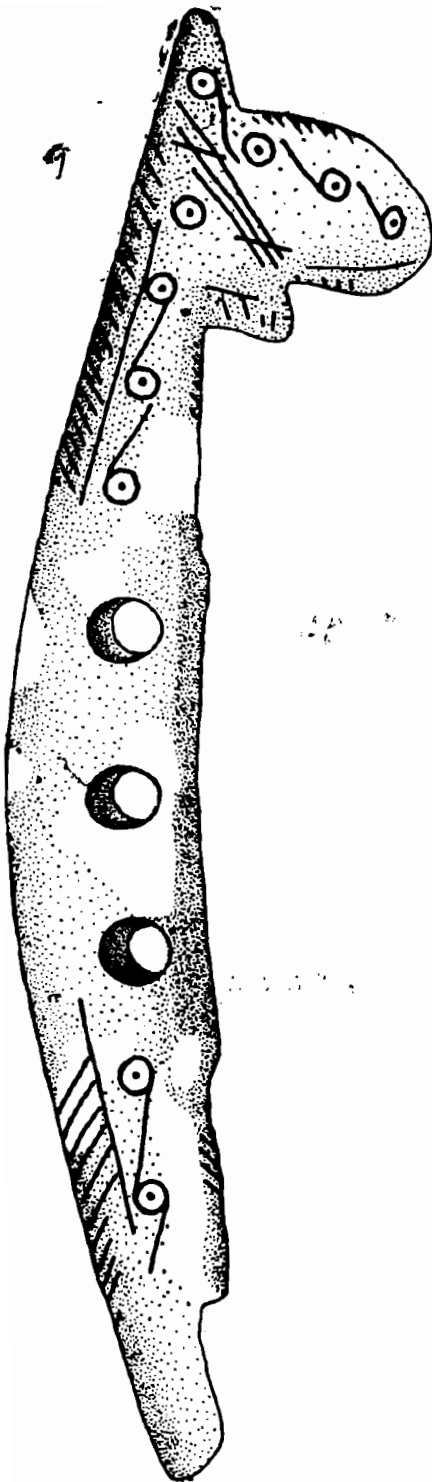
Pl. XXXV

Pl. XXXVI

neatestat pînă acum și în alte centre, este compus dintr-un ac de bronz lung de 11 cm., un pînten așezat pe tija acului, după care urmează trei sîrme de bronz, unghiulare, așezate simetric, de la care pleacă în continuare o singură sîrmă terminată cu o măciulie ce are mici lobi. Partea ascuțită și subțire a acului a fost găsită îndoită ceea ce ar sugera întrebuițarea lui și ca fibulă. Lipsa analogiilor ne împiedică să facem considerații mai largi asupra acestei forme care poate fi datată în perioada cuprinsă între începutul și sfîrșitul locuirii de la Curteni.

O altă categorie de obiecte sînt piesele de os care la Valea Merilor sînt alcătuite din psalii, pandantivi din colți de mistreț, un fragment de fluier de os etc. Psaliile descoperite sînt în număr de trei. Prima, cu trei ocheti, lungă de 19 cm, fragmentară dar întregită este terminată printr-un ornament în formă de cap de cal, cu gura deschisă (pl. XXXIV/1; XXXVII/1). Suprafața acesteia este decorată cu motive incizate de cerculețe la care s-a marcat și centrul. Cercurile sînt așezate în rînduri, unite între ele prin tangente. În afară de aceasta, mai apar și linii paralele oblice care figurează părul calului, precum și trei linii paralele lungi, dispuse între gură și ureche care ar reprezenta hățurile. Obiectele de acest fel descoperite pe teritoriul patriei noastre au fost atribuite sciților și se datează între sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n. și primele decenii ale secolului al V-lea î.e.n.

i.e.n. Notăm aici psaliile de la Histria²⁸¹ și Tariverde²⁸² considerate drept scitice. O psalie terminată cu capete de cal a fost descoperită și în așezarea de la Bărboasa²⁸³, în Moldova, atribuită Hallstattului timpuriu, dar, după părerea noastră, atît așezarea cît și psalia sînt mult mai noi, acestea aparținînd mai degrabă secolului VI—V i.e.n.

Psalii de os cu capete de cal se găsesc în număr mare în lumea scito-pontică. Cele mai apropiate analogii le găsim la exemplarele de la Șumeiko, unde apare aceeași formă și același ornament de cerculețe incizate. Pieseile de aici se datează în secolul al VI-lea i.e.n.²⁸⁴ Aceluiași secol îi pot fi atribuite psaliile cu cap de cal de la Volcovți, Aksiuținți²⁸⁵, Badki²⁸⁶ și Jurovka²⁸⁷. Deși în aceste cazuri, psaliile sînt ceva mai îndepărtate ca formă și ornamentație de piesa de la Curteni, toate se încadrează în seria psaliilor de os scitice din secolele VI—V i.e.n. Datorită analogiilor existente în România și U.R.S.S., psaliile de la Curteni — Valea Merilor pot fi atribuite unei influențe scitice și se datează la mijlocul sau sfîrșitul secolului al VI-lea i.e.n., eventual și în primele decenii ale secolului al V-lea i.e.n.

În afară de piesa amintită, în groapa de la Curteni — Valea Merilor s-au mai descoperit încă două psalii fragmentare de os, de formă plată, cu îngroșări în dreptul celor doi ocheti, terminate la capete cu proeminențe curbate care ar putea sugera un cap de cal stilizat la maximum (pl. XXXIV/2—3; XXXVII/2—3). Deși sînt rare, psaliile de os cu două orificii nu sînt inexistente în această perioadă, ele fiind întîlnite tot în lumea scitică, la Krasnii Iar, în Altai²⁸⁸. Cu toate că păstrează mai puține caracteristici, aceste două piese pot fi legate tipologic și cronologic de psalia mare cu cap de cal, toate trei purtînd aceeași amprentă a influențelor scitice.

Din categoria obiectelor de os, se numără și un fragment de fluier, din care se păstrează partea superioară, ușor umflată, sub care se găsește un ornament spiralic amintind motivul grecesc de valuri (pl. XXXIII/6; XXXVI/1). În peretele de os a fost practicat, la partea superioară, un orificiu oblic. Descoperirile de instrumente muzicale în așezările hallstattiene sau lateniene traco-getice nu sînt prea numeroase. Se cunosc la Poiana trei fluieri de os, cilindrice, lungi de 7—8 cm. și unul fragmentar²⁸⁹.

Dintre obiectele de os fac parte și doi pandantivi din colți de mistreț care au fost folosiți ca podoabă, după ce în partea superioară, mai lată, s-a practicat un orificiu (pl. XXXIII/8; XXXVI/3). Pandantivi similari s-au descoperit în necropola de la Balta Verde²⁹⁰, iar într-un mormînt hallstattian de la Vaslui apar colți de mistreț depuși ca ofrande²⁹¹. Practica este mai veche, de vreme ce în necropola de la Stoicani se găsesc dinți perforați de animale, utilizați ca podoabă²⁹².

Ultima piesă din categoria obiectelor de os este un corn de animal retezat, probabil cervideu, întrebunîțat ca împungător sau aflat în curs de prelucrare (pl. XXXIII/7; XXXVI/2). O piesă similară s-a descoperit la Băiceni — Mlada²⁹³.

Ca obiecte de piatră se numără doar o cute fragmentară și o lamă de silex. Cutea este alungită, cu marginile rotunjite, avînd la un capăt obișnuitul orificiu

²⁸¹ D. Berciu, *SCIV*, X, 1, 1959, p. 39; idem, *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 137.

²⁸² Em. Condurachi, *SCIV*, 1—2, IV, 1953, p. 133, fig. 22; D. Berciu, *SCIV*, X, 1, 1959, p. 39; idem, *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 137.

²⁸³ M. Florescu și V. Căpitanu, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie 1964*, vol. I, 1971, p. 212.

²⁸⁴ V. A. Ilinskaia, *SA*, 1, 1965, p. 90 și urm., fig. 2/9—10, 13—14.

²⁸⁵ Idem, fig. 2/1—8; 15—16; idem, *Archeologija*, XIII, 1961, p. 46, fig. 7/2—4; 8/1—2.

²⁸⁶ V. A. Ilinskaia, *Archeologija*, XIII, 1961, p. 46, fig. 7/1.

²⁸⁷ Idem, *SA*, 3, 1973, p. 5—6, fig. 1/36; 2/2.

²⁸⁸ S. M. Sergeev, *SA*, VIII, 1946, p. 289—292.

²⁸⁹ R. și E. Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 322, fig. 108/19; 129/34—36.

²⁹⁰ D. Berciu și E. Comșa, *Materiale*, II, 1956, p. 365 și 370, fig. 96/2.

²⁹¹ Al. Andronic, E. Neamțu și F. Banu, *Materiale*, VIII, 1962, p. 91.

²⁹² M. Petrescu-Dimbovița, *Materiale*, I, p. 193, fig. 12/13.

²⁹³ A. László, *op. cit.*, p. 74—75.

de prindere (pl. XXXIII/10; XXXVI/5). Piese asemănătoare apar în așezările hallstattiene sau lateniene. Amintim aici pe cele de la Stoicani²⁹⁴, Balta Verde²⁹⁵, Gogoșu²⁹⁶, Ferigile²⁹⁷, Poiana²⁹⁸ și Lunca Ciurel²⁹⁹.

Lama de silex, cea de a doua piesă de piatră, lungă de 6 cm. este obținută prin tehnica lamelară, asemănătoare cu cele neolitice (pl. XXXIII/9; XXXVI/4). Deși rar utilizat, se pare că și în această perioadă silexul prelucrat se întrebuințează ca uneltă, dacă nu cumva exemplarul de la Curteni a fost recuperat dintr-o așezare neolitică, cea mai apropiată fiind la cîțiva kilometri, la Oltenesti unde prin cercetări de teren, a fost depistat un punct cu ceramică Cucuteni³⁰⁰. Amintim o lamă de silex asemănătoare, găsită în așezarea de la Băiceni — Mlada³⁰¹ și o a doua la Vaslui³⁰².

*
* *

După cum s-a putut constata, locuirea hallstattiană de la Curteni — Valea Merilor se caracterizează prin existența unui strat de cultură propriu-zis, sub care se găsește o groapă de formă neregulată în plan, avînd diametrul și adîncimea maximă respectiv, de 6 m. și 1 m. În interiorul gropii s-au găsit fragmente ceramice unelte, idoli, resturi de vatră și de chirpici, cărbune, cenușă, oase de animale, ceea ce ar sugera deopotrivă existența unei gropi de bordei, a unei gropi rituale sau de deșeuri. Avînd în vedere totuși existența uneltelor, inclusiv a celor de fier, cît și a inventarului care se întilnește în mod curent în umplutura bordeielor din această epocă, credem că groapa aparține mai degrabă unei locuințe decît unui depozit de deșeuri sau unei gropi rituale. Cît privește stratul de cultură, acesta nu reprezintă altceva decît împrăștierea la suprafață a resturilor de locuire din groapa bordeiului prin reutilizările repetate și vreme îndelungată a acestei mici zone. Pledează pentru aceasta și mărimea mare a gropii, pentru deșeuri săpîndu-se gropi mult mai mici, așa după cum s-a putut stabili în urma cercetărilor.

Locuințele constatate arheologic sub forma unor gropi de mari dimensiuni, ovale sau rectangulare în plan, avînd în umplutură fragmente ceramice, unelte, resturi de oase, cărbune, cenușă, resturi de vetre și bucăți de chirpici, pietre, reprezintă obișnuita groapă de bordei atît de caracteristică așezărilor hallstattiene și lateniene traco-getice.

Deși în așezările deschise, cît și în interiorul fortificațiilor sînt efectuate puține cercetări sau există insuficiente materiale publicate, pentru Hallstattul tirziu și Lateneștii timpurii, amintim aici bordeiele atestate în cursul săpăturilor de la Stîncești, Cotnari și Moșna³⁰³, Băiceni — Mlada³⁰⁴, Cucorani³⁰⁵, datate în secolele

²⁹⁴ M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 191—192, fig. 12/2.

²⁹⁵ D. Berciu și E. Comșa, *op. cit.*, p. 395, fig. 53/1; 143/3.

²⁹⁶ Idem, p. 419 și 457.

²⁹⁷ Al. Vulpe, *Ferigile*, p. 74, pl. XXVI/14.

²⁹⁸ R. și E. Vulpe, *op. cit.*, p. 320—322.

²⁹⁹ SCIV, 1—2, VI, 1955, p. 186.

³⁰⁰ Într-o hartă intitulată „Stațiuni cu ceramică pictată în Europa răsăriteană” este indicată o așezare neolitică la Curteni. Cf. Vl. Dumitrescu, *Ephemeris Daco-romana*, IV, 1930, p. 260, fig. 1. Intrucît în urma cercetărilor noastre nu am depistat nici-o așezare neolitică la Curteni, este posibil ca mențiunea din hartă să se refere la stațiunea existentă între satele Curteni și Oltenesti, pe creasta unui deal din apropierea localității din urmă, numit de către localnici „La Buci”, unde s-au descoperit, resturile unei așezări de tip Cucuteni A—B.; V. Spinei, *Carpica*, [V], 1972, p. 140.

³⁰¹ A. László, *op. cit.*, p. 74—75, fig. 10.

³⁰² Al. Andronic și E. Neamtu, *Materiale*, VIII, 1962, p. 91.

³⁰³ A. C. Florescu și Gh. Melinte, SCIV, 1, 19, 1968, p. 131—132; A. C. Florescu și S. Rață, *Studii și materiale*. Istorie. Suceava, 1969, p. 13; S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 133.

³⁰⁴ A. László, *op. cit.*, p. 67—68.

³⁰⁵ S. Teodor, *Arh. Mold.*, VIII, 1975, p. 126—129, cu bordeie rectangulare.

IV—III î.e.n. și de la Lunca Ciurei³⁰⁶, Botoșana³⁰⁷, Diaconi³⁰⁸ din secolele III—II î.e.n. Toate aceste descoperiri arată că, în afară de locuința de suprafață, bordeiul constituie mijlocul de adăpost caracteristic și pentru Hallstattul târziu și Lateneul II și ca atare prezența acestuia la Curteni—Valea Merilor se înscrie în habitatul tradițional tracic.

După cum s-a văzut în complexul arheologic au ieșit la iveală împreună cu materiale care de obicei se datează pe perioade mai lungi, o serie de piese care s-au putut data cu relativă exactitate. Astfel, cupa grecească orientală este din al doilea sfert al secolului al VI-lea; fragmentul de cup-skyphos atic, din care s-a păstrat numai baza se plasează în jurul anului 525 î.e.n. De asemenea, baza de amforă conică s-a putut data în intervalul dintre anul 560 î.e.n. și ultimul deceniu al secolului al VI-lea î.e.n. Dintre celelalte obiecte psalia de os cu cap de cal aparține, în general, secolului al VI-lea și doar cu probabilitate și începutului secolului al V-lea î.e.n. Așadar, considerăm că datarea întregului complex arheologic de la Curteni — Valea Merilor, fiind asigurată, în primul rând, de ceramica grecească și apoi de analogiile de la vasele gri-cenușii este al doilea sfert, eventual mijlocul secolului al VI-lea până în primul sfert al secolului al V-lea î.e.n. Pentru datarea mai veche pledează și materialele lucrate cu mîna — ceașca mare cu toarta lată, lustruită puternic la exterior și fragmentele de sărăchini din pastă groasă, cu luciu mat ce conservă o veche tradiție hallstattiană. Notăm, totuși, că la Curteni, lipsește complet decorul de caneluri orizontale atît de tipic pentru Hallstattul timpuriu și care se păstrează în unele locuri pînă în pragul Lateneului.

*
* * *

Deși în zonă, la Crețești, Tirzii, Corni³⁰⁹ și Arsura³¹⁰ au fost semnalate ori cercetate, prin săpături, cetăți hallstattiene cu val de pămînt, în imediata apropiere nu cunoaștem deocamdată o astfel de fortificație³¹¹. În schimb săpăturile arheologice de la Curteni, punctul Dealul Viei, aflat în apropierea locuirii de la Valea Merilor au pus în evidență o așezare hallstattiană tîrzie, amplasată strategic și care cu probabilitate a fost fortificată. În jurul acestei mici întărituri au gravitat probabil și locuirile risipite aflate în zona din imediata apropiere.

O altă problemă, deosebit de importantă, este aceea a influențelor străine care s-au exercitat direct, printr-un aport de populație alogenă sau prin importuri, asupra culturii materiale a populației locale.

O primă influență s-a datorat culturii materiale scitice, lucru dovedit la Curteni de cele trei psalii de os dintre care cea mai mare include cele mai multe caracteristici ornamentale ce pot fi atribuite scitilor. Aceste descoperiri sînt însă puține la Curteni și nu lasă să se întrevadă modalitățile prin care s-a exercitat influența scitică în cadrul acestei așezări tracice. Se pare că, în Moldova, descoperirilor de obiecte scitice le-ar corespunde o grupă de morminte de inhumăție, cu inventar scitic și care poate fi atribuită acestei populații iraniene³¹². Este probabil ca aceste influențe să se fi exercitat prin contactul direct cu cultura acestei populații ai căror reprezentanți îi găsim atestați într-un număr mic prin acea categorie de morminte de inhumăție amintită, după cum este posibil ca o parte dintre aceste obiecte să reprezinte doar importuri. Deocamdată nu putem stabili cu precizie modul în care aceste psalii scitice sau de influență scitică au ajuns în așezarea hallstattiană tracică de la Curteni.

³⁰⁶ SCIV, 1—2, VI, 1955, p. 184.

³⁰⁷ S. Teodor, SCIV, 20, 1, 1969, p. 34—35.

³⁰⁸ SCIV, III, 1952, p. 198 și 202.

³⁰⁹ A. C. Florescu și Gh. Melinte, *Carpica*, IV, 1971, p. 130—131.

³¹⁰ S. Teodor, *Materiale*, X, 1973, p. 53—60.

³¹¹ Gh. Melinte ne-a informat de existența unui val de pămînt pe dealul acoperit de pădure, aflat la est de satul Curteni, care ar putea să aparțină unei fortificații hallstattiene.

³¹² C. Iconomu, *Cercetări istorice*, VI, 1975, p. 55—67.

Deosebit de pregnantă este și prezența importurilor grecești. Am văzut că amforele microasiatice și vasele de lux datează aceste importuri începând din al doilea sfert al secolului al VI-lea î.e.n. și până în primul sfert al secolului al V-lea î.e.n. În Moldova, majoritatea descoperirilor de vase grecești se situează la nivelul secolelor IV—III î.e.n., piesele mai vechi fiind încă rare. Este limpede că în urma descoperirilor de vase grecești din secolele VI—V î.e.n. de la Barboși³¹³ și Frumușița³¹⁴ și acum de la Curteni, se poate spune că penetrația mărfurilor elene în teritoriul tragic de la est de Carpați începe mult mai devreme. În privința căilor de pătrundere a acestor mărfuri s-au utilizat riurile cu văile lor — Siretul, Prutul, Bîrladul — lucru dovedit de intensitatea descoperirilor de obiecte grecești în zona aflată în apropierea acestor cursuri de apă, cum ar fi printre altele Podișul Bîrladului³¹⁵.

Desigur, se pune problema modului în care au ajuns aceste importuri, ținând seama de faptul că fragmentele de amforă determinate cronologic și ca origine, precum și cupa grecească orientală provin din lumea microasiatică, iar celelalte fragmente, nedeterminate tipologic, pot aparține cu probabilitate tradiționalilor exportatori de amfore în Moldova, adică centrelor Heracleea, Thasos, Rhodos, Chios etc. Se pare că intermediarii acestor produse erau cetățile vest-pontice, în special Istros-ul care în secolele VI—V î.e.n. atinge o mare dezvoltare economică. Oarecare importanță în difuzarea produselor elene, ar fi avut-o și centrele nord-pontice Tyras și Olbia, dar rolul lor încă nu poate fi precizat în stadiul actual al cercetărilor³¹⁶. Este însă posibil ca acest comerț să fi fost efectuat direct de către negustorii veniți din centrele mari de producție grecești care tratau direct cu populația locală³¹⁷ sau de către comercianții sud-traci a căror prezență în aceste zone era de natură să stimuleze penetrația grecească³¹⁸. Descoperirile de la Curteni, cu materiale datate în secolele VI—V î.e.n. arată că și partea centrală a Moldovei a fost afectată de aceste importuri și că este posibilă atestarea acestora și în regiunile nordice ale Moldovei.

Din categoria ceramicii lucrate la roată de la Curteni fac parte și fragmentele de străchini și cănițe din pastă gri-cenușie. Numeroasele descoperiri de ceramică gri-cenușie, lucrate la roată, la sud și est de Carpați sugerează faptul că circulația acestor produse (în cazul în care sînt importuri) simultană sau paralelă cu produsele grecești, ar explica motivul pentru care în Muntenia și Moldova atît mărfurile elene, cît și ceramica gri-cenușie lucrată la roată se întîlnesc asociate în foarte multe centre în comparație cu Transilvania unde (cu excepția grupului Szentes-Vekerzug) atît importurile grecești, cît și ceramica gri-cenușie lucrată la roată constituie încă descoperiri rare. De aceea, indiferent cum se va rezolva problema originii ceramicii lucrate la roată din mediile de cultură tragică, pentru noi rămîne de stabilit modul în care această categorie de vase a ajuns în complexul hallstattian de la Curteni — Valca Merilor.

Chiar dacă vasele lucrate cu mina au asemănări surprinzătoare în categoria ceramicii lucrate la roată — ne referim, în special, la străchinile și cănițele cu toarta supranălțată — nu se poate afirma cu certitudine că piesele din ultima categorie sînt confecționate de către autohtonii traci în toate centrele unde sînt descoperite. Astfel, se remarcă față de ceramica autohtonă discrepanța accentuată nu numai în privința culorii pastei (în general, gri sau cenușie), cît mai ales, în tehnica de preparare a lutului (foarte fin) sau în tehnica de ardere (vasele sînt uniform și bine arse), ca și în practica confecționării ceramicii la roata rapidă și prin procedeul de acoperire a suprafețelor cu o cuvertă groasă.

³¹³ Cf. nota 225.

³¹⁴ Cf. nota 6.

³¹⁵ Fl. Preda, *Apulum*, XI, 1973, p. 41; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 114—115; cf. și V. Pârvan, *ARMSI*, XXXVI, 1913, p. 119—120.

³¹⁶ P. Alexandrescu, *Studii clasice*, XIV, 1972, p. 165 și urm.; Fl. Preda, *op. cit.*, p. 53; P. Alexandrescu, *SCIVA*, 2, 25, 1974, p. 215—216.

³¹⁷ D. Tudor, *Arh. Mold.*, V, 1967, p. 45; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 37.

³¹⁸ I. Nestor, *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 159—182; D. Berciu, *Materiale*, IV, 1957, p. 307; C. Preda, *SCIV*, VII, 1956, 3—4, p. 281; idem, *SCIV*, 4, 21, 1970, p. 573; Fl. Preda, *op. cit.*, p. 40.

De asemenea, dacă analizăm tabelul statistic (fig. XX) al ceramicii de la Curteni — Valea Merilor, constatăm existența unui procentaj al ceramicii gri-cenușii lucrate la roată de numai 1,30%, apropiat ca valoare de numărul de fragmente de amfore 1,26%, în comparație cu ceramica lucrată cu mîna care este în proporție de 97,36%. Diferența calitativă și cantitativă între ceramica gri-cenușie lucrată la roată (mai bună și în același timp mai puțină) și între ceramica lucrată cu mîna (mai primitiv executată și covârșitoare sub raport cantitativ), ne determină să apreciem că prima categorie reprezintă la Curteni un import. În acest caz, se pune problema locului unde a fost fabricată ceramica gri-cenușie, lucrată la roată și cum a ajuns la Curteni, deoarece diferența cantitativă și calitativă față de ceramica lucrată cu mîna este prea mare pentru a-i admite o proveniență locală.

Fragmentele de amforă determinate de la Curteni, cum ar fi cele de Samos și Lesbos, cupa grecească orientală, ar indica o origine microasiatică, cu atât mai mult cu cît cronologic există un anumit sincronism între amfore și cupa ioniană pe de o parte și vasele gri-cenușii, lucrate la roată, pe de altă parte. Este, de asemenea, posibil ca o parte sau chiar totalitatea vaselor gri-cenușii să fie fabricate sau vehiculate de cetățile pontice, în primul rînd de Istros care în secolele VI—IV î.e.n. a desfășurat în zona nord-pontică o intensă activitate comercială. Pledează pentru aceasta descoperirile monetare, Istros-ul fiind atestat în Moldova prin numeroase descoperiri de drahme³¹⁹. De asemenea, la limanul Nistrului, la Grădiștea Roxolani, a fost cercetată arheologic o așezare în care s-au descoperit numeroase fragmente de vase grecești din centre diferite și un număr mare de monede histriene. Așezarea a fost identificată cu anticul Nikonium, pomenit de Strabo și este considerată cu probabilitate o factorie histriană³²⁰. Deși Istros-ul a fost deosebit de activ în Moldova și în zona nord-pontică este necesar ca ceramica gri-cenușie lucrată la roată să fie mai bine cunoscută atît în centrele de producție, cît și în așezările unde o găsim atestată sub formă de importuri. Ca atare, este încă prematur să tragem concluzii ferme. Este posibil ca vasele gri-cenușii lucrate la roată de la Curteni să provină direct din lumea microasiatică, ori să fie vehiculate de Istros sau de altă colonie grecească din vestul sau nordul Mării Negre. Nu trebuie exclusă nici posibilitatea ca o parte, sau în totalitate, această categorie ceramică să fie fabricată chiar la Istros și de aici să fi fost exportată în așezările tracice din Moldova. Oricare va fi răspunsul la această problemă, ceramica gri-cenușie, lucrată la roată de la Curteni trebuie să fie considerată, cel puțin în stadiul actual al cercetărilor, drept un import și ca atare documentează, ca și amforele și vasele de lux cu firnis prezența activă a comercianților greci în zona pontică.

De asemenea, admitem și ipoteza unei origini sud-tracice a ceramicii gri-cenușii, lucrate la roată și în acest caz va trebui, să presupunem existența unei circulații paralele a produselor grecești cu cele sud-tracice. Se poate accepta însă ideea că vasele grecești să fi fost vehiculate ca și celelalte gri-cenușii, lucrate la roată, de către aceiași negustori sud-traci care au servit ca intermediari ce difuzau și produsele elene. Notăm că în Moldova se cunosc pînă în prezent doar cîteva centre unde s-a descoperit ceramică cenușie lucrată la roată: e vorba de necropolele de la Birsești și Slobozia și așezarea de la Curteni la care se adaugă alte cîteva stațiuni cu materialul încă inedit. Ca atare, în stadiul actual al cercetărilor nu putem afirma cu certitudine existența unei ceramicii gri-cenușii lucrată la roată, confecționată în așezări autohtone, la răsărit de Carpați, specializate în producția acestei categorii de obiecte³²¹.

Numărul tot mai mare de descoperiri de importuri grecești ne obligă să apreciem că încă din Hallstattul tîrziu comerțul dintre greci și populația tracică de la Dunărea de Jos și Moldova, căpătase un caracter relativ regulat.

³¹⁹ Bucur Mitrea, *Studii clasice*, VII, 1965, p. 149, 163—165.

³²⁰ P. Alexandrescu, *Studii clasice*, XII, 1970, p. 149—156.

³²¹ La aceasta se adaugă încă o dificultate. Dacă amintim a priori, existența unei ceramicii lucrată la roată de factură locală aceasta se poate cu greu distinge de produsele de import elene, ori de factură sud-tracică atestate în așezările nord-tracice. Iată de ce considerăm că mai sînt încă necesare cercetări în așezările și necropolele hallstattiene tîrzii din Moldova pentru a dovedi, dacă a existat, o producție autohtonă a ceramicii gri-cenușii lucrate la roată.

Pentru Moldova, râurile care curg de la nord la sud, Prutul, Birladul, Siretul, Jucău același rol ca Dunărea pentru Muntenia și Dobrogea. Circulația se făcea pe râuri sau pe văile lor și nu întîmplător cele mai numeroase importuri grecești se găsesc în așezările și necropolele cuprinse în bazinul sau vecinătatea acestor cursuri de apă. Descoperirile de la Curteni confirmă că zona de mare intensitate a influenței elene era sud-estul Moldovei și partea sa centrală cu întreg Podișul Central Moldovenesc.

RECHERCHES ARCHEOLOGIQUES DANS LA SITE HALLSTATTIENNE TARDIVE DE CURTENI, DÉP. DE VASLUI

R é s u m é

Bien que la recherche du Hallstatt tardif en Moldavie ait connu des succès importants par l'exploration systématique de certaines cités habitats ouverts et necropoles, le Musée d'histoire de la Moldavie de Iași a organisé un chantier archéologiques à Curteni, département de Vaslui, afin d'élucider certaines problèmes qui se posent encore concernant cette étape.

Les recherches archéologiques entreprises à Curteni, parmi d'autres objectifs, ont compris l'exploration d'un grand hutte à l'endroit nommé Valea Merilor.

Situé sur les pentes d'une colline, sillonnée de sources riches (pl. I, II), l'hutte de Curteni — Valea Merilor se présentait comme une grande fosse, de forme approximativement ovale en surface plane, ayant le diamètre de 6 mètres et la profondeur d'un mètre. La fosse était remplie de restes de torchis et d'âtre, avec de très nombreux fragments céramiques, fusaïoles, idoles, objets métalliques et en os, pierres façonnées, ossements, d'animaux, charbons et beaucoup de cendre. Audessus de la fosse, il y avait une couche de culture, épaisse de 30–40 cm., étendue sur une surface limitée, représentant les sédiments ménagères à la suite, de l'emploi de la fosse de la hutte (pl. III). La plupart des objets découverts sont en céramique fragmentaire qu'on peut diviser, selon la technique, en céramique faite à la main ou au tour.

Da la categorie de la céramique faite à la main font partie les fragments appartenant aux types de vase bitronconique (pl. IV/2–3; V/2–3), le type de vase sac ou aux parois presque droites (pl. VII/1; VIII/1), muni d'anses et décoré d'une bande alvéolée (pl. VII/2–4; VIII/2–4), pots à corps globulaire (pl. X/3, 5; XII/2–3), caractéristiques pour la période du Hallstatt tardif thraco-gète. On rencontre encore la tasse bitronconique polie (pl. X/7; XIII/1), ayant l'anse légèrement surélevée, et les petites tasses bitronconiques à anse tubulaire ou en forme de ruban (pl. X/1; XIII/2). On a trouvé un très grande nombre d'écuelles présentant deux types fondamentaux. Il s'agit d'abord des écuelles au bord incurvé pour les variantes à l'épaule angulaire (pl. XIV, 4, 6, 7; XV/4) ou légèrement courbée vers l'intérieur (pl. XIV/8–9; XVI/2–3). Le deuxième type, l'écuelle au bord évasé (pl. XVII/1; XVIII/1; XIV/11; XVI/6), s'encadre par analogie, dans la période comprise entre la deuxième moitié du VI-e siècle av.n.e. et la première moitié du V-e siècle av.n.e. Rencontrés surtout dans les habitats thraco-gètes de Moldavie, y compris à Curteni, les disques en argile (pl. XVII/10; XVIII/3), employés comme couvercles ou comme supports. La céramique faite à la main réunit les traits spécifiques de la céramique thraco-gète. Elle est confectionnée en pâte grossière, avec du dégrasant, brûlée d'une façon inégale, de différentes couleurs, du noir foncé, jusqu'au rouge brique. À l'exception de quelques exemplaires polis, la céramique attestée ici n'a pas d'éclat, ou présente à l'extérieur un éclat mat.

La céramique faite au tour se trouve à Curteni en quantité bien moins grande que celle faite à la main. Elle est divisée en deux catégories: la céramique grise de cendre et la céramique grecque importée. De la catégorie de la céramique grise

de cendre font partie les écuellen (pl. XXXI/3, 7—9; XXII/3, 6; XXIII/2, 4; XX/2; XXI/4; XXII/2, 5; XXXI/1, 3, 6; XXII/1, 4; XXIII/1), les petites tasses à anse surélevée (pl. XXIV/4; XXVI/5; XXIV/2, 5—6; XXVI/1—2, 6; XXIV/3; XXVII/1; XXVI/3—4), les écuellen servant de vase à fruit (pl. XXIV/1; XXV), les pots à corps globulaire et à col droit (pl. XXVII/2; XXVIII/1) et deux fragments d'une tasse décorée de raies et lignes ondulées (pl. XXVII/3; XXVIII/4). Les plus fréquentes sont les écuellen et les tasses à anse surélevée. Les écuellen présentent à leur tour, selon leur forme, deux catégories : les écuellen au bord évasé, en pâte grise couverte d'une couche noire ou gris de cendre, polie et les écuellen au bord incurvé.

De la catégorie de la céramique faite au tour, on mentionne les petites tasses à anse surélevée, en pâte grise, couverte d'une engobe noir-gris de cendre, polies ou mates. On peut citer, comme ayant une forme semblable, la tasse surélevée, confectionnée de la même pâte et datant probablement de la même période. La dernière catégorie de céramique faite au tour est constituée par la céramique grecque importée représentée par des amphores et vases de luxe.

Les vases de luxe sont peu nombreux et dans un état très fragmentaire. Nous mentionnons une coupe grecque orientale (pl. XXVII/8; XXIX/1) et quelques morceaux de tessons à vernis noir (pl. XXIX/3; XXX/2; XXIX/2; XXX/4). Les amphores sont de même dans un état fragmentaire ce qui nous empêche d'identifier avec précision les contres d'où elles proviennent. Un morceau mieuux conservé étant attribué à la catégorie d'amphores grecques orientale (pl. XXIX/7; XXX/1) et un autre, à Samos. Bien qu'on n'ait trouvé encore d'autres objets en céramique dont nous mentionnons les fusaioles découvertes en grand nombre (pl. XXX/6—14; XXXI/1—10), colliers (pl. XXXIII/1; XXXV/5), idoles (pl. XXXII; XXXV/1—3) etc. Les objets métalliques sont peu nombreux : on distingue les couteaux (pl. XXXV/7; XXXIII/5), poinçons en fer, un bracelet et deux aiguilles fragmentaires en bronze qui sont habituels dans l'inventaire des habitations du Hallstatt tardif (pl. XXXIII/2, 4; XXXV/4, 6). Parmi les autres pièces, sauf les pendentifs en dent de sanglier (pl. XXXIII/8; XXXVI/3) nous mentionnons trois mors en os, dont un richement décoré, reproduit une tête de cheval stylisée (pl. XXXIV; XXXVII). Elle ne trouve des équivalents que dans les régions du nord de la Mer Noire dans les milieux de culture scythique et date du VI-e siècle av.n.e.

Ainsi qu'il ressort de tout cet exposé, le sondage pratiqué à Curteni — Valea Merilor a mis au jour une fosse renfermant un riche matériel archéologique composé de fragments céramiques, d'outils, de restes osseux, de pierres et de morceaux de torchis qui pourraient suggérer l'existence en ce lieu d'une hutte. Il se pourrait toutefois que ces vestiges aient appartenu à une simple fosse ménagère. Pour l'instant, nous ne pouvons trancher en la faveur ni de l'une ni de l'autre. Ce qui importe, c'est que cet ensemble archéologique a livré, à côté des matériaux comportant habituellement une datation assez large, une série de pièces qui ont pu être datées dans les limites relativement précises. Ainsi, la coupe grecque orientale appartient au deuxième quart du VI-e siècle; le fragment de coupe-skyphos attique peut être daté des années 490—470 av.n.e., cependant que l'assiette à pied attique, dont seule la lèvre nous a été conservée, se situe autour de 525 av.n.e. De même, la base d'amphore conique a pu être datée de l'intervalle entre 560 av.n.e. et les dernières décennies du VI-e siècle.

Parmi les autres objets, la garniture de mors en os date en général du VI-e siècle, peut-être aussi du début du siècle suivant. Ainsi, nous estimons que l'ensemble archéologique de Curteni — Valea Merilor, sur la base de sa céramique grecque en premier lieu et, secondairement, sur celle des analogies de sa céramique grise, peut être daté entre le second quart ou le milieu du VI-e siècle av.n.e. et le premier quart du V-e siècle. La poterie modelée, par exemple, la grande tasse à anse large, intensément polie à l'extérieur, et les fragments d'écuelles en pâte épaisse à éclat mat, qui perpétuent une vieille tradition hallstattienne, sont en faveur d'une datation à la limite inférieure de l'intervalle. Notons toutefois l'absence totale à Curteni du décor à cannelures horizontales, si caractéristique pour le Hallstatt ancien et qui persiste dans certains sites jusqu'au seuil du Latène.

Ce qui fait de l'habitat de Curteni, une découverte particulière, en bonne mesure, c'est l'abondance des anciennes importations grecques ainsi que de la céramique grise de cendre faite au tour. Selon certains archéologues roumains, la céra-

mique gris de cendre, faite au tour, trouvée dans les agglomérations thraco-gètes du Bas Danube serait une création de la population locale, ce qui produirait un décalage de développement entre les deux zones : celles des Carpathes et celle du Danube et de la Mer Noire, celle-ci appartenant à la deuxième époque du fer, plus récente.

Selon une autre opinion, entre les deux zones il s'est produit en effet un décalage, sans qu'il soit pourtant fondamental déterminé par l'influence profonde de la civilisation hellénique dans la zone istro-pontique ; le monde thrace des deux zones est passé au deuxième âge du fer à peu près en même temps.

Indifféremment de ce problème, nous croyons que la céramique grise de cendre de Curteni, faite au tour ne peut pas être considérée comme un produit local. Quantitativement, on en trouve un nombre limité d'exemplaires (pl. XX) ; ce qui prévaut à Curteni ce sont les vases en céramique faite à la main. La technique de préparer la pâte et la technique de la brûler sont totalement différentes beaucoup supérieures et ne ressemblant pas aux pratiques et aux traditions locales de préparer la céramique.

Les découvertes de Curteni semblent confirmer l'idée de l'unité du monde thrace istropontique avec le monde carpathique entre lesquels il existe un décalage de développement non-fondamental dû à la pénétration des éléments de la civilisation grecque supérieure par l'intermédiaire du commerce qu'on faisait sur les importantes artères de communication — le Pruth, le Sereth, le Birlad — ces trois rivières, jouant pour la Moldavie de rôle qu'avait le Danube pour la Dobroudja et la Valachie. L'existence de ces relations intenses de la population locale avec le monde hellénique prouve indirectement, à côté d'autres éléments, la présence de grandes formations tribales en Moldavie, ayant un caractère qui anticipe l'organisation de l'Etat, ce qui pouvait garantir et assurer de bonnes conditions au déroulement du commerce de la population thraco-gète avec les marchands venus du milieu grec ou du sud des régions thraces.

Bien, qu'on ait essayé par des fouilles de trouver d'autres traces de constructions, il semble que la fosse-hutte de Curteni-Valea Merilor constitue la preuve d'une habitation qui a fait partie d'un habitat dispersé qui gravitait peut-être autour de l'une des grandes fortifications thraco-gètes voisins, de Corni, Tîrzii ou Cretești — cités tout a fait semblables comme technique de construction à celles dont ont disposé déjà de preuves, par les fouilles systématique de Stîncești, Cotnari, Moșna, Arsura et Brăhășești.